tib Tüm İktisatçılar Birliği yayınları no: 14

SINIFLI TOPLUM DEVLET ve VERGİLER

TİB araştırması

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ YAYINLARI
NO : 14

BİRİNCİ BASKI

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ YAYINLARI
Karanfil Sok. 14/10
Kızılay/ANKARA

SINIFLI TOPLUM DEVLET VE VERGİLER

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ

ARAŞTIRMASI

Kapak Düzeni : Firuzân Enson

Aslımlar Matbaası — ANKARA, 1976

İÇİNDEKİLER

S. No

SUNUŞ 9

I. BÖLÜM : SINIFLI TOPLUM - DEVLET VERGİLER 13
A. DEVLET NEDİR? SINIFLAR - YASALAR VERGİ 15
B. KÖLECİ TOPLUM 21
C. FEODAL TOPLUM 23
Ç. KAPİTALİST TOPLUM 25
D. KAPİTALİZM - TEKELCİ DEVLET KAPİTALİZMİ - VERGİLER 28

II. BÖLÜM : VERGİLER - HALK AYAKLANMALARI 33
A. GENEL OLARAK HALK AYAKLANMALARI VE VERGİLER 35
B. SELÇUKLULAR DEVRİ AYAKLANMALARI 49
C. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ AYAKLANMALARI 50
Ç. FLANDRE AYAKLANMASI 56
D. İNGİLİZ BURJUVA DEMOKRATİK DEVRİMİ (1642 - 48) 57
E. AMERİKAN BURJUVA DEMOKRATİK DEVRİMİ - BAĞIMSIZLIK SAVAŞI (1776-1881) 59
F. 1789 FRANSIZ BURJUVA DEMOKRATİK DEVRİMİ 60
G. 1848 DEVRİMİ (FRANSA) 63
H. 1848 DEVRİMİ (AVUSTURYA) 67

III. BÖLÜM : TÜRK VERGİ SİSTEMİ 69
A. OSMANLI VERGİ YAPISI 71

B. TÜRKİYE'DE VERGİ SİSTEMİ VE EMEKÇİLER 72
1. DOLAYLI - DOLAYSIZ VERGİLER 74
2. VERGİ KAÇIRMA 80
3. VERGİLENDİRME SİSTEMİNDEKİ AKSAKLIKLAR 81
4. VERGİLER 87
1. GELİRDEN ALINAN VERGİLER 88
2. SERVETTEN ALINAN VERGİLER 103
3. MALLARDAN ALINAN VERGİLER ... 104
4. HİZMETLERDEN ALINAN VERGİLER 106
5. DIŞ TİCARETTEN ALINAN VERGİLER 108
IV. BÖLÜM : TÜRKİYE'DE SINIFLAR VE VERGİLER 111
A. TEKELCİ SANAYİ SERMAYESİ 113
B. BÜYÜK İTHALATÇILAR - İHRACATÇILAR 117
C. TEFECİ - TOPRAK AĞASI - TOPTANCI TÜCCAR 119
Ç. GENEL OLARAK SÖMÜRÜCÜ SINIFLAR .. 123
— TEŞVİK TEDBİRLERİ 126
SONUÇ 134
EK : 1920 - 1972 DÖNEMİNDE TÜRK VERGİ SİSTEMİNDEKİ ÖNEMLİ DEĞİŞİKLİKLER 135

«Vergilerin devlette 'ikinci derecede etkiler'den başka bir şey olmadıklarına, ya da bugünkü egemen burjuvazi ile egemenlik altındaki proletarya biçiminde siyasal kümelenmenin, egemen burjuvazinin 'beslenme araçları' için, yani kâr ve sermaye birikimi için değil de, 'kendi başına' varolduğuna inanabilmek için Bay Dühring olmak gerek.» (Engels, **Tarihte Zorun Rolü.**)

«Köylü, şeytanı tasarladığı zaman, onu vergi tahsildarının yüz hatları ile düşünür.» (K. Marks, **Fransa'da İç Savaş**).

SUNUŞ

Tüm İktisatçılar Birliği olarak vergiler gibi önemli ve güncelliğini yitirmeyecek bir konuda bir çalışma yayınlamayı uzun süredir planlıyorduk. Emekçi halkımızın sırtındaki bu ağır yük konusunda okullar için yazılmış teknik ve diğer taraftan toplumsal içerikten yoksun kitapların dışında yayın olmaması, konu üzerinde daha duyarlı olmamıza yol açtı. Nitekim Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) Beşinci Genel Kurulu için TİB tarafından hazırlanan «Vergiler, Bütçe ve Emekçiler» konulu çalışma, Çalışma Raporunda yayınlandı. Konuyu daha ayrıntılı olarak ele aldığımızda vergilerin göründüğünden de daha önemli bir rolünün olduğu ortaya çıktı. Sınıflı toplumların tarihi vergi konusunda patlak veren, daha doğrusu vergi konusunda düğümlenen sınıf çatışmalarıyla doluydu. Bu durumda «Türkiye'de Vergi Sistemi» olarak başladığımız çalışma ister istemez şimdiki şeklini aldı.

Vergi sınıflı toplumlara özgü bir olgudur. Sınıflı toplumlar ve devletin sınıfsal niteliğini incelemeden ise vergi olgusunu kavrayabilmek olanak dışıdır. Belli bir toplum biçiminde sömürülen sınıflar üzerinde sömürücü sınıfların baskı aygıtı olan devletin harcamalarını karşılamak ve yine bu devlet aracılığıyla sömürülen sınıflardan sömürücü sınıflara değer aktarımını gerçekleştirmek için vergi alınır. Vergileri ödeyenler ağırlıkla sömürülen sınıflardır, vergileri harcayanlar ise iktidardaki sömürücü sınıflar. Diğer taraftan toplumsal değişim dönemlerinde, sömürücü sınıflar arasında vergi ödeme ve sömürülen sınıflardan toplanan vergilerden yararlanma konularındaki çelişkiler ön plana çıkar.

Bu genel tarihi yaklaşım olmaksızın Türkiye'deki durumun sağlıklı bir şekilde ele alınabileceğine inanmıyoruz. Önemli olan, bir çok kimsenin vurguladığı gibi, yasaların iyi işlememesi nedeniyle kaçan ve kaçırılan vergiler değildir. Üzerinde durulması gereken nokta, vergi yasalarının sınıfsal niteliğidir, yasaların özüdür. Bu nedenle çalışmamızın ilk iki bölümünde devlet ve toplumsal hareketlerde düğüm noktaları olarak vergilerin rolünü ele aldık.

Ilk bölümde devletin ortaya çıkışı, vergilerin devlet aygıtı ve sınıflarla bağlantısı, çeşitli üretim biçimlerinde vergilerin işlevi incelenecektir. İkinci bölüm daha dinamik bir konudur : Bir sınıfın iktidarının aracı olan devlete karşı yürütülen kitle eylemlerinin ortaya çıkışında vergilerin rolü ve sömürücü sınıflar arasında vergi konusunda patlak veren çelişkiler bu bölümde ele alınmaktadır. Üçüncü bölüm Osmanlı vergi sistemi, Türkiye'de bütçe, günümüzde yürürlükte olan vergiler, özellikle, vergi gelirlerinin kaynaklara

göre dağılımını kapsamaktadır. Son bölüm ise, bu çerçeve içinde Türkiye'de hangi sınıf ve tabakaların vergi ödediğini saptamaktadır.

Kapitalizmin genel bunalımı, gerek dünya ölçüsünde her geçen gün artan politik yenilgilerinden, gerek de anarşi içindeki kapitalist ekonominin işleyişinin kaçınılmaz bir sonucu olarak sürekli biçimde derinleşmektedir. Derinleşen genel ve sürekli bunalım, gittikçe sıklaşan ve sarsıcı etkisi artan ekonomik ve politik buhranlar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise kapitalist sistem için devletin önemini daha da arttırmaktadır. Ekonomik buhrandan geçici bir kurtuluş olarak devlet harcamalarının artırılması, emekçi halkın sırtındaki vergilerin ağırlaştırılmasına yol açmaktadır. Bu ise kitlelerin ekonomik - demokratik ve politik mücadelesini hızlandırarak politik buhranı derinleştirmektedir. Kapitalizmin uluslararası düzeyde ve ülke içinde derinleşen ve sıklaşan politik buhranları ise askeri harcamalar nedeniyle devlet harcamalarının daha da arttırılmasını gerekli kılmaktadır. Tekelci kapitalizmin tüm alanlarında gördüğümüz kısır döngüyü burada da izleyebiliriz. Sistem o kadar çürümüştür ki, bugün ortaya çıkan acil sorunların geçici olarak çözümlenmesi, yarın aynı sorunların daha da büyük boyutlarla ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Türkiye'de emperyalistler (uluslararası tekelci kapitalistler), onlarla bütünleşmiş yerli tekelci kapitalistler ve bu sınıflarla işbirliği halindeki büyük tefeci - tüccar ve toprak ağalarının oluşturduğu sömürücü hakim ittifak hemen hemen hiç denecek bir vergi ödemektedir. Buna karşılık işçi sınıfı, topraksız ve az topraklı yoksul köylüler, kırsal alanlardaki küçük

üreticiler, esnaf - zanaatkar ve memurlardan oluşan milyonlarca emekçi vergi yükünü omuzlamıştır. Gittikçe artan devlet harcamaları emekçi halkın sırtındaki bu yükü gün geçtikçe ağırlaştırmaktadır. Emekçi sınıflar için hayat çekilmez bir hale girmektedir. Vergi dairelerinin ön taraflarını ise kocaman harflerle VERGİNLENDİRİLMİŞ KAZANÇ KUTSALDIR, İRADESİYLE KENDİNİ VERGİLENDİREN HALK, MİLLETTİR cümleleri süslemektedir.

Böyle önemli bir konudaki bu çalışmanın emekçi halkımızın kurtuluş mücadelesinde yararlı olacağı inancındayız.

I. BÖLÜM:

SINIFLI TOPLUM - DEVLET - VERGİLER

A — DEVLET NEDİR? SINIFLAR - YASALAR - VERGİ

Sınıflı toplumlarda, hakim sınıfın egemenliğini yürütme aracı olan devlet olgusunu açıklamaya şimdiye kadar yapılmış en kısa ve öz sınıf tanımı ile başlayalım, çünkü görüleceği gibi devlet ancak sınıflı toplumlara özgü bir olgudur. «Sınıflar birbirlerinden, tarihsel olarak belirlenen bir üretim sistemi içindeki durumlarına, (çoğu kez yasalarla ifade edilen) üretim araçlarıyla olan ilişkilerine, emeğin toplumsal örgütlenmesi sürecinde oynadıkları rollere ve tümünün sonucu olarak toplumsal refahtan ellerine geçen payların boyutlarına ve payların elde ediliş yöntemlerine göre ayrılan geniş insan gruplarıdır. Sınıflar belli bir toplumsal ekonomideki farklı durumlarından dolayı bir grubun bir diğerinin emeğine el koyabildiği insan gruplarıdır.» (Lenin)

İnsanlık tarihinde sınıflar her zaman yoktu. Artık - ürünün olmadığı ve insanların tüm emeklerine karşın ancak yaşayabilecek kadar üretimde bulunabildiği zamanlarda, başkalarının emeği ile yaşayıp onların emeğine el koyabilmek için onları baskı altında bulunduracak bir insan grubunun ortaya çıkması olanaksızdır. Lakin başkalarının emeğine el koyarak yaşayan sınıflar ortaya çıktıktan sonra da bu sınıfların egemenliklerinin kaynağı olan üretim araçları üzerindeki mülkiyetlerini ve çıkarlarını içeride ve dışarıda güvence altına almak için sürekli bir örgüte ihtiyaçları vardır. Bu sürekli bir örgütün - artık buna devlet diyelim - bir baskı aracı olarak kullanılması olmadan sömürücü sınıfların başkalarının emeğine sürekli

olarak el koymaları imkansızdır (*). Devlet hakim sınıfın baskı aracıdır. İlerideki sayfalarda tarihsel olarak belirlenen üretim sistemlerinde - köleci, feodal ve kapitalist toplumlarda - devleti inceleyeceğiz.

Devletin yukarıda belirttiğimiz temel görevini ifa edebilmesi için ordusu (**), polisi, bürokrasisi, din adamları, adli makamları vardır. Devletin en önemli özelliklerinden biri de örgütlenmesinin sistematik ve hiyerarşik oluşudur. Bu hiyerarşinin en üst kademelerinde ve karar mekanizmasında ise her zaman hakim sınıfların temsilcileri vardır. Sömürülen sınıfların boyunduruk altında tutulması giderek güçlenip, karmaşık bir takım tedbirler silsilesini gerekli hale getirdikçe de bu örgütün görevini yerine getirmesi pahalılaşmaktadır.

(*) «Ekonomik varlık şartları bütünü gereğince özgür insanlar ve köleler, zengin sömürücüler ve yoksul sömürülenler biçiminde bölünmek zorunda kalan bir toplum doğmuştu; (öyle, çev.) bir toplum ki, bu uzlaşmaz karşıtlıkları artık yeni baştan uzlaştıramamakla kalmıyor, tersine onları sonuna kadar geliştirmek zorunda bulunuyordu. Böyle bir toplum, ancak, ya bu sınıfların kendi aralarında sürekli ve açık bir mücadelesi içinde, ya da, görünüşte, uzlaşmaz karşıt sınıfların üstünde yer alan, onların açık çatışmasını önleyen ve sınıflar mücadelesine, olsa olsa, ekonomik alanda, yasal denilen bir biçim altında müsaade eden bir üçüncü gücün egemenliği altında varlığını sürdürebilirdi. **gentilice** örgütlenme, işbölümü ve bunun sonucu, toplumun sınıflara bölünmesi ile paramparça olmuştu. Yerine **devlet** geçti.» **(Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, s. 233-4.)

(*) «İkinci olarak, bizzat silahlı güç halinde örgütlenen halkla artık doğrudan doğruya aynı şey olmayan bir **kamu gücü**'nün kuruluşu gelir. Bu özel kamu gücü **zorunludur**; çünkü, sınıflara bölünmeden sonra, halkın özerk bir silahlı örgütlenmesi imkansız duruma gelmiştir. Köleler de nüfusa dahil bu-

Devletin bu giderek pahalılaşan görevlerini yerine getirebilmesi için gerekli olan kaynaklar vergi ile sağlanır. Bu vergilerin çok büyük bir kısmı da yine sömürülen sınıflardan alınır.

Her toplumda belli bir işbölümü düzeyi, üretici güçler düzeyi ve mülkiyet biçimi vardır; fakat toplumların köleci, feodal, kapitalist, sosyalist gibi isimlerle adlandırılmalarının nedeni bu toplumlardaki mülkiyet biçimlerinin farklı olmasıdır. Sınıfların tarihsel olarak belirlenen üretim sistemi içerisindeki çoğu kez yasalarla ifade edilen üretim araçlarıyla olan ilişkileri mülkiyet ile ilgilidir. Yasalar herşeyden önce mevcut mülkiyet ilişkilerini belirtir ve bundan sonra da buna bağlı olarak ve bunun tarafından belirlenen diğer ilişkileri (temel mülkiyet ilişkisinin sürdürülmesi ana amacına bağımlı olarak) belirtirler. Devlet gelirlerinin kaynağı olan vergiler de yasalarla tesbit edilir ve bu vergiler çoğunlukla sömürülen sınıflar tarafından sömürünün sürdürülmesine hizmet etmek için kullanılır. Yasalar aslında sınıfsal ilişkilerin en yoğun ve açık olarak ifade edildikleri metinlerdir. Sömürünün temeli olan mülkiyet yasalar tarafından son derece titizlikle korunurken, diğer yasalar (örneğin devletin bir yıllık faaliyetlerini düzenleyen bütçe yasası, teşvik yasası vb.) ile toplumsal kaynaklar kapitalistlerin emrine verilir. Devletin temel görevi (ki tüm diğerleri buna tabidir) hakim sınıfın egemenliğini korumak ve pekiştirmektir.

lunuyorlar; 365.000 köle karşısında 90.000 Atina yurttaşı, ancak imtiyazlı bir sınıf teşkil ediyor. Atina demokrasisinin halk ordusu, boyunduruk altında tuttuğu kölelere karşı, aristokratik bir kamu gücüydü; ama, yurttaşlara da söz geçirebilmek için,... bir jandarma kuvveti zorunlu oldu. Bu kamu gücü, her devlette mevcuttur.» (a.g.e., s. 236.)

Atina Devletinin Oluşumu :

Devletin ortaya çıkışına örnek olarak Eski Yunan toplumunu (Atina'yı) ele alalım :

Yazılı tarih öncesinde eski Yunan toplumu baba tarafından kan bağıyla (akrabalık ilişkileriyle) birbirine bağlı topluluklardan oluşuyordu. Toplum sınıflara bölünmemişti. Buna bağlı olarak da silahlı halktan ayrı bir ordu yoktu. Tüm halk silahlıydı. Ayrı bir devlet aygıtı yoktu.

Üretkenliğin ve üretimin artmasıyla birlikte (yani üretici güçlerin gelişimiyle) özel mülkiyet ve ticaret yaygınlaştı. Yazılı tarih başladığı zaman topraklar özel mülkiyete geçirilmiş ve paylaşılmıştı. Tahıl, şarap ve zeytinyağı üretimi artmış, ticareti yaygınlaşmıştı. (1) Bu gelişimler vatandaşların sınıflara bölünmesiyle sonuçlandı. Eski Yunanistan'ın efsanevi kahramanı ve prensi Teze'nin hazırladığına inanılan anayasaya göre toplum (a) soylular, (b) çiftçiler ve (c) küçük zanaatçılar olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştı ve kamu görevlerini yerine getirme hakkı soylulara verilmişti. Çiftçiler tarım ürünlerini, küçük zanaatçılar diğer çeşitli mal ve hizmetleri üreterek yaşamlarını

(1) «M. Ö. Sekizinci yüzyılda bile endüstri o kadar kalabalıklaşıyordu ki, ozan Hesiodos bu durumu 'çömlekçi çömlekleriyle yarışıyor, marangoz marangozla' sözleriyle dile getirir. Yedinci yüzyılın başlarında, ucuz fakat oldukça iyi malların ihraç pazarları için üretimi... başladı. Yunan ticaretinin çapının ve yoğunluğunun en güzel kanıtı... seramik vazoların yayılma alanından sağlanmıştır. Çeşitli Yunan şehirlerinden ihraç edilen ve her yerde kullanılan bu ucuz mallar, Akdeniz ve Karadeniz çevresindeki ve Küçük Asya'nın, Suriye'nin, Mısır'ın iç bölgeleri kadar uzak yerlerdeki mezarlardan ve şehir yıkıntılarından büyük miktarlarda çıkarılmaktadır.» (Tarihte Neler Oldu, Gordon Childe, Odak Yay. s. 276-7)

sürdürüyorlardı. Yani kamu görevlerini yerine getirmede, devlet aygıtında rol almada yetkisi olmayan bu iki sınıf üretici idi. Kamu görevlerini yürüten soyluların gelir kaynağı ise tefecilikti (üreticilikle yakından uzaktan ilgisi olmayan parazitçe bir işlev).

Köleciliğin henüz hakim sömürü biçimi olmadığı bu dönemde özellikle çiftçiler soyluların yoğun bir tefeci sömürüsü altındaydı. Borçlarını ödeyemeyen, yüksek faizler altında ezilen çiftçiler topraklarını soylulara ipotek ettiriyorlardı. İpotek edilen tarlalara kendisinden borç alınan kişinin kimliğini belirten yazılı taşlar konuyordu .Tarlanın satışında elde edilen para borçların ödenmesi için yeterli değilse çiftçinin çocukları veya bizzat kendisi köle olarak satılıyor ve borç böylece ödeniyordu. Yani tefecilikle geçinen soyluların devleti tefeciliği güvence altına alacak yasaları da yerleştirmişti.

M.Ö. VI. yüzyıla kadar bir taraftan Atina vatandaşları arasındaki çelişkiler keskinleşti, bir taraftan da köle emeğinin sömürülmesine dayanan üretim mutlak anlamda ve önem bakımından arttı. Ayrıca halkın silahlı gücünün dışında ve devletin emrinde ilk kez bir donanma yaratıldı.

M.Ö. 594 yılında Solon'un hazırladığı Anayasayla yüzyıllardır soylular tarafından tefecilik aracılığıyla sömürülen ve mülksüzleştirilen çiftçiler topraklarını yeniden elde ettiler. Borçlarını ödeyemedikleri için köle olarak satılmış Atina vatandaşlarına özgürlükleri geri verildi. Fakat üretimin büyük bir bölümünü gerçekleştiren köleler lehine hiç bir şey yapılmadı. Atina vatandaşları arasındaki çelişkiler ikinci plana itildi ve kölelerin sömürülmesi yoğunlaştırıldı.

Solon Anayasası vatandaşları sahip oldukları toprak büyüklüğüne göre dört sınıfa böldü ve bu dört sınıftan vatandaşlarla bir ordu kurdu. Bu ordunun işlevi, köleci devleti kölelere karşı korumaktı. Dört sınıf da ordu içinde yer alıyordu, fakat ancak yılda yaklaşık olarak 6200 kilodan fazla tahıl geliri olan toprak sahipleri, yani köle sahibi olacak servete sahip olanlar, devletin resmi görevlerini üstlenebiliyorlardı. Daha az toprağı olan veya topraksız vatandaşlar ise ücretli olarak orduda zırhsız hafif piyade veya donanma tayfası oluyorlardı, ama devlet örgütünde yönetici rol alamıyorlardı. Yani köle emeği sömürüsüne dayanan üretim biçimi hakim oldu ve köle sahiplerinin köleler üzerindeki baskı aygıtı olan devlet, ordusuyla birlikte sağlam bir temele oturdu:

«Toprak mülkiyetinin aşırı yoğunlaşmasına olduğu gibi, Solon'dan önceki toprak tefeciliğinin azgınlığına da bir son verildi. Kölelerin çalışması sayesinde gitgide daha geniş bir ölçüde uygulanan ticaret, esnaflık ve küçük zanaatler, egemen faaliyet kolları durumuna geldiler. Uygarlık ilerliyordu. Başlardaki kendi hemşerilerinin hoyratçı sömürülmesi yerine, özellikle köleler ve Atinalı olmayan müşteriler sömürüldü.» (Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, F. Engels, s. 162).

«... devletin esaslı bir karakteri, halk kitlesinden ayrı bir kamu gücünden ibarettir. Bu anlatılan zamanda, Atina henüz bir halk ordusu ve doğrudan doğruya halk tarafından sağlanan bir donanmadan başka bir şeye sahip değildi; bunlar onu dışarıya karşı koruyor ve bu çağdan itibaren nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil eden köleleri boyunduruk altında tutuyorlardı. Yurttaşlar karşısında kamu gücü kendini önce

polis biçimi altında göstermiştir; polis, devlet kadar eskidir.» (Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, F. Engels, s. 165).

B — KÖLECİ TOPLUM

İnsanların yaşamak için gerekenden daha fazla üretemediği, yani artık - ürünün olmadığı ilkel komünal toplumlarda sınıflar ve devlet yoktu. Sonraları işbölümü ile üretici güçler (ki bunlar birbirlerine paralel olmaktan öte aynı olgunun iki cephesidir) gelişince insanların yaşamaları için gerekli olan asgari miktardan fazla üretmeleri ve bu fazlaya başkaları tarafından el konulması imkan dahiline girdi.

«Üretim, insan çalışma gücünün artık kendi basit bakımı için zorunlu olandan çoğunu üretebileceği derecede gelişmişti; daha çok çalışma gücü geçindirme aracı, daha çok bu güçleri çalıştırma aracı vardı; çalışma gücü bir **değer** kazandı. Ama ait bulunulan topluluk ve içinde yaşanılan birlik, kullanmaya hazır, fazla çalışma gücü sağlamıyordu. Buna karşılık, bu çalışma güçlerini savaş sağlıyordu, ve savaş, yanyana birçok topluluk gruplarının zamandaş varlığı kadar eski bir şeydi. O zamana kadar, savaş tutsaklarının ne yapılacağı bilinmiyor ,bunun sonucu, onlar düpedüz öldürülüyorlardı; daha da eski bir tarihte, onları yiyorlardı. Ama, artık erişilmiş bulunan 'iktisadi durum' düzeyinde, bu savaş tutsakları, bir değer kazanıyorlardı; bunun sonucu hayatları bağışlandı ve çalışmalarından yararlanıldı. ...Kölelik bulunmuştu. Kölelik, kısa zamanda, gelişmesi eski topluluğu aşan bü-

tün halklarda egemen üretim biçimi, ama aynı zamanda, bu halkların başlıca çöküş nedenlerinden de biri haline geldi.» «O zaman ne kadar çelişik ve ne kadar aykırı görünürse görünsün, o zamanki koşullar içinde köleleğin ortaya çıkışının büyük bir ilerleme olduğunu söylemek zorunda kalırız.» (Tarihte Zorun Rolü, F. Engels, s. 55 - 56).

Teknolojinin ve işbölümünün gelişmesi el emeği talebini de arttırınca (tarım ile hayvancılık, madencilik, vb.), gereken emek köle emeği şeklinde, savaşlar ve borçlarını ödeyemeyen kimselerin köleleştirilmesi ile elde edilmeye başlandı. Şehir ile kır, ticaret ile sanayi arasındaki çelişkiler ortaya belirgin olarak çıktığı zaman hür vatandaş ile köle ilişkisi artık iyice billurlaşmıştır. (Daha alt düzeydeki işbölümünde köle emeğinin ikinci planda olduğu ve kölelerin topluluğun ortak malı olduğu evre, mülkiyetin genel ilerlemesi ile birlikte ve yalnız üretilen mallara değil onları üretenlere de sahip olma hakkının ortaya çıkmasıyla daha ileri bir toplumsal işbölümü düzeyinde ortadan kalktı).

«Tabii topluluğun çözülmesi ile birlikte medeni hukuk ve özel mülkiyet de ortaya çıkarak birlikte gelişirler.» (Alman İdeolojisi, Marks, Engels, s. 110). «Devlet, belli bir hakim sınıfın fertlerinin ortak menfaatlerini ortaya koyuş biçimi olduğuna ve bir çağın bütün sivil toplumu bu biçim içinde özetlenmiş halde dile geldiğine göre, bütün genel kurumlar da devletin bir aracı niteliği kazandığı ve bu kurumların siyasi bir şekil kazandıkları besbellidir. Hukukun iradeye, daha doğrusu somut temelinden sıyrılarak ele alınmış hür bir iradeye dayandığının sanılması (yani

bu hayal) işte buradan doğmaktadır.» (Alman İdeolojisi, Marks, Engels). Devlet ve yasalar böylece çok açık bir şekilde özetlenmiş olmaktadır. Roma Hukukunun temeli budur ve günümüzde de bütün burjuva devletlerinde Roma Hukukuna verilen önem bu hukukun özel mülkiyet ile birlikte ortaya çıkmış olmasındandır. Roma hukuku tüm Avrupa'da kapitalizmin ortaya çıkması ile yeniden canlanmıştır.

Köleci toplumlarda da köle sahibi sınıfın devleti köle sahipleri ile köleler arasındaki ilişkileri bazı kanunlar aracılığı ile denetlemiştir. Bilinen yazılı ilk kanunlar köleci Babil devletinin Hamurabi kanunlarıdır. Bu kanunların çoğu köle sahiplerinin çıkarlarını korumaya ayrılmıştı. Kanuna göre borçlarını ödeyemiyen yurttaş köle haline getiriliyor ve sahip olduğu herşey elinden alınıyordu. Köleler aile durumlarına bakılmaksızın serbestçe alınıp satılıyor, hediye ediliyor, veya miras olarak mülk ediniliyorlardı.

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli bir husus en büyük cezanın (ölüm) kölelik düzenine karşı çıkanlara, köleleri kaçıranlara, yataklık edenlere, çalanlara veya köle olduklarını gösterir işaretleri silenlere verilmiş olmasıdır. Köleci toplumda da devletin temel görevi hakim sınıfın egemenliğini sürdürmektir.

C — FEODAL TOPLUM

Köleci toplumun bağrında gelişen feodal üretim tarzında (burada amacımız dışında olduğu için köle-

likten feodalizme geçiş sürecini incelemiyeceğiz) feodal senyör toprağa bağlı köylünün emeği üzerinde hak sahibi olup artık-ürüne el koyarken aynı zamanda serflere angarya yükümlülüğü yüklemişti. Feodallerin elde ettiği rant temelde üç şekilde, ayni rant, emek rant (angarya), ve (feodalizmin çözülme sürecinde giderek artan bir şekilde) nakdi rant olarak ele alınabilir. Böylece bu toplumun egemen sınıfları olan feodal senyörler ile sömürülen sınıf olan serflerin karşı karşıya gelmiş olduğunu görmekteyiz.

Senyörlerin de hiyerarşik örgütlenme içerisinde temel amaçları mülkiyet ve çıkarlarını içte ve dışta sürekli olarak güvence altına alabilmeleriydi. Sömürülerinin sürdürülmesi bunu gerektiriyordu; çünkü tüm feodal toplumlarda köylülerin anti--feodal mücadelelerini ve ayaklanmalarını görmekteyiz. Avrupa'da oldukça ademi merkeziyetçi bir görünüş arzeden feodal yapı Osmanlılar'da merkezi-feodal bir yapı göstermekle beraber temelde ikisi de aynı idi ve ödenen vergilerin karşılaştırılması bile bunlardan bir çoğunun-örneğin tüm feodal toplumlara özgü çiftbozan vergisi, vb.- aynı olduklarını gösteriyor. Bütün feodal toplumlarda köylülerin ödediği vergiler o derece çok ve çeşitlidir ki, sonunda köylülere ancak yaşamını temin edecek asgari kaloriyi sağlayacak kadar ürün kaldığı görülür. Osmanlıları ele alırsak burada reaya, tımarlı sipahilere ödenen vergilerin yanısıra doğrudan doğruya merkezi feodallere de miktarı her sene değişen «tekalif-i divaniye» isimli bir vergi verirdi. Toprağı terketmesi yasak olan reayanın temel olarak ödediği çift akçesi ve öşür'ün yanısıra ödediği bazı vergiler şunlardır : Resim-i mücerred, resim-i arus, cizye, resim-i ağna; resim-i otlak, resim-i kışlak, re-

sim-i kovan, resim-i değirmen, toprak bastı parası, deve resmi, inek resmi vb. Bütün bunların üzerine devletin olağanüstü durumlarda tebaasına yüklediği avarız vergilerini de sayabiliriz.

Doğrudan doğruya merkezi feodale ödenen «tekalif-i divaniye» haricinde diğer vergiler tımarlı sipahiye ödenir o da bunların bir kısmını kendi kullanırken, diğer bir kısmını da içte ve dışa karşı düzeni korumakla görevli merkezi feodal orduya karşı olan yükümlülükleri için kullanırdı. Kısacası görmekteyiz ki, feodal toplumda da sömürülen sınıflar sömürülmelerinin idamesini sağlıyan devletin giderlerini ödemek zorundadırlar ve bunu yasalarca belirlenen vergiler ile sağlamışlardır. Lakin feodal toplumlarda (hem Avrupa hem de Osmanlılarda) yasalarca belirtilmiş olmasına rağmen olağanüstü vergileri bir yana bırakırsak, miktarı her sene değişen vergiler de vardır. Yani herhalükarda köylülerin ürünü son damlasına kadar ellerinden alınmakta idi. Feodal devlet bu yoğun sömürüye karşı gelişen uzun köylü isyanlarını en kanlı bir biçimde bastırmıştır.

Ç — KAPİTALİST TOPLUM

İncelemekte olduğunuz ilişkiler kapitalist toplumda - temelde hiç bir değişiklik söz konusu olmamakla birlikte - çok daha karmaşık bir devlet mekanizması gerektirmiştir. Devamlı ordusu, polisi, idari organları ve adli makamları gibi her yana yayılmış organları ile merkezileşmiş devlet gücü kapitalist top-

lumda çeşitli feodal ayakbağlarından, özel ve mahalli imtiyazlar ile eyalet yasalarından arınınca-ki bu süreç milli pazarın yaratılması gereği ile hızlanmıştır-modern merkezi devletin üstyapısının önüne çıkan engeller ortadan kalkmış oldu. Merkezi devlet gücünün tüm organları ise sistematik ve hiyerarşik bir iş bölümü planına göre kurulmuştur. Modern endüstri ne kadar hızla gelişerek emek ile sermayenin sınıf düşmanlığını şiddetlendirdiyse, devlet gücü de o kadar hızla gelişerek sermayenin emek üzerindeki milli gücü, toplumsal esaret için hazırlanmış bir kamu gücü ve sınıf despotizminin bir aracı haline geldi. Sınıf mücadelesinde bir aşama safhası gösteren her ihtilalden sonra devlet gücünün saf baskı gücü giderek daha da kesin çizgilerle belirlenmektedir.

Kapitalist toplumda devlet sermayenin içte ve dışta güvenliğini sağlamak görevini giderek daha karmaşık yöntemlerle yerine getirmektedir. Gerektiğinde zora başvurulmakta, gerektiğinde ise taviz verilmekte; sürekli olarak emekçi sınıfların mücadelesi karşısında çareler düşünülmektedir. Kapitalist sınıf üretim ve birikimini kesintisiz olarak sürdürebilmek için keskin sınıf çatışmalarını törpülemeye ve şiddet yolu ile gelecek bir devrimi önlemek için taviz vermeye hazırdır. Elbette ki burada taviz verilmesi hakim sınıfların gücüne ve ezilen sınıfların mücadelesine bağlı bir unsurdur. Zor ve taviz birbirini tamamlayıcı politikalardır - birbirinin karşıtı değildir .Ancak bu tavizler ve reformlar her zaman kapitalist sömürüye karşı değildir, kapitalist sömürünün korunması ile ilgilidir.

Burjuvazi, egemenliğini gizlemek için sosyal hukuk devleti kavramını ortaya atarken, bunun içerisinde yer alan sendika, toplu sözleşme ve grev hakkı, ça-

lışma koşullarının işçiler yararına düzenlenmesi, yaygınlaştırılmış sigorta hizmeti, parasız eğitim ve sağlık hizmetleri gibi haklar işçi sınıfının ve sömürülen emekçi yığınlarının uzun mücadele yıllarından sonra elde edilmiştir. Ne var ki elde edilen bu haklar sermaye sahiplerinin sömürü ve baskısını ortadan kaldırmaz, işçi sınıfı ve diğer emekçi sınıf ve tabakaları kurtuluşa götürmez.

Kapitalist toplumda devlet ayrıca giderek artan bir biçimde kapitalistlerin altyapı (ulaşım ,enerji vb.) ihtiyaçlarını karşılamakta, pazarlarını korumakta ve genişletmekte (bizzat kendisi de en büyük alıcı olarak) ve kapitalizmin krizlerine karşı tedbirler (herhalükarda geçici ve ancak hafifletici) almaktadır. Devletin bu artan rolü, beraberinde devlet bütçesinin milli gelir içerisindeki payının sürekli olarak artmasını gerektirmiştir. Bu da sömürücü sınıfların sınıfsal egemenliklerini sürdürmelerinin giderek zorlaştığını ve pahalılaştığını göstermektedir. Bu masraflar vergiler ile karşılanır. Vergilerle birlikte üzerinde durulması gereken yıllık bir yasa da vardır ki bu en genel anlamda devletin bir yıllık gelir ve giderlerini gösteren bütçedir. Bütçede görülen devlet gelirlerinin çoğunu vergiler oluşturur. **Vergi, tüm emekçi sınıf ve tabakaların yarattığı toplam değerin sömürücü sınıfların devleti tarafından devlet mekanizmasının giderleri için el konulan parçasıdır.**

Tekelci kapitalizm döneminde devletin rolünün rekabetçi aşamaya göre çok daha fazla artmış olmasını Tekelci Devlet Kapitalizmini ele alırken göreceğiz.

D — KAPİTALİZM - TEKELCİ DEVLET KAPİTALİZMİ VERGİLER

Serbest rekabetçi kapitalizmin 19. yüzyılın son çeyreğinde tekelci kapitalizme dönüşmesiyle kapitalizme özgü bazı çelişkiler daha da derinleşti, bürokrasi ve ordu kapitalist devlet aygıtının ayrılmaz bir parçası oldu ve vergilerin önemi arttı.

Genel olarak üretim ne için yapılır ? Yaşamın sürdürülebilmesi için. Yani üretimin amacı son analizde tüketimdir. Üretilen mallar ise ya onları üretenlerce tüketilebilir, ya da başkalarınca. Eğer üretici sömürülmüyorsa, üretilen mal kendisinindir. Bu malları bir başkasının ürettiği mallarla özgürce değişebilir. Fakat eğer üreticinin ürettiği ürüne üretim araçlarına sahip olan bir başkası el koyuyorsa, üreticinin sömürülmesi söz konusudur.

Kapitalist üretim biçiminde hakim üretim ilişkisi, üretim araçlarına sahip olan kapitalistlerle bu araçlara sahip olmayan ve yaşamlarını sürdürmek için kapitalistlerin fabrikalarında veya çiftliklerinde çalışmak zorunda olan işçiler arasındaki ilişkidir. Milyonlarca işçi herşeyi üretir, bir avuç kapitalist bu üretilenlere el koyar. Fakat kapitalist açısından bu el koyuş ile iş bitmemiştir. Bu malların paraya dönüştürülmesi zorunludur. Yani yaratılan artık değerin gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu ise bu malların satılması demektir. Kapitalizmin bu genel sorunu rekabetçi kapitalizm dönemindeki devrevi buhranların nedenlerinden biridir.

Tekelci kapitalizm aşamasına geçilmesiyle belli bir malın üretiminde ve dağıtımında az sayıda şirketin egemen olmasıyla birlikte, bu şirketler denetimleri altındaki malların fiyatlarını karlarını azamileştirecek şekilde artırmaya başladılar. Piyasaya sürdükleri mal miktarını kısarak bunu gerçekleştirebiliyorlardı. Bu ise çeşitli sorunlar doğurdu, kapitalizmin genel çelişkilerini derinleştirdi. Bizi burada ilgilendiren nokta eksik tüketim ve devletin bu alandaki işlevi olduğundan, diğer sorunlara değinmiyeceğiz. (Bu konular için bakınız. **Kapitalizmde Karın Kaynağı Üzerine,** TIB - No. 10 ve **Çokuluslu Tekeller ve Uluslararası Tekelci Sermaye,** TİB - No. 6.) Tekelci kapitalizme geçiş, dünyanın belli başlı kapitalist ülkeler tarafından paylaşılmasının sona ermesini doğurdu. Artık paylaşılacak yeni topraklar kalmadığından, ancak mevcut sömürgelerin yeniden paylaşılması söz konusuydu. Düşük fiyatla elde edilebilecek hammadde kaynakları, tekel fiyatlarıyla mal satılabilecek pazarlar ve karlı yatırım alanları peşinde koşan tekelci kapitalistlerin devlete egemen olmasıyla, devlet aygıtı tekelci burjuvazinin çıkarlarının koruyucusu oldu. Bu durum ise uluslararası planda tekelci burjuvazi arasındaki çelişkilerin askeri alana yansımasına ve 1. Dünya Savaşının ortaya çıkmasına yol açtı.

Tekelci kapitalizm aşamasına geçişle ve tekelci kapitalistlerin devlet aygıtını ellerine geçirmeleriyle, devlet tekelci kapitalizmin derinleşen sorunlarına çözüm arama görevini üstlendi. Tekelci burjuvazinin uluslararası plandaki çıkarlarını korumak için savaşlar çıkartıldı ve artırılan devlet harcamaları aracılığıyla tekelci sermaye için iç pazar genişletildi. Gerek savaşların, gerek genel olarak devlet harcamalarının fi-

nansmanında ise vergilendirmeye ve borçlanmaya gidilir. Borçlanmada ise faiz ve anaparaların ödenmesi yine vergilerle gerçekleştirilmektedir. (Tekelci burjuvazinin iç pazar sorununa geçici ve kısmi bir çözüm getirebilmek için savaşlara baş vurmasına ilişkin olarak bakınız. «Savaşlar ve Buhranlar», **TİB Bülteni**, No. 8).

Kapitalizm, tekelci kapitalizm döneminde genel bunalıma girmiştir. Artık üretici güçlerin gelişiminin önünde bir engeldir. Tekelci kapitalizm asalaklaşmış, çürüyen kapitalizmdir. Serbest rekabetçi aşamada sadece işçi sınıfını sömüren kapitalistler, tekelci kapitalizm aşamasında tüm emekçi sınıf ve tabakaları sömürmektedir. Bunun sonucunda serbest rekabetçi aşamada karşısına salt işçi sınıfını alan burjuvazi, tekelci kapitalizm aşamasında tüm emekçi sınıf ve tabakaları almaktadır. İşçi sınıfı dışındaki diğer emekçi sınıf ve tabakaların sömürülmesinde (veya soyulmasında) ise bir taraftan tekel karları söz konusudur, diğer taraftan tekelci burjuvazinin sorunlarına bir çözüm getirmek için artırılan vergiler sadece işçi sınıfının değil, tüm emekçi sınıf ve tabakların sırtına biner. Bu ise tekelci burjuvazi ile tüm emekçi sınıf ve tabakalar arasındaki uzlaşmaz çelişkinin gittikçe keskinleşmesine yol açar.

Emekçilerin vergiler aracılığıyla sömürülmesinde devletin rolü azgelişmiş ülkelerde daha da büyüktür. Bilindiği gibi azgelişmiş ülkelerin halkları çifte bir sömürü altındadır: bir taraftan emperyalistler, bir taraftanda emperyalistlerle işbirliği içindeki yerli hakim sınıflarca sömürülür. Emperyalist sömürü ise bazı durumlarda azgelişmiş ülke devletinin harcamaları sayesinde gerçekleşir. Her yıl milyonlarca dolarlık resmî

ithalat, milyarlarca doları bulan borçların faiz ödemeleri, yabancı uzmanlara verilen ve milyonları bulan ücretler, çok yüksek fiyatlarla yabancı şirketlere ihale edilen işler (Boğaz Köprüsü, Keban Barajı, vb.) devlet harcamalarının önemli bir bölümünü oluşturur. Bu sayede en ücra köydeki köylüden fabrikadaki işçiye kadar tüm emekçiler her an ödedikleri vergiler aracılığıyla bu çifte sömürüye maruz kalırlar. Bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, gericileşen, üretici güçlerin gelişimine engel olan sınıf ve tabakaların devleti, yaşayabilmek için devlet aygıtı aracılığıyla soygununu yoğunlaştırmak zorundadır. Bu ise karşısındaki cepheyi genişletir ve güçlendirir, üretici kitlelerle gerici sınıfın iktidarı arasındaki çelişkileri keskinleştirir. Hayat pahalılığı ve işsizlik, sömürücü azınlığa karşı oluşan emekçi halk cephesinin çimentosudur. Hayatın pahalılanmasında ise vergilerin rolünü ileriki bölümlerde göreceğiz. Tekelci devlet kapitalizminin kanserleşmiş gövdesinin acılarını hissetmemek için başvurduğu madde olan vergiler ani ölümü çabuklaştırmaktadır.

II. BÖLÜM

VERGİLER - HALK AYAKLANMALARI

A — GENEL OLARAK HALK AYAKLANMALARI VE VERGİLER

Birinci bölümde devletin oluşumunu ve çeşitli üretim biçimlerinde hakim sınıflar açısından devletin ve vergilerin işlevini gördük. Bu bölümde toplumları dinamik bir çeıçeve içinde ele alacağız. Toplumun sonsuz dinamikliği içinde sınıf mücadeleleri ve bu mücadelenin vergilerde somutlanışından örnekler göreceğiz.

Köleci, feodal ve kapitalist üretim biçimlerinde devlet bir azınlığın örgütüdür. Fakat köleci toplumdan feodal topluma ve özellikle de feodal toplumdan kapitalist topluma geçiş salt yeni toplumda iktidarı elinde tutanların mücadelesiyle olmamıştır. Toplumsal değişimde bir taraftan sömürülenlerin sömürücülere karşı savaşını içeren bir dizi sınıf mücadelesi, diğer taraftan yeni üretim biçiminin hakim sınıfının eski üretim biçiminin hakim sınıfına karşı yürüttüğü bir sınıf mücadelesi vardır. Her iki tür mücadele de vergiler konusunda son derece hassastır ve mücadelenin odaklaştığı veya patlak verdiği nokta genellikle vergiler dir. Bu son derece doğaldır, çünkü sınıflar - devlet - vergi üçlüsü bir bütün oluşturmaktadır.

Her üretim biçimi **hakim** bir sömürü ilişkisiyle (biçimiyle) belirlenmiştir. Bir döneme damgasını vuran ilişki, dönemin üretici güçler düzeyine göre toplumsal üretimin büyük bir bölümünü gerçekleştiren üreticilerle, bu üreticilerin ürettiklerinin bir kısmına el koyan üretim araçları sahipleri arasındaki ilişkidir: «Tüm

toplumsal yapının ve bununla birlikte egemenle bağımlı arasındaki ilişkinin politik biçiminin, yani devletin buna uygun olan belirli bir biçiminin en önemli sırrını, gizli temelini açığa çıkaran ilişki, çalışma yöntemlerinin ve doğal olarak bunun toplumsal üretkenliğinin gelişiminde belli bir aşamaya tekabül eden ilişkidir: üretim koşullarına (araçlarına, çev.) sahip olan kişilerle doğrudan doğruya üretimde bulunanlar arasındaki dolaysız ilişkidir.» (K. Marx, Capital, cilt III, s. 791.) Yani köleci toplum dendiğinde akla gelen köle - köle sahibi ilişkisi o dönemde belirleyici olan sömürü ilişkisidir; fakat bu dönemde tek üretici kitlesi köleler değildir. Başka üreticiler de vardır: küçük toprak sahipleri, esnaf, zanaatkarlar. Her toplum biçiminde **hakim** sömürü ilişkisindeki sömürücüler iktidardadır (*).

(*) «Devlet, sınıf karşıtlıklarını frenlemek ihtiyacından doğduğuna, ama aynı zamanda, bu sınıfların çatışması ortasında doğduğuna göre, kural olarak en güçlü sınıfın, ekonomik bakımdan egemen olan, ve bunun sayesinde, siyasi bakımdan da egemen sınıf durumuna gelen ve böylece ezilen sınıfı boyunduruk altında tutmak ve sömürmek için yeni araçlar kazanan sınıfın devletidir. İşte bundan ötürüdür ki, antik devlet, her şeyden önce, köleleri boyunduruk altında tutmak için, köle sahiplerinin devletiydi; tıpkı feodal devletin, serf ve angaryacı köylülcri boyunduruk altında tutmak için soyluların organı, ve modern temsilî devletin (de, çev.), ücretli çalışmanın sermaye tarafından sömürülmesi aleti olması gibi. Bununla birlikte, istisnaî olarak, mücadele halindeki sınıfların denge tutmağa çok yaklaştıkları öyle bazı dönemler olur ki, devlet gücü, sözde - aracı olarak, bir zaman için, bu sınıflara karşı belirli bir bağımsızlık (durumunu, çev.) muhafaza eder. Böylece, 17. ve 18. yüzyıl mutlak hükümdarlığı, soylularla burjuvazi arasında, teraziyi dengede tuttu; böylece, birinci ve özellikle ikinci Fransız imparatorluğunun Bonapartizmi, burjuvaziye karşı proleteryayı, ve proleteryaya karşı burjuvaziyi tahrik ederek, (bu sınıflar karsısında bağımsız durumunu korudu, çev.). Bu konu-

Yani köleci toplumda köle sahipleri, feodal toplumda feodal soylular ve kapitalist toplumda da kapitalistler iktidardadır. Üretim sürecinde **köle sahibi** yalnız köleyi sömürür. Fakat iktidar aracılığıyla, devlet aygıtı aracılığıyla **köle sahipleri sınıfının** diğer üretici sınıfları da soyduğunu görüyoruz. **Tek başına feodal soylu** üretim sürecinde salt kendi topraklarındaki serfleri sömürür. Fakat **feodal soylular sınıfı** sahip olduğu devlet aygıtı aracılığıyla diğer üretici sınıfları da soyar. Tekelci kapitalist ise işçi sınıfının yarattığı artık - değere el koyar ve tekel karı aracılığıyla da tüm emekçi sınıf ve tabakaları sömürür. Tekelci kapitalistler sınıfı ise devlet aygıtı aracılığıyla bu soygunu yoğunlaştırır. Hakim sınıfların üretim süreci içinde doğrudan doğruya sömürdükleri sınıfın dışındaki üretici sınıfları devlet aygıtı aracılığıyla soymaları **vergiler** aracılığıyla gerçekleşir (*). Yani vergiler hakim sınıfın devletine karşı bir cephe oluşturur, üreticiler arasındaki ittifakı güçlendirir. Bunun örneklerini bu bölümde göreceğiz.

da, egemen olanlarla baskı altında tutulanların aynı derecede komik bir figür teşkil ettikleri yeni örnek, Bismarc milletinin yeni Alman Imparatorluğudur : Burada, terazinin bir kefesine kapitalistler, bir kefesine de emekçiler konmuş ve ikisinin sırtından da, ahlaksiz Prusyalı toprak ağalarına çıkar sağlanmıştır» (F. Engels, **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni,** s. 241 - 2.)

(*) «Görülüyor ki, Fransız köylüsünün sömürülmesi, sanayi proletaryasının sömürülmesinden ancak biçim bakımından ayrılmaktadır. Sömürücü aynıdır : sermaye. Kapitalistler, **ipotek** ve **tefecilik** yoluyla köylüleri teker teker sömürmektedirler. Kapitalist sınıf, köylü sınıfı Devlet **vergisi** yoluyla sömürmektedir.» (Fransada Iç Savaş ,K. Marx, s. 139, altı Marx tarafından çizilmiş.)

«Sermayenin üstüne yıktığı ipoteğin yanı sıra küçük top-

Sömürücüler tek başlarına alındıklarında sömürdüklerinden güçsüzdür. Tek başına bir köle sahibi yüzlerce ve hatta binlerce köleden daha mı güçlüdür ? Bir fedoal soylu ve bir kapitalist için durum farklı mıdır? Hayır, fakat o zaman nasıl oluyor da tarihte kanla boğulmuş bu kadar çok emekçi ayaklanması buluyoruz? Bu sorunun cevabı devlet aygıtındadır. Bir köle sahibini, bir feodal soyluyu, bir kapitalisti sömürdüğü yüzlerce kişiden güçlü kılan şey sömürücülerin örgütlü gücü olan devlettir. Kendi köle sahibine karşı ayaklanan köleler karşılarında tek başına efendilerini değil, tüm köle sahiplerini ve onların örgütlü gücü olan köleci devleti bulurlar. Aynı şey ortaçağ feodali ve günümüz kapitalisti için de geçerlidir. Her ikisi de sömürdükleri sınıfların mücadelesine karşı kendi devletlerinden güç alırlar. Devletin işlevi sınıf mücadelesi sürecinde daha açık olarak ortaya çıkar. Bu somut ilişki ,sömürüye karşı her bireysel başkaldırışı sömürücülerin devleti ile karşı karşıya getirir ve o bireysel çıkışı sınıf mücadelesine dönüştürür. Ayaklanmanın başarısı ise büyük ölçüde sınıflar arası ittifaka bağlıdır ve emekçiler arasındaki ittifakın oluşumunda sömürücü sınıfın devletinin vergileri önemli bir rol oynar.

Hakim sınıflar sömürülen sınıfların başkaldırmasını engellemek için iki yönteme başvurmuşlardır:

«Bütün ezici sınıflar, egemenliklerini güvence altına almak için iki sosyal fonksiyona ihtiyaç duyarlar:

---

rak sahiplerini yıkan bir başka öge de **vergiydi.** Bürokrasi, ordu rahipler ve mahkemeler, kısaca bütün yürütme aygıtları için vergi yaşantı kaynağıdır. Güçlü hükümet ve ağır vergiler birbirine eşittir.» (K. Marks, Louis Bonapartein 18. Brumairei s. 127.)

Celladın ve papazın fonksiyonu. Cellât, ezilenlerin protestolarını ve öfkelerini bastırmak; papaz da ezileni yatıştırmak, onlara sıkıntıların ve fedakarlıkların azalacağı umudunu vermek için gereklidir. Böylece sınıf egemenliği sürdürülürken, onların, sınıf egemenliğiyle uzlaşmasına, devrimci eylemden uzak tutulmasına, devrimci ruhun zayıflamasına ve devrim azminin yıkılmasına çalışılır.» (Lenin, **İkinci Enternasyonalin Çöküşü**, s. 34).

İktidardaki sınıfların dayandığı üretim ilişkileri (mülkiyet ilişkileri) üretici güçlerin gelişimini sağlıyorsa (üretici güçlerin gelişimine bir engel oluşturmuyorsa), devlet baskısı (zor) ve hakim sınıfın ideolojisi sömürülen sınıfları denetim altında tutmak için yeterli olabilir. Fakat eğer iktidardaki sınıfların dayandığı üretim ilişkileri gericileşmiş, asalaklaşmış ilişkilerse (yani üretici güçlerin gelişimini engelliyorsa) ekonomik planda ortaya çıkan buhran sömürülen sınıflar üzerindeki sömürünün yoğunlaştırılmasına neden olur. Sömürülen sınıflar için yaşam gittikçe zorlaşır. Sömüren sınıflar ise eski yaşam düzeyini sürdürebilmek için taleplerini sürekli artırmak zorundadır. Üretici güçlerin gelişimini engellemeyen sınıf gerektiğinde politik çıkarlar için ekonomik tavizler verebilir. Fakat gericileşmiş bir sınıf kendi sonunu çabuklaştırır. Örneğin üretici güçlerin gelişiminin önünde bir engel oluşturan köleci toplum biçimi ve onun örgütlenmiş şekli olan Roma İmparatorluğu, köle sömürüsünün ömrünü tamamlamasıyla birlikte kendi yıkımını süratlendirmiştir.

«Roma devleti, dev gibi, karmaşık, sadece ve sadece uyrukları ezerek para sızdırmaya mahsus bir makine haline gelmişti. Vergiler, angaryalar, her türlü

mükellefiyet, nüfus kitlesini durmadan daha derinleşen bir sefalet içine gömüyordu; baskı, valilerin, vergi toplayıcıların, askerlerin yiyicilikleriyle, dayanılmaz hale gelecek kadar ileri götürülmüştü; İmparatorluk çaptan düştükçe, vergi ve yükümler (mükellefiyetler) daha da artıyor, memurlar daha da utanmazca soyup soğana çeviriyorlardı.» (Engels, **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, s. 209).

Tekelci kapitalizm döneminde asalaklaşan kapitalizm de yapısal sorunlarını çözümleyebilmek için bir taraftan işçi sınıfı dışındaki emekçi sınıf ve tabakaları, bir taraftan da geri bıraktırılmış ülke halklarını sömürmeye başlamış ve içinde bulunduğu genel bunalım derinleştikçe bu sömürüsünü yoğunlaştırmıştır. Bu ise bir taraftan işçi - köylü ittifakını, diğer taraftan uluslararası işçi sınıfı hareketiyle geri bıraktırılmış ülkelerin tam bağımsızlık - gerçek demokrasi ve toplumsal kurtuluş mücadelesi arasındaki ittifakı güçlendirmiştir.

Ekonomik buhrandan kurtulmak için politik buhranı derinleştiren hakim sınıfların örneğini Osmanlı İmparatorluğu'nda da görebiliyoruz. Askeri genişlemeye dayanan merkezi bir feodalite olan Osmanlı İmparatorluğu toplum yapısı da gerek ülke içindeki, gerek dışındaki etkilerle 16. yüzyılda sarsıldı. Geliri azalan fakat Avrupa ile artan ilişki nedeniyle gelir ihtiyacı fazlalaşan merkezi feodaller kırsal alanlardaki ve kentlerdeki üreticilere daha fazla vergi için yüklendiler. Yani belli bir andaki mevcut sömürü ilişkisinin sömürücüler açısından yetersiz kalması sömürücü sınıfı saldırganlaştırdı. Her etki gibi bu da tepkisini yarattı, bu bölümde örneklerini göreceğimiz ayaklanmalar tüm Anadolu'yu sardı.

Diğer taraftan ekonomik iktidar ile politik iktidar arasında uzlaşmaz bir çelişkinin ortaya çıkması da çeşitli sınıflar arasında özellikle vergilendirme sorunu üzerinde patlak veren anlaşmazlıklara yol açmıştır. Bu durum çeşitli ülkelerde kapitalizmin gelişim sürecinde görülebilir. Feodal toplumun bağrında büyüyen ve gelişen kapitalizm kaçınılmaz olarak feodallerin devletinin feodallerin çıkarlarını koruyan yasaları çerçevesinde oldukça uzun bir süre yaşamak zorunda kaldı. Yani kapitalist üretim biçimi toplumda egemen hale geldikten sonra feodal devletle uzlaşmaz bir çelişkiye girdi. Bu çelişkinin açığa vurulduğu noktalardan biri de vergilerdi. Feodallerin devleti feodallerin çıkarlarına hizmet eden bir vergilendirme sistemi yerleştirmişti. Güçlenen burjuvazi de bu sisteme doğal olarak karşı çıkıyordu. Bu mücadele sürecinde, gerçek üretici olan sömürülen sınıfların ağır vergilere karşı muhalefetleri (ve bazı durumlarda patlamaları da) burjuvazinin mücadelesiyle bir arada yürüdü. Burjuvazinin çıkarı emekçi kitlelerin ödediği vergilerin azaltılmasında değildi. Gerçek sınıf çıkarı feodallerin vergi ayrıcalıklarının kaldırılması, burjuvazinin vergi ayrıcalıkları edinmesi ve emekçi kitlelerin ödediği vergileri kendi yararına kullanmasını öngörüyordu. Kitlelerin vergi taleplerini dile getirdiği durumlar ise, feodal soylulara karşı yürüttüğü mücadelede diğer emekçi sınıf ve tabakalarla ittifakın gerektirdiği politik bir manevradır.

1846 yılında İngiltere'de yürürlükten kaldırılan Tahıl Yasası çeşitli sınıfların çıkar birliğinin güzel bir örneğidir. Ortaçağdan beri yürürlükte olan bu yasaya göre İngiltere'ye ithal edilen tahıldan yüksek bir gümrük vergisi alınıyor, böylece Avrupa tahılının İngilte-

rü'deki büyük toprak sahiplerinin ürettikleri tahılla rekabet etmesi önleniyordu. Yüksek tahıl fiyatları ise bir taraftan işçilerin yaşamını güçleştiriyor, diğer taraftan da işçilerin ücretlerinin önemli bir kısmı bu sun'i olarak yüksek tutulan tahıl mamullerine gittiğinden, burjuvazinin çıkarına dokunuyordu. Yani gümrük vergisindeki bir düzenlemeyle büyük toprak sahiplerine burjuvaziden ve işçi sınıfından gelir transferi gerçekleştiriliyordu. 1846 yılında burjuvazinin ve işçi sınıfının ortak mücadelesi sonucunda bu yasanın yürürlükten kaldırılmasından gerek burjuvazi, gerek de işçi sınıfı yararlandı.

Devletin niteliğinin değiştirilmesi mücadelesi kitlelerin harekete geçirilmesini gerektiren bir konudur. Burjuvazinin devrimciliğini koruduğu dönemlerde feodallerin devletine karşı gerçekleştirilen burjuva demokratik devrimleri ancak emekçi kitlelerin burjuvazinin arkasında devrim cephesinde yer almasıyla mümkün olmuştur. Bu nedenle burjuva demokratik devrimlerde verginin çifte niteliğini görmek mümkündür. Bir tarafta aristokrasi (vergi ödemeyen ayrıcalıklı soylular), diğer tarafta vergi ödeyenler vardır. Vergi ödemeyenler, devlete sahip oldukları için vergi ödemezler veya çok az vergi öderler. Vergi yükünü omuzlayanlar ise devlete sahip olmadıkları için vergi öderler. Bu mevzilenmede vergi ödeyenler de üçe ayrılır : (a) Hakim üretim biçimi olan kapitalizm altında sömürülen ve aynı zamanda feodallerin devletine yüksek vergiler ödemek zorunda olan işçi sınıfı; (b) kapitalist sömürünün dışında kalan, fakat feodallerin devletine gittikçe ağırlaşan vergiler ödeyen küçük toprak sahipleri, esnaf ve zanaatkârlar; (c) işçi sınıfını sömüren, ekonomik iktidara sahip olan, fakat feodallerin dev-

letine vergi ödemek zorunda bulunan kapitalistler sınıfı. Bu mevzilenmeyi ve önemini bu bölümde ele alacağımız burjuva demokratik devrimlerde göreceğiz.

Ayaklanmalarda üç tür mevzilenme görebiliyoruz. Birincisinde salt sömürülen kitleler ayaklanır : Köleci toplumda köle ayaklanmaları, feodal toplumda serf ayaklanmaları. İkincisinde, hakim üretim biçimi halini lamış kapitalizmin gelişiminin önünde bir engel oluşturan feodal devlet aygıtına karşı burjuvazi tüm emekçi sınıf ve tabakaları arkasına alır ve burjuva demokratik devrimini gerçekleştirir. Üçüncüsünde ise, burjuvazinin feodallerle uzlaşmasından sonra işçi sınıfı demokratik devrimde öncülüğü ele alır.

Bu son noktayı biraz açmakta yarar var.

Bilindiği gibi, **kapitalist üretim biçiminin** bir toplumsal sistem olarak, **üretim biçimi olarak gericileşmesi, asalaklaşması** 19. yüzyılın son çeyreğinde serbest rekabetçi kapitalizmin tekelci kapitalizme dönüşümüyledir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Kaptalizmde Kârın Kaynağı Üzerine**, TİB yayınları, No. 10) Fakat bir de **burjuvazinin bir sınıf olarak politik planda gericileşmesi** söz konusudur. Yani burjuvazi doğuşundan beri bir sınıf olarak yaşayabilmek ve gelişebilmek için feodal devletin sosyal ve politik baskısına karşı «özgürlük, eşitlik, kardeşlik» sloganının savunucusu olmuştur. Burjuvazinin savunduğu özgürlük özünde sermayenin özgürce gelişimi, eşitlik ise feodal ayrıcalıkların kaldırılmasıydı. Fakat bu slogan feodal baskı ve sömürü altında inleyen emekçi kitleler için de çekici geliyordu. Bu nedenle feodal soylulara ve onların devletine karşı mücadelede emekçi kitleler burjuvazinin önderliğini kabul ediyordu. Hollanda (1581 - 1609), İn-

giliz (1642-1649), Amerikan (1775-1783), ve Fransız (1789) burjuva demokratik devrimlerinde bu görüldü. Devrimci burjuvazi tüm emekçi sınıf ve tabakalara öncülük etti; devrimi bir noktaya kadar (kendi çıkarlarına hizmet edeceği noktaya kadar) götürdükten sonra durdu. Devrimi daha ileri götürmek isteyen işçi sınıfı öncülerine karşı terör uyguladı (*).

«Şimdiye kadar bütün devrimler, belli bir sınıfın egemenliğinin bir başka sınıf tarafından elinden alınmasıyla son bulmuştur; ama şimdiye kadar, bütün egemen sınıflar, yönetilen halk yığınlarına oranla yalnız küçük azınlıklar olmuşlardır. Böylece, bir egemen azınlık devriliyor ve onun yerine devletin dümenini bir başka azınlık alıyor ve devlet kurumlarını da kendi

(*) İngiliz devriminde yoksul köylüler ve zenaatkarlardan oluşan «çapacılar» özel mülkiyetin kaldırılmasını ve politik eşitliğin servet eşitliğine de yansıtılması gerektiğini savunuyorlardı. Burjuvazinin ordusu tarafından yok edildiler. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın sona ermesinden sonra imalathane işçileri, gündelikçiler ve zanaatkarlardan oluşan ve Shays'in önderliğinde bir halk ayaklanması oldu. Ayaklananlar, borçların kaldırılmasını ve servetlerin eşit olarak dağıtılmasını istiyorlardı. Amerikan burjuvazisinin ordusu tarafından yenildiler. Fransız burjuva devrimlerinde ise devrimin niteliği ve geleceği konusunda çok daha bilinçli bir ses yükselmektedir: Gracchus Babeuf. Burjuva demokratik devrimini ortak mülkiyetin hakim olacağı yeni bir topluma kadar sürdürmeyi amaçlayan «Eşitler» hareketi ayaklanma öncesinde ortaya çıkarıldı ve Babeuf idam edildi. Devrimin daha ileri götürülmesi konusundaki görüşlerinin açıklığı Babeuf'e büyük bir değer kazandırmaktadır:

«(Devrim) bugün de baştakilerin, genç ihtiyar bütün yöneticilerin, yasacıların yararına olmuş bitmiştir. Altında boğulmuşlar için olmuş bitmiştir. Ama ben derim ki, halk yararına devrim henüz bitmiş değildir. Oysa devrim yalnız halk

çıkarlarına uygun olarak değiştiriyordu. Ve, her defasında bu, mevcut ekonomik gelişme derecesi tarafından iktidara yatkınlaştırılmış ve iktidara çağrılmış olan azınlık gruptu. Ve tam bu yüzden, ve ancak bu yüzdendir ki, yönetilen çoğunluk, ya azınlık hesabına devrime katılıyor, ya da onu sükûnetle kabulleniyordu. Fakat, her durumun somut muhtevasını hesaba katmazsak, bütün bu devrimlerin ortak şeklinin bunların azınlık devrimleri olduğunu görüyoruz. Çoğunluk, bu devrimlere katılsa bile - bilerek ya da bilmeyerek - bunu yalnız bir azınlığın hizmetinde yapıyordu. Ama işte bu yüzden, veya sırf çoğunluğun pasif ve karşı koymayan tutumu yüzünden, azınlık bütün halkın temsilcisi olduğu görünüşü elde ediyordu.

Genel kaide olarak, birinci büyük zaferden sonra, muzaffer azınlık bölünürdü; bir yarısı elde edilen-

---

için yapılacaktı... Halkın mutluluğunu sağlıyacak hiç bir şey yapılmadığına göre, devrim bitmiş değildir. Tam tersine, halk ezilmiş, tükenmiş, ve döktüğü terler ve kanlarla zenginin kesesini altınla doldurmuştur. Onun için, bu devrimi halkın devrimi oluncaya kadar sürdürmemiz gerek. Onun için, halkın gerçek düşmanları, **devrimi sürdürmek isteyenleri kötüleyenlerdir....** Eğer gerçek devrim büyük çoğunluğun devrimi ise, bizim istediğimiz devrim de bu ise, ve eğer küçük bir azınlığın devrimini yapmışsak, bu devrimin de adı ister istemez, karşı-devrim olursa, devrimin yeniden yapılması gerekiyor demektir.» (**«Le Tribun du peuple, no. 36, Aralık 1795, Devrim Yazıları, Babeuf Dosyası,** s. 70-1).

«Devrimin amacı da büyük çoğunluğun mutluluğudur. Bu amaca varılmazsa, halk aradığı en iyi yeri bulmamışsa, devrim bitmemiştir. Devrim bitti, diyenler bir egemenliğin yerine bir başkasını koymak isteyenlerdir. Bu durumda devrim bitmiş olsaydı, büyük bir cinayet olmakla kalırdı.» («Savunma», a.g.e., s. 93.)

le yetinirken, öteki yarısı daha ileriye gitmek ister ve büyük halk yığınlarının sözde ya da gerçek çıkarlarına hiç olmazsa kısmen uygun olan yeni istekler öne sürerdi. Bu daha radikal istekler, bazı durumlarda gerçekten ama çoğu zaman ancak o an için zorla kabul ettirilirdi; daha ılımlı taraf tekrar üste çıkar, son kazançlar ya tamamen ya da kısmen yeni baştan yitirilirdi; bunun üzerine yenilenler ya ihanetten yakınırlar ya da yenilgilerini tesadüflere bağlarlardı. Ama, gerçekte, meselenin özü şuydu: İlk zaferin başarıları ancak daha radikal tarafın ikinci zaferiyle sağlama bağlanırdı; bu, ve bunun yanı sıra o an için gerekli olanlar elde edilir edilmez, radikaller ve onların başarıları bir kere daha sahneden çekilirlerdi.» (F. Engels, **Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'ne Önsöz**, s. 13 - 4).

Devrimi daha ileri götürmek için emekçi sınıflardan gelen bilinçli talebin çok cılız olması, burjuvazinin aristokrasiyle uzlaşmasını engelliyor, politik planda devrimciliği sürdürmesini sağlıyordu. Emekçi sınıfların bilinçli muhalefetinin cılızlığının nedeni bir taraftan işçi sınıfının nicel ve nitel olarak gelişmemiş durumu, diğer taraftan nüfusun çok büyük bir çoğunluğunu oluşturan küçük burjuvazinin (köylülük, esnaf ve zanaatkârlar) burjuvazinin safında yer almasıydı.

İlk kez 1848 Haziran'ında Paris'te bir değişim oldu. İşçi sınıfı tarihte ilk kez devrimi daha ileri götürmek için burjuvaziye karşı ayaklandı, ağırlığını ve gücünü hissettirdi, kapitalist sistem için ciddi bir tehdit olduğunu gösterdi. Haziran 1848 Paris ayaklanması burjuvazinin siyasi planda gericileştiği tarih oldu :

«Her yerde burjuvazi için zaferler kazanmış olan bu proletarya, artık, özellikle Fransa'da, tüm burjuva düzeninin varlığının devamı ile bağdaşmaz nitelikte istekler öne sürmekteydi. 23 Haziran 1848'de, iki sınıf arasındaki ilk korkunç mücadele, Paris'te patlak verdi. Dört günlük çatışmadan sonra proletarya yenildi. Bu dönemden sonra, Avrupa'nın her yerindeki burjuvazi yığını, irticaın safına geçti ve işçilerin yardımıyla henüz devirmiş olduğu, bürokratlarla, asillerle ve papazlarla 'toplumun düşmanlarına,' o aynı işçilere karşı savaşmak üzere birleşti.» (Engels,**Tarihte Zorun Rolü**, s. 82). (*)

(*)Burjuvazinin siyasi planda gericileşmesinin nedenini Marx, İngiltere ile ilgili olarak şu şekilde ele alıyordu :

«Fakat İngiliz burjuvaları heyecanlı Fransızlara benzemezler. Bir parlamento reformunu gerçekleştirmeye niyetlendiklerinde bir Şubat Devrimine girişmezler. Tam tersine, Hububat Kanunlarının kaldırılmasıyla 1846'da toprak aristokrasisine karşı büyük bir zafer elde etmişken, bu zaferin maddi kazançlarını kollamakla yetinerek ondan gerekli siyasal ve ekonomoki sonuçları çıkarmayı ihmal ettiler ve böylelikle Whiglerin atadan kalma hükümet tekelini yeniden ellerine geçirmelerine imkan verdiler. 1846'dan 1852'ye kadar olan zaman süresince 'Geniş ilkeler ve pratik (**küçük** diye okuyunuz) tedbirler' şeklindeki savaş naralarıyla kendilerini aleme maskara ettiler. Ve bütün bunlar niçin? Çünü her şiddet hareketinde **işçi sınıfına** başvurmaya mecburdurlar. Ve aristokrasi onların yokolmaktaki karşıtıysa, işçi sınıfı da doğmaktaki düşmanıdır. Geleceğin sahibi olacak olan doğmaktaki düşmanı, görünürdekinden çok daha önemli olan tavizlerle kuvvetlendirmektense, yokolmaktaki karşıt ile uzlaşmayı tercih ederler. Bu yüzden aristokrasi ile kuvvet çatışmasına girmekten kaçınmaya çalışırlar.» (Çartistler, New York Daily Tribune gazetesi, 25 Ağustos 1852). (**Sosyoloji ve Felsefe**, 235-6.)

Bütün Avrupa'da burjuvazi «Avrupa'da kolgezen hayalete» karşı feodallerle uzlaştı, emekçi kitlelere ihanet etti. Burjuvazinin politik plandaki bu kesin uzlaşmasından sonra hakim sınıflar arasında vergi ve diğer

---

Marx, Alman burjuvazisinin Mart 1848 burjuva demokratik devrimde öncülük etmedeki yetersizliğini burjuvazinin güçsüzlüğüne ve güçlenen işçi sınıfı hareketi karşısında feodallerle uzlaşma eğiliminde olmasına bağlıyordu:

«Alman burjuvazisi o kadar tembelce, korkakça ve yavaşça gelişmişti ki, feodalizm ve mutlakiyetçiliğe tehdit edici bir şekilde karşı çıktığında, kendisinin karşısında tehdit edici bir şekilde proletarya ve şehirlilerin çıkar ve görüşleri proletaryanınkilere benzeyen tüm kesimlerini gördü.. Prusya burjuvazisi, 1798'un Fransız (burjuvazisinin, çev.) olduğu gibi, eski toplumun temsilcileri olan kral ve soylulara karşı çağdaş toplumun **tümünü** temsil eden sınıf değildi...; taa başından beri halka ihanet etme ve eski toplumun taçlı temsilcisiyle uzlaşma eğilimindeydi, çünkü kendisi de zaten eski topluma aitti... insiyatifsiz, kendine inancı olmayan, halka inancı olmayan... lanet bir yaşlı adam... Mart Devriminden sonra kendisini Prusya devletinin yönetiminde bulan **Prusya burjuvazisi** işte böyleydi» «(«Burjuvazi ve Karşı Devrim.» K. Max. **Seçme Eserler**, C. I. s. 140-1.) (1848 yılında yazılmıştır.)

«Kardeşler! Size daha 1848 yılında Alman liberal burjuvazisinin yakında iktidara geleceğini ve elde ettiği yeni iktidarı derhal işçilere karşı çevireceğini söylemiştik. Gerçekten de 1848 Mart hareketinden hemen sonra devlet gücünü ele alan ve bu gücü,, bu mücadeledeki müttefiki olan işçileri eski ezilmiş durumlarına sokmak için kullanan burjuvaziydi. Burjuvazi bu işi, Martta yerinden alaşağı edilen feodal parti ile birleşmeden, iktidarı nihayet bu feodal mutlakiyetçi partiye bir kez daha teslim etmeden başaramadıysa da, devrimci hareketin daha şimdiden barışçıl denilen bir gelişme izlemesinin mümkün olması halinde, (yeniden feodallerin eline geçen, çev.) hükümetin mali sıkıntısı sayesinde uzun dönemde iktidarı ellerine getirecek ve tüm çıkarlarını koruyacak koşulları garantiye almıştı.» (Marx-Engels, «Merkez Komitesinin Komünist Ligasına Söylevi,» **Seçme Eserler**, Cilt I, s. 176.) (1850 yılında yazılmıştır.)

konularda ortaya çıkan uyuşmazlıklar barışçıl yollarla çözümlendi. İşçi sınıfı tüm dünyada ve özellikle Avrupa'da kapitalizme karşı tutarlı ve uzlaşmaz bir mücadele vermeye devam etti. Köylülük ve kent küçük burjuvazisi ise burjuvazinin ihanetine uğraya uğraya işçi sınıfının arkasında yerini aldı. Tekelci kapitalizm döneminde ise bu ittifak çok daha sağlam ve tutarlı maddi bir temele oturdu.

«Devrimin amacı da büyük çoğunluğun mutluluğudur. Bu amaca varılmazsa, halk aradığı en iyi yeri bulmamışsa, devrim bitmemiştir. Devrim bitti, diyenler bir egemenliğin yerine bir başkasını koymak isteyenlerdir. Bu durumda devrim bitmiş olsaydı, büyük bir cinayet olmakla kalırdı.» («Savunma,» a.g.e., s. 93).

B — SELÇUKLULAR DEVRİ AYAKLANMALARI :

Selçuklularda ticaret ve sanayi üretiminden vergi alınmıyordu. Aksine ticareti teşvik etmek için tüccarların zararları hazineden ödeniyor, ticaret yolları üzerinde tüccarların parasız olarak veya çok küçük bir ücret karşılığı geceleyebileceği hanlar yapılıyordu. Din adamları da her türlü vergiden muaftı. «Selçuklu devletinde, askeri ve sivil olmak üzere bütün devlet örgütünün giderleri, tarımsal üretime konan vergilerle sağlanmaktaydı.» (Ç. Yetkin, I, s. 64) Yani köylülük ağır ve gittikçe ağırlaşan vergiler altında eziliyordu. Bunun anlamı ise köylülüğün kolayca harekete geçirilebilecek bir muhalefet oluşturduğuydu. Nitekim onbirinci yüzyılın ortasında Kutalmış, Büyük Selçuklu Devleti tahtına sahip olmak için Tuğrul Bey'e karşı ayaklanınca, düzene karşı kendiliğinden bir muhalefet içinde olan köylülerden 50.000 kişilik bir orduyu kolayca topladı. Tuğrul Bey'in yerine geçen Alp Arslan tara-

fından 1063 yılında yenildiğinde ise köylüler üzerinde baskı ve sömürü yoğunlaştırıldı.

Onikinci yüzyılın ortalarında ise Büyük Selçuklu Sultanının mutfağı için yılda 24.000 koyun vergi ödemek zorunda olan göçebe köylülerin, bu vergiye bir de rüşvet eklenmesini isteyen tahsildarı öldürmeleriyle ve devletin bunun üzerine artan baskısı karşısında silaha sarılmalarıyla Büyük Oğuz Ayaklanması patlak verdi. Oğuzlar bir valinin ordusunu yendiler, arkasından Sultan Sancar'ın ordusunu da bozguna uğratarak kendisini esir aldılar (1153). (Ç. Yetkin, I.).

C — OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ AYAKLANMALARI :

Onbeşinci yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu sürekli bir savaşlar dönemindeydi. Daha önce Timur ordularının Anadolu'yu yağmalaması, Anadolu beylikleri ve Bayezid'in oğulları arasındaki savaşlar da köylülüğün sırtındaki vergi yükünü ağırlaştırmıştı. Mehmet Çelebi'nin Musa Çelebi'yi yenerek padişah olmasından sonra vergiler daha da ağırlaştırıldı. Bu durumda ütopik sosyalistçe görüşlerini yaymaya çalışan Şeyh Bedrettin'in etkinliği hızla yayıldı. Adamlarından Börklüce Mustafa'nın Aydın yöresinde 6 000 kişilik bir güç toplayarak ayaklanması ve Osmanlı ordusuna karşı iki kez başarı göstermesi zor olmadı. Fakat daha sonra yenildi, savaştan tüm sağ kalan köylüler işkenceyle öldürüldü. Bedrettin'in adamlarından Torlak Kemal'in de Manisa civarındaki köylülerden oluşan ordusu da yenildi (1417) ve Torlak Kemal de Mustafa gibi işkenceyle öldürüldü. Şehy Bedrettin ise 1420 yılında Serez çarşısında asıldı.

1511 yılındaki Şah Kulu ayaklanması da vergiler altında ezilen yoksul köylüler, sipahiler ve tımar erleri arasında kolayca taraftar buldu.

1512 yılında ise Çorum, Amasya, Yozgat ve Tokat yörelerinde Nur Ali Halife aynı toplumsal muhalefetten yararlanarak bir ayaklanma başlattı ve bazı başarılı savaşlardan sonra yenildi.

1518 - 19 yıllarında ise Tokatlı Şeyh Celal, «halk üzerindeki bu etkinliğinden yararlanarak, yoksul insanların, topraksız köylülerin, ağır vergiler altında ezilenlerin hayatını düzeltmek, onlara mutluluk getirmek için halkı kendi çevresinde birleşmeye çağırdı. Onu Şeyh Veli diye adlandıran halk, bu çağrıya koşmakta gecikmedi, kısa sürede Şeyh Celal'in yanında 20.000 den çok kişi toplanıverdi· Ayaklananlara Celali adı verildi.» (Ç. Yetkin, I. s. 204.)

1525 yılında bir köylüye fazladan iki yüz akçe vergi kesilmesi nedeniyle patlak veren bir olay, aşırı vergilendirmeye karşı varolan muhalefetin bir ayaklanmaya dönüşmesine yol açtı ve Baba Zünnün ayaklanması ortaya çıktı.

1526 yılındaki Kalender Çelebi ayaklanmasında 30.000 kişinin kısa bir süre içinde isyan bayrağının etrafında toplanabilmesi toplumsal muhalefetin çapını göstermektedir. Bu muhalefetin oluşumunda ise vergilerin rolü önde gelmektedir.

1598 yılında ortaya çıkan Karayazıcı ayaklanmasıyla ilgili olarak Sovyet tarihçisi Tveritinova'nın yaptığı çözümleme, bu dönemdeki isyanların maddi temellerini açıklamak bakımından yararlı olacaktır.

«(1) Osmanlı devlet ekonomisinin ve maliyesinin bozulması, Osmanlı Sultanına ait toprakların gelirlerinin büyük bir bölümünün mültezimlerin eline geçmesi, (2) XVI. yüzyılın ikinci yarısından başlamak üzere tımar sisteminin bozulması, küçük çaptaki feodal beylerin yerini büyük feodal beylerle saray bürokratlarının alması, (3) Osmanlı Devletinin karşılaştığı ekonomik ve malî güçlüklerin yükünün hemen hemen tümüyle köylülerin sırtına binmesi, örneğin ölçüsüz vergiler ve bu vergilerin toplanmasındaki zulmün köylüyü sürekli olarak yoksullaştırması, (4) Osmanlı Devletinin giriştiği savaşlarda eskisi gibi ganimet alamaması ve bu durum karşısında devlet gelirlerinin azalmasıdır.» (Ç. Yetkin, I. s. 216.)

Karayazıcı ayaklanmasında, tarihi gelişim içinde tasfiye olma durumunda kalan bölgesel küçük feodallerle emekçi köylü yığınlar arasında bir ittifak görüyoruz. Fakat Karayazıcı'nın ölümü ve yerine kardeşi Deli Hasan'ın geçmesinden sonra bu ittifak bozuldu, merkezi feodallerle uzlaşan Deli Hasan, kendisine verilen Bosna Beylerbeyliği ve diğer bazı yönetici arkadaşlarına verilen sancakbeyliklerine karşılık yoksul köylülerle olan ittifaka ihanet etti (1603).

Daha sonraki yıllarda ortaya çıkan Kalenderoğlu ve Conboladoğlu ayaklanmaları da benzer bir sınıflar ittifakına dayanıyordu. Kalenderoğlu ayaklanması 1608 yılında bastırıldı. Canboladoğlu ise yoksul köylülerden oluşan 28.000 kişilik ordusunun 26.000'inin Kuyucu Murat Paşa ordusu tarafından katledilmesinden sonra Temeşvar beylerbeyliğine getirilerek merkezi feodallerin safına çekildi.

1625 yılındaki Cennetoğlu ayaklanması ezildi, yöneticiler ve sağ yakalananlar işkenceyle öldürüldü.

1647 yılındaki Kara Haydaroğlu ayaklanması ise bir yıl sonra bastırıldı. Haydaroğlu'nun adamlarından Katırcıoğlu bir süre daha ayaklanmayı sürdürdüyse de, 1649 yılında merkezi feodallerle uzlaştı, önce Beyşehir mutasarrıflığına, daha sonra Karaman Beylerbeyiliğine getirildi.

Askeri genişlemeye dayanan merkezi feodal bir yapıya sahip olan Osmanlı sisteminin çözülmesi bir taraftan emekçi halk ile sömürücüler (feodaller) arasındaki çelişkileri keskinleştirdi, diğer taraftan sömürücü sınıf içinde bir kesimin diğerini hakim ittifaktan tasfiye etme çabalarına yol açtı. Bu iki çelişkinin düğümlendiği nokta vergilerdi. Halk ne kadar daha fazla vergi verecek ve bu vergiler merkezi büyük feodallerle bölgesel küçük feodaller arasında nasıl pay edilecekti. Mevcut işleyiş sömürücü sınıflar için tatmin edici olmaktan çıkmıştı. Hakimiyetlerini sürdürebilmek için sömürüyü artırmaları veya kendi içlerinden bir kısmını tasfiye etmeleri gerekiyordu. Buna karşılık zaten yüzyıllardır ağır vergiler altında ezilen Osmanlı köylülüğünün daha fazla vergi ödeyecek durumu kalmamıştı. Bölgesel feodaller halk kitlelerinin düzene karşı bu muhalefetini yönlendirdiler, örgütlediler ve eyleme dönüştürdüler. Fakat güç kazandıkları zamanlarda merkezi feodallerin uzlaşma istekleri karşısında yoksul köylülere ihanet ederek gerçek sınıf müttefikleriyle birleştiler.

«Genel olarak, bir devrim durumunun belirtileri nelerdir? Şu önemli belirtiyi ileri sürersek, her halde yanılmış olmayız : 1) Egemen sınıflar için değişikliğe gitmeden egemenliği sürdürmek mümkün olmazsa; 'üst sınıflar' arasında şu ya da bu biçimde bir buhran, egemen sınıfın politikasında baskı altındaki sınıfların hoş-

nutsuzluğuna ve parlamasına yolaçacak bir çatlamaya götüren bir buhran ortaya çıkarsa. Bir devrimin olması için, genellikle alt sınıfların eski biçimde yaşamak istemesi' yeterli değildir. 'Üst sınıfların eski biçimde yaşayamayacak durumda' bulunması da gereklidir. 2) Baskı altındaki sınıfların sıkıntısı ve ihtiyacı, olağandan daha öteye varmışsa, 3) Yukarıdaki nedenlerin bir sonucu olarak, 'barış zamanında' kendilerinin soyulmasına hiç ses çıkarmadan razı olan, ama sıkıntılı zamanlarda hem buhranın her türlü koşullarında, hem de bizzat 'üst sınıflar' tarafından bağımsız tarihi eyleme itilen yığınların etkinliğinde önemli bir artış varsa.» (Lenin, **İkinci Enternasyonalin Çöküşü**, s. 15.)

Patrona Halil ayaklanması, sömürülen kitlelerin bıçağın kemiğe dayanması karşısında devlete karşı başkaldırışıdır. Avrupa'daki sanayi kapitalizminin lüks tüketim mallarının Osmanlı merkezi feodallerince yaygın bir biçimde tüketilmesi, saraylar, camilerin yapımı ve eğlenceler için harcanan para hakim sınıfların gelir ihtiyacını arttırdı. Yapısı bozulan Osmanlı merkezi feodalitesi ise gelir kaynaklarını sürekli yitiriyordu. Ayrıca bazı zanaatların tasfiyesi (hattatlık gibi) ve İstanbul'daki halka uygulanan bazı vergi ayrıcalıklarından yararlanmak isteyen «taşralıların» bu kente akmasıyla büyük bir işsiz kitlesi oluşmuştu. Çöküş halindeki Osmanlı merkezi feodalitesi bir taraftan kırsal alandaki üreticilerden daha fazla vergi sızdırmaya çalışıyor, bir taraftan da zaten işsizlik ve pahalılıktan iflahı kesilen kent emekçilerine yükleniyordu. Özellikle 1725 yılından sonra enflasyon daha da hızlandı, bir çok mal piyasadan çekildi. Hakim sınıfın harcamalarının kısmen mallar üzerine konan vergiler-

le karşılanması, kısmen de daha önce vergilendirilmeyen İstanbul esnafının vergi kapsamına alınmasıyla düzene karşı oluşan muhalefet had safhaya çıktı. 1730 yılında İran'a bir sefer düzenleneceği gerekçesiyle esnaftan büyük miktarda para toplandı, buna ek olarak yeni bir vergi kondu ve sefer yapılmadı. Bu bardağı taşıran son damla oldu. 28 Eylül 1730 günü Patrona Halil (*) ve çevresindekilerin ayaklanması ve halkın desteğini kazanmalarıyla III. Ahmet tahttan indirildi, bazı vezirler öldürüldü, mallarına el kondu. Tahta geçirilen I. Mahmut'a ayaklananların talebi, halkı ezen vergilerin kaldırılması ve kamu topraklarının özel kişilere devredilmesi idi. 25 Kasım 1730 tarihinde ayaklanmanın önderlerinin öldürülmesiyle hareket bastırıldı. 1731 yılının Mart ve Eylül aylarındaki iki ayaklanma çabası başarısızlıkla sonuçlandı.

III. Selim'in iktidara geçtiği dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda düzenin yeniden kurulması ve süren savaşlarda başarı kazanabilmesi için yeni bir ordu (Nizam-ı Cedit)'nun kurulması zorunluydu. Bu iş için gerekli harcamalar yeni vergilerin konmasını gerektiriyordu. Fakat halkın yaşam koşulları çok kötüydü. Buna rağmen rakı, şarap, tütün, kahve, hayvan vb. üzerine yeni vergiler kondu.

«Günlük yaşantıda, varlıklı sınıflar, Lale Devrini andıran bir biçimde gösteriş merakına düşmüşler ve bu harcamaların irad-ı cedit'ten (yeni vergilerin toplandığı hazineden) sağlamaya başlamışlardı. Halktan

(*)Patrona Halil, yeniçeri olmadan önce çalıştığı Patrona gemisindeki ayaklanmaya önderlik etmiş, Vidin'deki bir ayaklanmanın da yöneticileri arasında bulunmuştur. (Kaynak : Çetin Yetkin, II. Cilt, s. 13-45).

vergilendirme yoluyla elde edilen paraların bir bölümü bu aşırı tüketim ve Avrupa'dan getirtilen süs eşyası için sanki bir ödenek durumuna dönüştürülmüştü. Oysa imparatorluk birkaç cephede birden savaş durumundaydı ve bu savaşın mali yükünü gene halk çekiyordu. Halkın doğrudan doğruya uğradığı haksızlıklar karşısındaki yakınmaları ise Nizam-ı Cedit gereğince yapılan işlerde itiraz yeri yoktur gerekçesiyle dinlenmiyordu.» (Çetin Yetkin, **Türk Halk Hareketleri ve Devrimler**, II. s. 56.)

Diğer taraftan, kurulacak yeni ordu sayesinde merkezi feodallerin güçleneceğini kavrayan bölgesel feodaller (ayân) yeni orduya karşıydı. Yeniçeriler ise yeni ordunun kendilerine karşı kullanılacağını anladıklarından sömürülen kitleler ile ayânın yanında yer aldı. 13 Mayıs 1807 de patlak veren ayaklanma da bu sınıfların ittifakından oluşmuştu. Ayaklanma başarıya ulaşınca yeni ordu (Nizam-ı Cedit) ve bu nedenle konan vergiler kaldırıldı.

(Çetin Yetkin, a.g.e., s. 48-72)

Ç — FLANDRE AYAKLANMASI :

Şarlman İmparatorluğunun parçalanmasından sonra, halkının çoğunluğu Germen kökenli olan Flandre, Fransa krallığına bağlandı. Onüçüncü yüzyıla kadar Flandre'de bir taraftan özellikle dokuma sanayii ve buna bağlı olarak da küçük burjuvazi ve işçi sınıfı gelişti, diğer taraftan Fransa krallığı ile Flandre kontlukları arasında anlaşmazlıklar çıktı. Kırsal alanlarda ise feodalite süratle çözüldü, serfler özgürlüklerini para ile satın aldılar. Feodal yapının çözülmesiyle «vergi koymak ve yükümlülük vermek olanağını yitir-

miş olan asillerin bu eski haklarını yeniden geçerli kılmak istemeleri karşısında köylüler asillerin hak iddialarına ve imtiyazlarına karşı isyan etmeye başladılar. Büyük mülk sahipleri ve asiler (bunların sayısı köylülerin ve zanaatkârların yanında pek önemsiz kalıyordu.) Fransız Krallığına yanaşmaktan başka çare bulamadılar.» (Max Beer, **Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi**, s. 277.) Fransa'nın araya girmesi ve feodal soyluların çıkarlarını korumak için Flandre'yi işgal etmesi üzerine zanaatkârlar ve köylüler direnişe geçtiler ve Fransız ordusunu 1302 yılında yendiler. Fakat daha sonraki yenilgileri nedeniyle 1304 yılında Athis Antlaşması imzalandı. **Antlaşmanın en önemli maddesi vergilerin ağırlaştırılmasıyla ilgili olan maddeydi ve yeni ayaklanmaların tohumlarını taşıyordu.** Nitekim 1323 yılında Bruges kentinin zanaatkarları tarafından başlatılan ve Batı Flandre'nin özgür köylüleriyle Doğu Flandre'nin yarıcılarının katıldığı ayaklanma 1328 yılına kadar sürdü. Hareketin yöneticiliğini köylü Nicolas Zannekin ve zanaatkar Jacop Peyt üstlenmişti. 1328 yılındaki savaşta dokuz binden fazla köylü ve zanaatkarın öldürülmesiyle son bulan Cassel savaşıyla ayaklanma bastırıldı.

D — İNGİLİZ BURJUVA DEMOKRATİK DEVRİMİ (1642 - 48)

İngiltere'de 15. yüzyıldaki köylü ayaklanmaları nedeniyle toprak köleliği kaldırılmış ve güney - doğu İngiltere'de küçük mülk sahibi köylüler (yeomanlar) sınıfı oluşmuştu. Güneyde ise topraksız ve az topraklı yoksul köylüler yaygındı. Bu sınıf, toprak ağaları ve zengin köylülerin topraklarında çalışıyordu. Yaşamla-

rı son derece kötüydü. Kuzey - doğu İngiltere'de ise feodal yükümlülüklerin bir kısmı hala yürürlükteydi. Köylüler efendilerine «vergi ya da kira ödemelerinin yanı sıra, onlardan izin almaksızın ne topraklarını satabiliyorlar, ne de miras bırakabiliyorlardı.» **(Yakın Çağlar Tarihi, s. 12.)** Kuzey ve batıdaki geri kalmış bölgelerde «haraç veren köylüler, feodal beylere ödedikleri vergilerden kurtulmak istiyorlardı. Cottagerler (yoksul köylüler) ise toprak edinmek umudundaydılar. Küçük toprak sahipleri yeomanlara gelince, her şeyden önce vergileri indirmek, kırsal bölgelerde kamu ve adliye işlerini yürüten ve kolluk kuvvetlerini bizzat yöneten büyük toprak sahiplerinin keyfi eylemlerine bir son vermek istiyorlardı.» (a.g.e., s. 12)

1603 yılında iktidara geçen yeni hanedan (Stuartlar) yeni vergiler koydu. 1625 yılında tahta geçen I. Charles vergileri daha da ağırlaştırdı. Kralın elinde sabun, şarap, kömür ve demir üretim ve satış tekeli vardı. Daha sonra bu tekeli büyük ticaret burjuvazisine devretti. Bu durum palazlanan sanayi burjuvazisinin muhalefetini artırdı. Büyük toprak sahiplerinin elindeki iktidara karşı emekçi yığınlardan oluşan cepheye katıldı ve yönetimi eline geçirdi. 1642 yılında başlayan iç savaşta devrimci ordunun temel gücünü vergiler aracılığıyla feodal devlet aygıtı tarafından soyulan köylüler ve zanaatkarlar oluşturuyordu. 1645 yılında kralcı ordunun yenilmesinden sonra oluşturulan parlamento ilk iş olarak kral tarafından alınan tüm arazi vergilerini kaldırdı. Köylülerin kiliseye ödediği haraçlara ise dokunulmadı, çünkü devrim öncesinde krallığın elinde bir araç olan kilise, devrimin başarıya ulaşmasından sonra burjuvazinin bir aracı haline gelmişti. Yani temel gücünü emekçi kitlelerden oluş-

turan burjuva demokratik devrim feodal devlet aygıtını ele geçirdikten sonra emekçi kitleler yararına çok az şey yaptı, onların sırtındaki sömürü boyunduruğunu hafifletmedi. Feodallerin devletinde feodallerin sınıf çıkarları için emekçi halktan toplanan vergilerin çok az bir kısmı kaldırıldı, toplanan vergiler ise iktidara geçen burjuvazinin sınıf çıkarları için kullanıldı.

E — AMERİKAN BURJUVA DEMOKRATİK DEVRİMİ - BAĞIMSIZLIK SAVAŞI (1776-1881)

Amerika'da ortaya çıkan eyaletler İngiltere'nin sömürgesi durumundaydı. Kuzeydeki halkın çoğunluğunu küçük çiftlik sahipleri oluşturuyordu. İngiltere bir taraftan Amerika'da İngiliz sanayii ile rekabet edebilecek bir sanayileşmeyi yasalarla önlüyordu (örneğin demir ve kumaş fabrikalarının kurulması yasaktı), diğer taraftan vergiler aracılığıyla yaygın küçük burjuva kitleleri (kırsal alanlardaki küçük çiftçiler ve kentlerdeki zanaatkârlar) ve imalathane işçilerini sömürüyorlardı. 1765 yılında konulan yeni bir yasayla her satış muamelesi için pul yapıştırılması, yani vergi ödenmesi zorunlu kılınıyordu. Yani satılan her mal için ek bir vergi getiriliyordu. Bu yeni vergi Amerikan halkının tepkisine yol açtı, vergi memurları katrana bulanıp, tüyler içine atılıp, sırığa bağlanarak dolaştırıldı. Tepkinin büyüklüğü karşısında İngiltere geri çekilmek, pul vergisini kaldırmak zorunda kaldı. Fakat yeni vergiler konulmakta gecikmedi. Çaya konulan yeni bir vergiyi protesto eden halk, çay yüklü İngiliz gemilerini kızılderili giysileriyle bastı ve çayları denize döktü. İngiliz hükümetinin bu protestoya karşı bu limanı ticarete kapatması bardağı taşıran

damla oldu. Emekçi halk silaha sarıldı, direniş komiteleri oluşturdu. Fakat bu harekette öncülüğü kısa bir süre sonra burjuvazi ele geçirdi. Vergiler ve sanayileşmeye konan kısıtlamalardan canı yanan burjuvazi de devrim cephesinde yerini almıştı. Savaş 1781 yılına kadar sürdü. Devrimci ordunun temel gücünü küçük çiftçiler, zanaatkarlar ve imalathane işçileri oluşturuyordu. 1776 yılında yayınlanan Bağımsızlık Bildirisi burjuva demokratik hak ve özgürlükleri yasallaştırıyordu.

Amerika'nın bağımsızlığı 1782 yılında imzalanan antlaşma ile gerçekleşti. İktidar kuzeyde sanayi burjuvazisinin, güneyde büyük toprak sahiplerinin eline geçti. Kuzeyde köleye değil, özgür ve kapitalist için daha ucuz olan işçiye ihtiyaç vardı; kölelik kaldırıldı. Güneyde ise büyük çiftliklerde pamuk işinde çalışmak için kölelere ihtiyaç vardı; kölelik sürdü. Beş yıldan fazla süren savaşın maliyeti ise yeni vergiler aracılığıyla emekçi sınıfların sırtına yüklendi. Bir çok küçük çiftçinin toprağı ödenmeyen vergi borçları nedeniyle satıldı. Oluşan yeni muhalefet ise 1786 yılında Daniel Shays'in yönetiminde yeni bir ayaklanmaya yol açtı. Ayaklanma bastırıldı.

F — 1789 FRANSIZ BURJUVA DEMOKRATİK DEVRİMİ

18. yüzyılın sonunda 25 milyonluk Fransa'nın 23 milyonu köylülerden oluşuyordu. Köylülüğün sırtındaki feodal sömürü sürüyordu. Köylüler bir taraftan feodal soylulara karşı çeşitli yükümlülükleri yerine getirmek zorundaydılar (aşar, veraset vergisi, köprü

geçiş parası, değirmen parası, v.b.), diğer taraftan feodal soyluların devletine ağır vergiler ödüyorlardı. Bu vergiler içinde tuz ve şarap vergilerinin ayrı bir yeri vardı.

«İçki vergisine karşı halkın kini, Fransız vergi sisteminin bütün tiksindirici taraflarını kendinde toplaması olgusuyla açıklanır. Bu sistemde vergi tahsili tarzı iğrençtir, vergi yükünün paylaştırma tarzı aristokratçadır, zira, en adi şarapla, en kaliteli şarabın vergi yüzdesi aynı olduğundan, tüketicilerin servetinin azaldığı ölçüde bu vergi geometrik oranda artar, yani tersine - müterakki bir vergidir. Bundan dolayı, karışık ve taklit şaraplara aynı primi koyarak, çalışan sınıfların doğrudan doğruya zehirlenmesine meydan verir. Nüfusu 4.000'i aşan şehirlerin kapılarına octroi'lar (mahalli gümrük memurları) dikerek ve bu şehirleri, Fransız şarabına karşı koruyucu gümrük resimleri koyan yabancı ülkelere çevirerek, tüketimi azaltır. Oysa şarap toptancısı tüccarlar, ama daha çok küçük esnaf, şarap satıcıları, içki vergisinin açıkça karşısındadırlar. Ve nihayet içki vergisi, tüketimi azaltarak, sürüm pazarını sınırlar. Bir yandan şehir işçilerini şarabın bedelini ödeyemez duruma getirirken, öte yandan bağcıları da şaraplrını satamayacak duruma sokar. Oysa Fransa'da 12 milyon kişi bağcılıktan geçinir. Bundan halkın, bu vergiye niçin bu kadar kin beslediği, köylülerin içki vergisine karşı bağnazca düşmanlığının neden ileri geldiği anlaşılır.

..Köylülerin babadan oğula geçen, bir çeşit tarihi gelenekleri vardır; tarihin bu okulunda, köylüleri aldatmak istediği zaman her hükümetin içki vergisini kaldırmaya söz verdiği ve aldatır aldatmaz da onu olduğu gibi tuttuğu ya da yeniden koyduğu kulaktan ku-

lağa fısıldanıyordu. Hükümetin kıratını ve temayülünü, köylüler, içki vergisiyle anlarlar.» **(Fransa'da İç Savaş**, K. Marks, s. 136.)

Tuz vergisi de çok yüksekti. Yüksek tuz vergisi aracılığıyla emekçi halkı azami şekilde soyabilmek için her köylü ailesinin yılda en az 3.5 kilo tuz alması yasalarla zorunlu kılınmıştı. Ayrıca salamura ve hayvanlar için de yüksek vergi yüklü tuz alınması gerekiyordu. Tuz kaçakçılığının cezası ise ilk seferde dokuz yıl kürek mahkumluğu, ikinci seferde ise asılarak ölümdü.

Bu ve benzeri vergiler aracılığıyla emekçi sınıf ve tabakaların yaşamı gittikçe zorlaşıyordu. Diğer taraftan feodal lonca örgütü de burjuvazi için sanayileşmenin önünde bir engel oluşturuyordu. Fakat bu lonca örgütü feodal devlet aygıtının temel bir aracıydı, çünkü bu örgüt aracılığıyla geniş zanaatkarlar kitlesi sistematik bir şekilde vergilendiriliyordu : «Meslek loncaları, krallık hükümeti için bir gelir kaynağıydı. Kalabalık bir müfettişler ve gözlemciler alayı, bu atelyelerden vergi toplanmasını denetlerlerdi. Loncalara gelince, onlar da kendi bakımlarından, çıraklarla kalfaların ödedikleri vergileri yükseltirlerdi.» **(Yakın Çağlar Tarihi**, s. 60.)

Köylüler, zanaatkarlar ve sanayi burjuvazisinin yanında ticaret burjuvazisi de feodal devletin vergilerinden şikayetçiydi. Feodal devlet, artan gelir gereksinimini karşılamak için ülke içinde bölgeler arası gümrük vergilerini sürdürüyordu. Ortaçağda kısıtlı ticarette önemli bir sorun oluşturmayan bu vergiler, ticaret burjuvazisinin güçlenmesi, ticaretin artması ve feodal devletin zayıflaması karşısında ticaret burjuva-

zisini devrim saflarına itiyordu. «Çin'den Fransa'ya buğday getirmenin, ülkenin güneyinden kuzeyine buğday aktarmaktan çok daha ucuz olduğu söyleniyordu.» (a.g.e., s. 61.)

Yani nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan köylüler bir taraftan kendi feodallerinin, diğer taraftan feodal devletin (vergiler aracılığıyla) sömürüsü altındaydı. Zanaatkarlar, gelişmekte olan sanayi burjuvazisi ve ticaret burjuvazisi de feodal devletin vergilerinden şikayetçiydi. Bunlara karşın kral, büyük toprak sahipleri, rahipler ve devlet aygıtının ileri gelenleri hiç vergi ödemiyorlardı.

Halk kitlelerinin artan yoksulluğu gelişmekte olan işçi sınıfının ve köylülerin bölgesel ayaklanmalarına yol açıyordu.

Bu arada 16. Louis 10 milyon liraya bir saray yaptırdı. Yeni bir saray için gerekli olan 6 milyon liranın da burjuvaziden borç olarak alınamaması karşısında, yeni vergiler konulabilmesi için 1614 yılından beri toplanmamış olan meclisleri toplantıya çağırdı. Tuz ve şarap vergileri yıllar önce mültezimlere satıldığından, hazine açığını kapamanın tek yolu yeni vergilerdi. Meclislerin toplanması, yeni vergi konulmamasına karar vermesi üzerine çıkan olaylar 1789 Fransız burjuva demokratik devrimini başlatan kıvılcım oldu.

G — 1848 DEVRİMİ (FRANSA)

1830 - 1848 yılları arasında Fransız sanayii hızla gelişti, işçi sınıfının boyutları büyüdü. Fakat iktidar 1830 yılında, Louis Philippe'in yönetime geçmesinden

beri bankacıların elinde idi. Bu dönemde bankacıların çıkarları doğrultusunda hızlı bir demiryolu yapımı gerçekleştirildi. Bu ise devlet harcamalarının süratle büyümesine ve bütçe açığını karşılamak için vergilerin ve borçların artmasına yol açtı. 1835 yılında 1047 milyon frank olan devlet harcamaları 1840 yılında, 1.363, 1844'de 1.428 ve 1847 yılında da 1.629 milyon franka fırlamıştı. Yıllık ortalama bütçe açığı 150 - 200 milyon frank arasındaydı. 1835 yılında 326 milyon frank olan devlet borçları 1845 yılında 369 milyonu bulmuştu. 1845 yılından sonra, bu borçların ödenmesi yıllık taksitlere bağlandı ve içki vergisiyle karşılanmaya başlandı. Bu dönemde dolaysız vergilerde hemen hemen hiç bir değişme görülmedi. 1835 yılında 270 milyon olan dolaysız vergi geliri 1845 yılında 291 milyon franktı. Fakat 1835 yılında 560 milyon frank olan dolaylı vergi gelirleri 1845'de 808, 1847'de 892 milyona çıktı. (Daha ayrıntılı bilgi için bkz. **Fransız Sosyalizmi Tarihi**, Paul Louis, s. 82.)

Ayrıca 1845 ve 1846 yıllarının patates hastalığı ve kötü hasadı temel besin maddeleri fiyatlarını alabildiğine yükseltti. Gelirinin büyük bir bölümünü temel besin maddelerine harcayan işçiler için, vergilerin artışının yanısıra fiyatlardaki büyük artış, yaşamı çekilmez bir hale soktu.

Sanayi burjuvazisi ise bir taraftan banka sermayesinin sömürüsünden, diğer taraftan ücretlerin yükselmesine neden olan vergilerden şikayetçiydi. 1847 yılında İngiltere'de patlak veren «ticaret ve sanayiin genel krizi» Fransa'ya da yansıdı ve sanayi sermayesine bir darbe indirdi.

İktidardaki bankacılara karşı yöneltilen hareket kolayca yönetime geldi ve geçici bir hükümet oluşturuldu. Hükümette iki sosyalist üye de vardı. Sosyalist üyelerin baskısıyla işsizlere iş bulunabilmesi için **ulusal atölyeler** örgütlendi. İş bulamayan işçiler bu ralarda asgari ücretle çalışabiliyorlardı. Fakat ekonomik buhranın işinden ettiği insan sayısı o kadar fazlaydı ki, ulusal atölyelerde çalışmak için 100.000'den fazla insan kaydoldu. İki sosyalist üyenin bulunmasına rağmen gerçekte burjuvazinin bir hükümeti olan geçici hükümet ulusal atölyeler harcamalarını bahane ederek köylülerin ödediği dolaysız vergileri yükseltti. 1789 Devriminden sonra toprak ağalığının tamamiyle tasfiyesiyle kırsal alanlarda küçük üretici köylülük hakim olmuştu.

«Geçici hükümet, dört vasıtasız vergide frank başına 45 santim olmak üzere bir munzam vergi koydu. Hükümet organı basın, proletaryaya, bu verginin özellikle büyük toprak sahiplerini ve Restorasyonun (1789 Devriminin tüm ilerici yönlerinin silinmeye çalışıldığı 1812 - 1830 dönemi, çev.) yarattığı milyarderleri etkileyeceğine inandırmaya çalıştı. Ama aslında vergi, herkesten önce **köylü sınıfından,** yani Fransız halkının büyük çoğunluğundan alınmaktaydı. **Şubat devriminin masraflarını ödemek zorunda ka'anlar köylüler oldu** : Karşıdevrim en önemli dayanağını onlarda buldu. 45 santim vergi, Fransız köylüsü için bir ölüm kalım meselesiydi. O da bunu, Cumhuriyetin ölüm kalım meselesi haline getirdi. Fransız köylüsü için artık Cumhuriyet 45 santimlik vergi demekti ve Paris proletaryasını kendi sırtından keyif çatan mirasyedi olarak gördü. 1789 devrimi, ise, köylüleri feodal yüklerden kurtarmakla başladığı halde, 1848 dev-

rimi, devlet mekanizmasının işlemesi ve sermayenin tehlikeye düşmemesi için, köylü halkın sırtına yüklediği yeni bir vergiyle kendisini ilân ediyordu.» (K. Mark, **Fransa'da İç Savaş**, s. 56.)

«**Küçük burjuvazinin** bütün huzursuzluğu ve bütün şirretliği aynı anda ulusal atölyelere, bu ortak nişan tahtasına yöneldi. Kendi kaderleri günden güne daha dayanılmaz olurken, gerçek bir aşırı öfkeyle, bu proleter aylakların yiyip yuttukları paraların neye patladığını hesaplıyorlardı.» (a.g.e., s. 59, altlar Marx tarafından çizilmiştir.)

Küçük burjuvaziyi (kır ve kent) işçi sınıfından bu şekilde ayıran burjuvazi artık çeşitli oyunlarla işçi sınıfını ya teslim olmaya, ya da ayaklanmaya zorladı. «İşçilerin artık başka çareleri yoktu : ya açlıktan öleceklerdi ya da savaşa gireceklerdi. Çağdaş toplumu ikiye bölen iki sınıf arasındaki ilk büyük çarpışmanın meydana geldiği korkunç ayaklanmayı yaparak 22 haziran günü cevaplarını verdiler. Bu, **burjuva düzenini** muhafaza etmenin ya da değiştirmenin savaşıydı.» (a.g.e., s. 65.)

İşçi sınıfının ayaklanması kanlı bir şekilde bastırıldıktan sonra 10 Aralık 1848 tarihinde cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı. Napoléon Bonaparte'ın yeğeni Louis Bonaparte köylülerin oylarıyla cumhurbaşkanı seçildi. Köylülerin bu seçimi yapmalarındaki temel neden ise vergiler konusundaki umuttu :

«10 Aralık 1848, **köylü ayaklanması** günüydü. Fransız köylüsünün Şubat'ı (1848 ayaklanmasının başladığı ay; TİB), işte bugün başlar.. Cumhuriyet bu sınıfa kendisini **tahsildar** ile haber vermişti; o da kendisini Cumhuriyete İmparator'la bildirdi... Bayraklar-

la, müzik sesleri arasında «**Artık vergi yok, kahrolsun zenginler, kahrolsun Cumhuriyet, yaşasın İmparator**» diye haykırarak oy sandıklarına gittiler.» (a.g.e., s 83, altlar Marx tarafından çizilmiştir.)

Ama Napoleon köylülerin umudunu boşa çıkardı: «Bonaparte'ın köylüler için 'Artık vergi yok' anlamına geldiği hatırdadır. Başkanlık koltuğuna yerleşeli henüz altı gün olmuştu ki, yedinci gün, 27 Aralık günü, kendi bakanlar kuruluna Geçici Hükümet'in kaldırdığı tuz vergisinin muhafazasını teklif etti. Özellikle köylülerin gözünde tuz vergisi, içki vergisi ile birlikte, eski fransız maliye sisteminin en can yakıcı vergisi sayılır... (Tuz vergisinin yeniden konması!) Bonaparte, tuz vergisiyle devrimci tuzunu yitirdi, köylü ayaklanmasının Napoléon'u bir bulut gibi dağıldı ve geriye kala kala kralcı burjuva entrikasının büyük bilinmeyen adamı kaldı.» (a.g.e., s. 89) Diğer taraftan, 1 Ocak 1850 tarihinde içki vergisinin kaldırılmasına daha önceden karar verilmiş iken, 20 Aralık 1849 günü bu vergi yeniden kondu. Böylece köylüler L. Napoléon'dan da hayır gelmeyeceğini anladılar.

«İçki vergisinin yeniden konmasından sonradır ki, en durgun sınıfın (köylülüğün, TİB), devrimciliği en göze batar şekilde kendini göstermeye başlamıştır.» (a.g.e., s. 140.)

H — 1848 DEVRİMİ (AVUSTURYA)

1848 yılında tüm Avrupa'yı saran devrim dalgası Avusturyayı da hareketlendirdi. Burada da sınıfların mevzilenmesi en açık bir şekilde iktidardaki sömürücü azınlığın vergi politikasında yansıyordu. 13 Mart

1848 tarihinde «burjuvazi (bankerler ve borsa simsarları dışında), küçük burjuvazi, işçiler herkesin iğrendiği bir Hükümete karşı (Metternich Hükümeti, TİB), tek bir insan gibi aynı anda ayaklandı. Hükümete karşı o kadar yaygın bir nefret duyuluyordu ki, onu destekleyen soylular ve para babalarından oluşan küçük azınlık, daha ilk zorlu saldırıda, ortadan bir anda toz oldu... Hareket bir anda burjuvaziyi — en azından teoride — Devlete hakim olan sınıf kıldı.» (F. Engels, **Almanya'da Devrim ve Karşıdevrim**, s. 59.)

Bu geniş sınıflar ittifakının dayandığı temel, feodal soylular ve onlarla çıkar birliği içindeki bankacıların temsilcisi olan Metternich Hükümetinin vergiler yoluyla uyguladığı soygundu:

«Halk içindeki diğer sınıflara gelince, tam bir **ancien régime** (eski rejim) devlet adamı ruhu taşıyan Metternich, onların desteğini sağlama konusunda çok az ilgileniyordu. Onlara karşı uyguladığı tek bir politika vardı, vergi biçiminde onlardan mümkün olduğu kadar çok şey çekmek ve aynı zamanda, onların sesini soluğunu kesmek... Fabrikatörler, genellikle bütün yabancı rekabeti saf dışı bırakacak ölçülere varan, yaygın bir himayeden yararlanıyordu; ancak bu ayrıcalık onlara esas olarak vergi ödeme kapasitelerini yükseltmek amacıyla bahşedilmişti, ve bu avantaj imalata konulan sınırlamalar, ...titizce korunan loncalara veya diğer feodal korporasyonlara tanınan ayrıcalıklar tarafından büyük ölçüde dengeleniyordu... Nihayet, köylü ve işçi, sadece bir vergi konusu olarak ele alınıyordu.» (a.g.e., s. 51-2).

III. BÖLÜM

TÜRK VERGİ SİSTEMİ

A — OSMANLI VERGİ YAPISI

Askeri genişlemeye dayanan merkezi feodal bir yapıya sahip olan Osmanlı Devletinde reayanın sömürülmesinde büyük önemi vardır. Gerçek üretici olan reaya yaşantısının her anında merkezi feodal devlete vergi ödemek zorundadır. Askeri genişleme ve buna bağlı olarak da yağmanın sona erdiği dönemde ise Merkezi feodallerin artan gelir ihtiyaçlarının karşılanması için vergilerin artırılması yoluna gidilmiştir.

Osmanlı toplum yapısının en olgun çağında vergiler üç başlık altında toplanıyordu:

a) Rüsum-u şer'iyye: Devlet bu vergiyi şeriat hakkına dayanarak alır ve karşılığında hiç bir hizmet vermez. İktidardaki sınıfın aldığı haraç niteliğindedir.

b) Rüsum-u örfiyye: Dirlik ve düzenin korunmasının karşılığı olarak reaya tarafından ödenen vergilerdir.

c) Tekâlif-i divaniye: Olağanüstü harcamaların (savaş, vb.) yol açtığı ek gelir gereksiniminin karşılanması için konan vergilerdir.

Bu vergiler ise toprak vergisi, üretim üzerinden alınan vergiler, harçlar ve para cezaları ile gayrimüslimlerden alınan ek vergiler şeklinde başka bir sınıflandırmaya sokulabilir.

Bu sistemde «emek ve para doğrudan doğruya hiç bir vergilemeye girmemiştir. Örnek olarak, gündelik ile çalışan işçiler, yıllık ücretle çobanlık ve çıraklık edenler ve buna benzer ötekileri, nakit para iti-

bariyle zengin olanlar, ne yürür malları ne de mülkleri olmayışı yüzünden, hep vergileme dışında kalıyorlar idi. Böylece, geniş faizcilik yaptıklarını gördüğümüz toplu para sahibi 'ribahorlar', vergileme konusu dışında kalma yönünden işçilerle aynı işleme girmekteydiler.» (M. Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, Cilt II, s. 286-7.)

Osmanlı vergi sisteminde vergi ödeyenler reaya ve şehirli olmak üzere iki ayrı gruba dahildi. Reayanın ödediği vergiler gelirlerinin yüzde 50'sini buluyordu. Buna karşılık şehirlilerin ödediği vergilerin gelirlerine oranı yüzde 10'dan sıfıra kadar iniyordu.

Reayanın sömürülmesine dayanan Osmanlı devlet yapısında verginin önemine Prof. Mustefa Akdağ da şu şekilde işaret etmektedir:

«İnsanlık tarihinde, her devletin idare edenleri ile edilenleri arasında süregelen çekişme konularından en büyüğünü, vergilemenin haklı ve haksızlığı üzerindeki karşılıklı iddiaların teşkil etmiş olduğu, halk - devlet ilişkilerini bu olumsuz etkinin ağır bunalımlara çok çok sürüklediği bilinmektedir. Türk toplumunun iç tarihi incelendiği zaman, hükümet adamları ile reaya arasında bitmez tükenmez çekişmelerin kaynağının da hep vergi alıp vermenin yarattığı anlamazlıklar olduğu görülmüştür.» (M. Akdağ, a.g.e., s. 286.)

B — TÜRKİYE'DE VERGİ SİSTEMİ VE EMEKÇİLER

Türkiye'de uygulanan vergi sistemini incelediğimizde ilk bakışta göze çarpan, vergi gelirlerinin ulusal gelire oranının çok düşük olmasıdır. Bu durum

Türkiye'de etkin bir vergilendirme politikasının izlenmediğinin en belirgin kanıtıdır. Örneğin, Almanya'da vergi gelirlerinin ulusal gelire oranı % 35'tir, aynı oran İngiltere'de ise % 30 civarındadır. Buna karşılık Türkiye'de vergi gelirlerinin ulusal gelire oranı 1973 yılında ancak % 16.9 olmuştur.

Vergi Gelirlerinin Gayri Safi Milli Hasılada Yüzde Payları

1950	11.9	1970	15.6
1955	11.7	1971	16.3
1960	11.0	1972	16.4
1965	12.7	1973	16.9

Kaynak : Bütçe Gelirleri Yıllığı - 1973, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Md. s. 4.

Vergi gelirlerinin ulusal gelire oranının bu denli düşük oluşunun nedeni sabit gelirlilerin, yani emekçilerin dışında kalan yüksek gelir guruplarının etkin bir biçimde vergilendirilmeyişidir.

Çeşitli Mesleklerin Nüfus ve Gelir Payları

Yukarıdaki gelir dağılımı tablosundan da görüleceği gibi, ulusal gelirin % 20.9'una nüfusun % 4.5'ini teşkil eden küçük bir azınlık el koyarken, nüfusun % 30.3'ünü teşkil eden işçi ve küçük memurlar gelirin ancak % 25.6'sını alabilmektedirler. Bunun yanısıra vergi yükünün önemli bir kısmı da emekçi halkımızın sırtına yüklenmektedir. Böyelce işçi ve küçük memurların ulusal gelirden aldıkları pay yüzde 25.6'dan düşük olmaktadır.

1 — DOLAYLI - DOLAYSIZ VERGİLER

Türkiye'de vergi hasılatının ulusal gelire oranının düşük olmasının yanısıra bir diğer önemli özellik de vergi gelirlerinin büyük çapta dolaylı vergilere dayanmasıdır. Dolaylı vergilerin adaletsiz bir vergi türü olduğu bugün herkes tarafından kabul edilen inkar edilmez bir gerçektir. Çünkü dolaylı vergiler gelir farklılıklarına bakmaksızın herkesin eşit şekilde vergilenmesine yol açar. Örneğin ülkemizde şeker ve sigara gibi fakir zengin herkesin tükettiği temel tüketim maddeleri birer dolaylı vergi kaynağı durumundadır. Bu maddeleri satın alan bir fabrika işçisi de,

1925 - 1972 YILLARI ARASINDA VERGİ GELİRLERİNİN % DAĞILIMLARI

Yıl	Dolaysız Vergiler	Dolaylı Vergiler	
1925	32	68	
1930	26	74	
1935	44	56	
1940	47	53	
1945	49	51	
1950	39	61	
1955	36	64	
1960	42	58	
1965	35	65	% 64
1966	35	65	
1967	36	64	
1968	37	63	
1969	36	64	
1970	38	62	
1971	38	62	
1972	39	61	

Kaynak : Bütçe Gelirleri Yıllığı 1973, Maliye Bak. Gelirler Gn. Md.

patronu da aynı miktarda vergi ödemiş olmaktadır. Bu örnekten de dolaylı vergilerin ne kadar adaletli (!) olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Dolaylı vergiler ancak gelir bölüşümünün adil olduğu yerlerde adil sonuçlar verir. Çünkü, gelir bölüşümü adil ise mal satın alınırken ödenen vergi ile gelirlerde gözönüne alınmış olur. Kapitalist bir düzende, adil bir gelir bölüşümü düşünülemeyeceğine göre, böyle bir düzende, dolaylı vergilerin hiçbir zaman adil bir vergi çeşidi olduğu iddia edilemez.

Yukarıdaki tablodan da izlenebileceği gibi Türkiye'de dolaylı vergiler toplam vergi gelirlerinin ortalama % 62'sini oluşturmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizlikle birlikte alınınca bu gösterge bize ülkemizdeki vergi sisteminin hangi sınıflar lehine, hangi sınıflar aleyhine işletildiğini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Gelir dağılımının adil olmadığı bir sistemde vergi adaletinin bir ölçüde gelirlerin dolaysız, adaletli ve etkin biçimde vergilendirilmesiyle düzeltilebileceği düşünülebilir. Ne var ki bu düşüncenin bile ihtiyatla karşılanması gerekir. Çünkü kapitalist bir düzende, burjuvazi vergiyi tasarruflarından öderken, emekçiler tüketimlerini kısmak pahasına vergi ödemektedirler. Kısılan tüketim çoğu hallerde emekçilerin zorunlu ihtiyaç maddelerini kapsamaktadır. Kısacası, kapitalist düzende, gelir vergisinde dahi köklü bir vergi adaleti sağlamak olanaksızdır.

Türkiye'deki durumu incelediğimiz zaman 1952 - 1974 dönemi içinde Türkiye'de gelirlerden alınan verginin (kurumlar vergisi, gelir vergisi, gayrimenkul kıymet artış vergisi, mali denge vergisi veya tasarruf

bonoları) toplam vergi gelirleri içindeki payının ortalama olarak % 35 civarında kaldığını görürüz. Esasında gelirlerden alınan vergilerin gelir gurup ve kaynakları arasında eşit bir şekilde dağıldığı söylenemez. Örneğin kurumlar vergisinin (kurumlar vergisi, kooperatif, ticari ve sanayi kuruluşlarını sermaye ve net varlıkları, sermaye kazançları, dağıtılmayan kârlar, kâr fazlalıkları ve kârları üzerinden alınan vergileri kapsar) 1952 - 1974 döneminde toplam gelir vergisi içindeki payı ortalama % 13.4 civarında olmuştur. Diğer yandan İktisadi Devlet Teşekküllerinin ödediği kurumlar vergisini, kurumlar vergisi kapsamı dışındaki payı % 35.7'dir. Yani kurumlar vergisinin 1/3'ten fazlası İktisadi Devlet Teşekkülleri tarafından ödenmektedir. Başka bir deyişle özel kesim, sermaye kazançları ve kârlar üzerinden ödediği kurumlar vergisinin toplam gelir vergisi içindeki payı % 13.4'ten çok daha azdır. Böylece vergilendirme yoluyla özel sektörün ne denli korunduğu buradan açıkça görülmektedir.

Yurdumuzda uzun yıllar boyu fiyatların hızla arttığı bir gerçektir. Fiyatların hızla artışının bir sonucu olarak bina, arsa, arazi gibi gayrimenkullerin değerlerinde ise yüksek artışlar meydana gelmiştir. Buna rağmen senelerdir Türkiye'de gayrimenkul kıymet artışından sağlanan spekülatif gelirler vergi dışı bırakılmış, gayrimenkul kıymet artış vergisi alınmasına ancak 1971 yılında başlanmıştır. Ancak, 1971'den bu yana gayrımenkullerin değerindeki artıştan ötürü sağlanan gelirlerden alınan verginin, gelirlerden alınan toplam vergiler içindeki payı % 1.8'i geçmemiştir. Bu durum Türkiye'deki vergi sisteminin spekülatif kazançlara ne denli prim tanıdığının en açık örneğidir.

Dolaylı ve dolaysız vergilerle ilgili olarak bazı klasik metinlere başvurmanın yararlı olacağı inancındayız :

I. Enternasyonal'in 3 - 8 Eylül 1866 tarihinde Cenevre'de toplanan Kongresinde okunan Merkez Komitesi raporunda dolaylı ve dolaysız vergiler karşısındaki tutum şu şekilde saptanmaktadır :

«a) Vergilerin toplanma şekilnde yapılacak hiç bir değişiklik, sermaye ile emek arasındaki ilişkiler üzerinde önemli bir değişiklik yapamaz.

b) Bununla beraber, iki vergi sistemi arasında bir tercih yapmak zorunda olduğumuz için, vasıtalı vergilerin tamamiyle kaldırılmasını ve yerine tam vasıtasız vergilerin konmasını öğütleriz.» Jacques Duclos, **Birinci Enternasyonal,** s. 80.)

1869 yılında Alman Sosyal - Demokrat İşçi Partisi'nin kuruluş toplantısı Eisenach'da yapıldı. Parti, August Bebel ve Wilhelm Liebkencht tarafından yönetiliyordu. Eisenach programında vergiler sorununa şu şekilde yaklaşılmaktadır :

«Vasıtalı vergilerin kaldırılması; gelirler ve miraslar üzerine tek müterakki dolaysız vergi.» (Madde III/9, **Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi,** s. 162.)

1875 yılında Marksist Alman Sosyal - Demokrat İşçi Partisi ile Lasallecı Alman Emekçileri Genel Derneği'nin birleştirilmesi için Bebel'in ve Marx'ın itirazlarına rağmen W. Liebkencht tarafından çalışmalar yürütüldü. Birleşme kongresinde kabul edilen Gotha programı Marx tarafından sert bir şekilde eleştirildi.

Bu programda vergiler konusundaki madde eleştiriye uğramadı:

«Bütün dolaylı vergiler ve özellikle halkı ezen vergiler yerine, devlet ve belediyeler için tek bir müterakki gelir vergisi.» (a.g.e., s. 164.)

Alman Sosyal - Demkorat İşçi Partisi'nin 1891 yılında yapılan Erfurt Kongresinde kabul edilen program Engels tarafından destekleniyordu. Programın vergiler konusundaki görüşü şu şekildeydi:

«Madde 10 : Vergilerle karşılanmaları gerektiği ölçüde bütün kamu masraflarını karşılamak için gelir ve servet üzerine müterakki vergi. Servet beyanı mecburiyeti. Mirasın önemine göre ve akrabalık derecesine göre müterakki veraset vergisi. Toplumun çıkarlarını imtiyazlı azınlığın çıkarlarına feda eden her türlü vasıtalı vergilerin, gümrük resimlerinin ve öteki iktisadi tedbirlerin kaldırılması.» (a.g.e., s. 168.)

Fransız İşçi Partisi'nin 1880 yılında Paris'te toplanan kongresinde Jules Guesde ve Paul Lafargue tarafından Marx ve Engels'in işbirliğiyle hazırlanan program kabul edildi. Programın vergilerle ilgili maddesi şöyleydi:

«Madde 12 : Dolaylı bütün vergilerin kaldırılması ve doğrudan doğruya alınan vergilerin 3000 frankı aşan gelirlere konacak müterakki vergi haline getirilmesi.» (P. Louis, **Fransız Sosyalizmi Tarihi, s. 205.**)

Dolaylı - dolaysız vergiler konusunda Lenin'in görüşleri de bu genel çizgi doğrultusundadır:

«Sosyal - demokratların **dolaylı vergilerin** kaldırılması talebi de, yaşamı kolaylaştıracaktır. Dolaylı vergiler, topraktan veya kır işletmesinden doğrudan alınmazlar; mallarda daha yüksek fiyat şeklinde halk tarafından **dolaylı** olarak ödenirler. Devlet şekere, içkiye, gaza, kibrite ve diğer tüketim maddelerine vergi koyar bu vergi, tüccar veya imalatçı tarafından, hazineye, kendi parasıyla değil de, satın alanların ona ödediği paradan ödenir. İçkinin, şekerin, gazın, kibritin fiyatı artar ve bir şişe içki veya bir libre şeker satın alan her kişi, sadece malın bedelini değil, ona ait vergiyi de öder... Demek ki dolaylı vergiler, tüketim malları için toplanan ve müşterinin yükseltilmiş fiyat şeklinde ödediği vergilerdir. Bazan dolaylı vergilerin en adil vergiler olduğu söylenir: herkes satın aldığı miktar oranında vergi öder, denir. Bu, yanlıştır. Dolaylı vergiler, en adaletsiz vergilerdir; çünkü, yoksullar bunu ödemek için zenginlerden daha çok zorluk çekerler. Zenginin geliri, köylünün veya işçinin gelirinden on kat, hatta yüz kat fazladır. Ama zengin, yoksuldan yüz kat fazla şeker mi tüketir? On kat fazla içki veya kibrit veya gaz mı tüketir? Elbette ki hayır. Zengin bir aile, yoksul bir ailenin tükettiği gaz, içki, şekerin iki, en çok üç katı fazlasını tüketir. Bu, zenginin, dolaylı vergi olarak, gelirinin, yoksulun gelirindekinden **daha az bir bölümünü ödemesi** anlamına gelir... Bir kişi, ne kadar zengin olursa, gelirine göre **o kadar az** dolaylı vergi öder. Bunun için de dolaylı vergiler, **en adaletsiz vergiler**, yoksullara darbe vuran vergilerdir. Köylüler ve işçiler, birlikte, nüfusun 9/10'unu meydana getiriyorlar ve tüm dolaylı vergilerin 9/10'unu veya 8/10unu ödü-

yorlar. Oysa köylülerle işçiler, **tüm ulusal gelirin** 4/10'undan fazlasına sahip değiller. İşte bunun için sosyal - demokratlar, dolaylı vergilerin kaldırılmasının ve gelire, miraslar üzerine **müterakki** bir verginin konulmasını istiyorlar. Bu, gelir arttıkça, verginin yükselmesi demektir... En düşük gelirden... hiç vergi alınmayacaktır. En çok vergiyi, en zengin olanlar vereceklerdir. Böyle bir gelir vergisi, daha doğrusu **müterakki gelir vergisi**, dolaylı vergilerden çok daha âdil olacaktır. Demek ki, sosyal - demkoratlar, dolaylı vergilerin kaldırılmasını ve bir müterakki gelir vergisinin konulmasını istiyorlar. Tabii tüm mülk sahipleri, tüm burjuvazi, bu tedbire karşı çıkar ve direnirler. Bu ilileştirme, sadece yoksul köylülerle kent işçilerinin sağlam bir ittifakı sonunda burjuvaziden koparılabilir.» («Yoksul Köylülere - Sosyal - Demokratların Ne İstediği Konusunda Köylüler İçin Bir Açıklama,» **İşçi - Köylü İttifakı**, s. 51-3.)

2 — VERGİ KAÇIRMA

Türkiye'de vergi kaçırma şu yollardan mümkün olmaktadır :

a) İşletme hasılatının eksik gösterilmesi — Etkin bir vergi denetiminin olmaması sanayici, tüccar ve serbest meslek erbabı ile büyük toprak sahiplerinin hasılatlarını düşük göstererek kolayca vergi kaçırmalarına olanak sağlamaktadır. Vergi gelirlerini arttırma amacıyla lüks mallara konulduğu iddia edilen işletme vergisi uygulaması bu tür kaçakçılığı daha da arttırmıştır. Örneğin işletme vergisini hem alan hem satan ödediğinden, karşılıklı anlaşmayla bu verginin ödenmesinden kaçınılmaktadır. İşletme sahibi işletme

vergisi ödendiğine dair fiş kesmediği takdirde ceza ödememek için sattığı malı defterlere de geçirmeyecektir.

b) İşletme giderlerinin yüksek gösterilmesi — Türkiye'de sahte fatura kesmek oldukça olağan bir yöntem haline gelmiştir. Zira faturayı kimin verdiğinin saptanması hemen hemen olanaksızdır. Diğer yandan faturanın sahteliği kanıtlanıncaya kadar bunlar geçerli sayılmaktadır. Bu durum işletmenin giderlerini olduğundan daha fazla göstermelerine yol açmaktadır.

c) Işletme defterlerinde yapılan kasıtlı işlem hataları — Gelir beyannamelerinin etkin bir şekilde denetlenmediğinin bilinmesi, işletme defterlerinde kasıtlı olarak yapılan değişikliklerle gelirlerin olduğundan daha düşük gösterilmesine yol açmaktadır. Ayrıca, vergi yasalarındaki hükümlerin yeterince açık olmaması işletmeleri yanlış uygulamalara itmektedir. Bu yanlış uygulamalar genellikle vergi kaçakçılığıyla sonuçlanmaktadır.

Bütün bunlrın yanında, vergi toplama işini üstlenen örgutlerin yetersiz oluşu da ücretli ve maaşlılar dışında kalanların vergilendirilmesindeki etkinliği azaltmaktadır.

3 — VERGİLENDİRME SİSTEMİNDEKİ AKSAKLIKLAR

Ücretlilerin vergi kaçırması olanak dışıdır, çünkü gelir vergileri ücretlerini daha almadan kesilir. Hakim ittifakı oluşturan sınıf ve tabakalar ise vergi kaçırma konusunda büyük bir yasal toleranstan yararlanmaktadırlar. Vergi kaçıran mükellefler % 15'lik beyanname denetimine girerse, çeşitli yollarla ceza ödemekten kurtulabilir.

4.1.1961 gün ve 213 sayılı Vergi Usul Yasasına göre vergi kaçakçılığı, «mükellef veya sorumlu tarafından kasten vergi ziyaına sebebiyet verilmesidir» (madde 344) ve kaçakçılık durumunun saptanması halinde kaçırılan verginin üç katı tutarında vergi cezası kesilmektedir. (m. 345). Ayrıca «kaçakçılık sayılan haller dışında herhangi bir suretle vergi ziyaına sebebibey verilmesi» de kusur olarak tanımlanmış ve kusur işleyen mükelleflere de vergi kaybının yüzde 50'si oranında vergi cezası saptanmıştır (m. 348-9).

Vergi kaçakçılığının saptanmasında ise uzun bir süreç gerekmektedir. Vergi, mükellefin beyanı esasına bağlandığından, vergi kaçırıldığının vergi uzmanları tarafından yazılı belgelerle kanıtlanması gerekmektedir. Kanıtlandığı durumlarda bile mükellefin vergiye itiraz hakkı bulunmaktadır. Bu durumda itiraz edilen vergi ve ceza, itiraz komisyonunun kararına kadar tahsil edilemez. Vergi mükellefinin itirazını kazanması ve vergi dairesinin Temyiz Komisyonuna baş vurması halinde, vergi ve cezanın tahsili söz konusu değildir. Mükellefin itirazı kaybetmesi, fakat Vergiler Temyiz Komisyonuna baş vurması halinde verginin tahsili durdurulur (Bunun için Vergiler Temyiz Komisyonunun yürütmeyi durdurma kararının getirilmesi ve teminat gösterilmesi gereklidir.) Mükellef, Vergiler Temyiz Komisyonuna açtığı davayı kazanırsa vergi ve ceza ödemekten kurtulur. Mükellefin, Vergiler Temyiz Komisyonunda kaybettiği dava için Danıştaya baş vurması ve buradan yürütmeyi durdurma kararı çıkartabilmesi halinde ise vergi ve ceza tahsili yine olanak dışıdır. Danıştay, vergi anlaşmazlıklarında yetkili son mercidir. Vergi ve cezanın ödenmesi yolunda birkarar çıkarsa mükellef borçlarını belli

bir süre içinde ödemekle yükümlüdür. Borç bu süre içinde ödenmezse, teminat paraya çevrilerek borç ödenir.

Vergi kaçıran bir mülk sahibi önce çok şansız olmalıdır ki vergi uzmanlarının denetlediği yüzde bir buçuk oranındaki vergi beyannamelerinden biri kendilerininki olsun (beyanname verdiğini varsayarsak). Vergi kaçırdığı kanıtlanabilirse (ki yazılı belgeler gerektiğinden bu oldukça zordur), kendisine kesilen cezaya itiraz komisyonunda, Temyiz Komisyonunda ve Danıştay'da karşı çıkabilir. Ceza ve verginin buralarda da onaylanması durumunda ise açık kapılar halâ bulunmaktadır.

Ölüm halinde vergi cezası düşer. Yani ceza ödemekten kurtulmanın yollarından biri ölmektir (!).

Yukarıda anlatılan bürokratik sürecin çok uzaması halinde vergi cezaları zaman aşımına uğramaktadır. Vergi Usul Yasasının 374. maddesine göre «aşağıda yazılı süreler geçtikten sonra vergi cezası kesilmez:

1. Cezanın bağlı olduğu vergi alacağının doğduğu takvim yılını takip eden yılın birinci gününden başlayarak kaçakçılıkta beş yıl ve kusurda üç yıl,

2. Usulsüzlükte, usulsüzlüğün yapıldığı yılı takip eden yılın birinci gününden başlayarak iki yıl.»

Vergi mükelefi bu açıktan da yararlanamamışsa, vergi borcunun ödenmesini geciktirerek 4-5 yılda bir çıkan mali alfardan yararlanabilir. Örneğin 23.10.1960 tarih ve 113 sayılı Af yasası, 18.11.1960 tarih ve 134 sayılı yasayla bu af kanununa getirilen değişiklikler, 28.2.1961 gün ve 281 sayılı Bir Kasım Vergi Cezaları

ile Gecikme Zamlarının Tecil ve Tasfiyesine Dair Kanun, 9.8.1966 gün ve 780 sayılı 1965 yılı sonuna kadarki dönemlere ait vergi cezaları ile gecikme zamlarının affının sağlandığı yasa ve 15.5.1974 gün ve 1803 sayılı Cumhuriyetin 50. yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Knun bu açılardan mülk sahiplerinin işine yaramıştır. 1803 sayılı Af Yasasının mülk sahiplerine sağladığı yararlardan bazılarına göz atmak yararlı olacaktır.

a) 1973 yılı sonuna kadar olan dönemlere ilişkin vergi, sosyal sigorta primi ve diğer kamu alacakları cezaları, gecikme zamları ve faizlerinden henüz tahsil edilmemiş olanları affedilmiştir.

b) Gümrük Yasasının giriş ve çıkış işlemlerine ilişkin para cezaları ile bu yasanın ihlalinden doğan para cezalarının tümü affedilmiştir.

Bu yasadan örnek olarak aldığımız iki konu tamamiyle mülk sahibi sınıflara hizmet etmektedir. İşçiler ve memurlar beyanname usulüne göre vergilendirilmez. Sosyal sigorta primi ise patronların işçilerden kestikleri sosyal sigorta prim paylarını ve kendi ödemeleri gereken payları Sosyal Sigortalar Kurumu'na yatırmalarından doğmaktadır. Bu cezaların affedilmesi de sadece patronların çıkarı doğrultusundadır. Gümrüklerle ilgili aftan ise yararlananlar büyük ithalat ve ihracatçılar ve büyük sermayedarlardır.

Bunların yanı sıra vergi kaçakçılığı ile ilgili olarak yasaların mülk sahiplerine tanıdığı başka avantajlar da vardır :

«Beyana dayanan vergilerde hileli vergi suçu, kaçakçılık veya kusur mahiyetindeki kanuna aykırı hare-

ketlerini ilgili makamlara kendiliğinden dilekçe ile haber veren mükelleflere aşağıda yazılı kayıt ve şartlarla hileli vergi suçu cezası hükmolunmaz ve kaçakçılık ve kusur cezaları kesilmez.» (Vergi Usul Yasası, m. 371).

Bu maddeye göre vergi kaçıran ve vergi kaçırdığının saptandığını öğrenen bir mükellef, resmi soruşturma başlamadan bir gün önce pişmanlık dilekçesi vererek tüm suçlarını affettirmekte, sadece ödemenin geciktiği her ay için % 2 oranında bir zam eklemektedir.

Ayrıca bazı durumlarda vergi cezası konusunda resmi yetkililerle vergi mükellefi pazarlık edip, normalde ödenecek miktarın altında bir ceza kesilmesini sağlamaktadırlar (Uzlaşma müessesesi, Vergi Usul Yasası, ek madde 1-10).

Bu anlatılanlardan da görüldüğü gibi, tüm vergi sistemi mülk sahiplerinden yana yontmaktadır. Hakim ittifakı oluşturan sömürücü sınıf ve tabakaların ödedikleri vergiler, ödemeleri gerekenin yanında bir hiçtir. Görünüşte vergi ödenmesi gereken durumlarda bile yasalardaki açıklıklar bu «kusurları» örtmektedir.

Vergi yasaları hemen hemen tüm temel yasalar gibi yabancı ülkelerden küçük değişikliklerle aktarılmıştır. Bu durumda ise Türkiye toplumunun farklı yapısından ortaya çıkan açıklıklar hakim sınıf ve tabakaların işine yaramaktadır.

Türkiye toplumu özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra gittikçe hızlanan bir değişim sürecindedir. Süratli toplumsal değişime paralel olarak yeni gelir kaynakları ortaya çıkmakta, bazı eski gelir kaynakları önemini (özellikle yüksek orandaki enflasyonun bir

sonucu olarak) yitirmektedir. Vergi yasaları toplumsal değişime ayak uyduramadığından bilhassa yeni kaynakların vergilendirilmesinde son derece yetersiz kalmaktadır.

Türkiye'deki vergi sisteminin mülk sahiplerinin çıkarları doğrultusunda işlemesinin en belirgin göstergelerinden biri vergilerin beyan esasına bağlı olmalarıdır. Yani mükellef belli bir miktar kazancı olduğunu kendisi bildirir ve vergi bu taban üzerinden hesaplanır. Vergi kaçırıldığı şeklindeki bir itham durumunda, mükellef vergi kaçırmadığını kanıtlamak zorunda değildir. Hazine o mükellefin vergi kaçırdığını kanıtlamak zorundadır. Bu kanıtlama işinde de çeşitli zorluklar söz konusudur. Vergi denetçisi sayısının çok yetersiz olması nedeniyle, vergi mükelleflerinin verdikleri vergi beyannamelerinin ancak yüzde 1,3'ü denetlenebilmektedir. Yani yıllık net geliri 500.000 TL. olan bir tüccarın, faturasız satış yaparak, naylon faturayla masrafları şişirerek zarar göstermesi ve böylece hiç vergi ödememesi mümkündür. Böyle bir durumun ortaya çıkma olasılığı en fazla yüzde 1,5'tur. Ortaya çıksa bile vergi ihtilafları konusunda yukarıda sözü edilen açıklıklardan yararlanarak yine de kârlı çıkmaktadır. Buna karşılık bir işçinin, bir memurun gelir vergisi daha maaşını alırken kesilir, vergi kaçırma olanağı yoktur. Diğer taraftan vergi kaçırmanın kanıtlanması için denetçinin yazılı belge bulması gerekmektedir. Belge bulmak ise genellikle çok zor olduğundan bir yıl denetimden geçen mükellef genellikle bir sonraki yıl vergi kaçırmaktadır. Vergi toplamakla görevli olan Maliye Bakanlığının vergi istihbarat teşkilâtı ve iyi bir vergi mükellefleri arşivi olmadığından, eldeki ki-

sıtlı sayıdaki denetçi zamanlarının önemli bir bölümünü bu eksiklikleri gidermeye harcamaktadır.

Bu ve benzeri aksaklıklar hangi sınıf ve tabakaların işine yaramaktadır? İşçiler, memurlar, topraksız ve az topraklı yoksul köylüler ve küçük esnaf ne kadar kazanıyorlardır ki önemli miktarlarda vergi kaçırabilsinler, gerektiğinde rüşvet yedirip işlerini halletirebilsinler? Sistemin bir gereği olan bu aksaklıklar olmasa dahi sistem bir bütün olarak mülk sahiplerinin çıkarına işlemektedir.

4 — VERGİLER

i. GELİRDEN ALINAN VERGİLER

a) Gelir Vergisi

b) Kurumlar Vergisi

c) Gayrimenkul Kıymet Artış Vergisi

ç) Mali Denge Vergisi

ii. SERVETTEN ALINAN VERGİLER

a) Emlak Vergisi

b) Motorlu Kara Taşıtları Vergisi

c) Veraset ve İntikal Vergisi

iii. MALLARDAN ALINAN VERGİLER

a) Dahilde Alınan İstihsal Vergisi

b) Akaryakıt İstihsal Vergisi

c) Tekel Maddelerinden Alınan İstihsal Vergisi

ç) İşletme Vergisi

d) Şeker İstihlak Vergisi

e) Taşıt Alım Vergisi

İV. HİZMETLERDEN ALINAN VERGİLER

a) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

b) Nakliyat Vergisi

c) PTT Hizmetleri Vergisi

ç) Bina İnşaat Vergisi

d) Spor Toto Vergisi

e) Damga Vergisi

f) Harçlar

V. DIŞ TİCARETTEN ALINAN VERGİLER

a) Gümrük Vergisi

b) Akaryakıt Gümrük Vergisi

c) İthalde Alınan İstihsal Vergisi

ç) Akaryakıttan İthalde Alınan İstihsal Vergisi

d) İthalat Damga Resmi

e) Rıhtım Resmi

f) Dış Seyahat Harcamaları Vergisi

1 — GELİRDEN ALINAN VERGİLER

a) Gelir Vergisi

Gelir Vergisi Nedir?

1950 yılından itibaren yürürlüğe konulan gelir vergisi kişilerin bir yıl içinde elde ettikleri kazanç ve iratlardan alınan vergidir. Gelire giren kazanç ve iratlar şunlardır :

— Ticari Kazançlar
— Zirai Kazançlar
— Ücretler
— Serbest Meslek Kazançları
— Gayrimenkul Sermaye İratları
— Menkul Sermaye İratları
— Sair Kazanç ve İratlar

Gelir Vergisi toplam vergi gelirleri arasında en büyük paya sahiptir ve bu açıdan çok önemlidir. 1962 - 1972 yılları arasında toplam vergi gelirleri ve gelir vergisi miktarları ile gelir vergisinin vergi gelirlerine yüzdeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir :

Vergi Geliri ve Gelir Vergisi
(Milyon TL.)

Yıl	Vergi Geliri	Gelir Vergisi	%
1962	6.394	1.912	29.9
1963	7.857	2.241	28.5
1964	8.575	2.432	28.4
1965	9.809	2.691	27.4
1966	11.913	3.315	27.8
1967	13.993	3.979	28.4
1968	15.581	4.444	28.5
1969	18.644	5.169	27.7
1970	23.003	6.597	28.7
1971	31.424	9.544	30.4
1972	39.013	11.663	29.9

Kaynak : Bütçe Gelirleri Yıllığı 1973 Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Md. 2 - 6.

Bu on sene için gelir vergisinin vergi gelirlerine oranının ortalaması % 28.7'dir.

Gelir vergisinde bir kişinin geliri belli bir miktarı aştıktan sonra vergilenir. Gelirin bu vergilenmeyen kısmına en az geçim indirimi denir. Teorik olarak vergilenmeyen bu miktar o kişinin geçimine yetecek kadardır, fakat gereçkte bu böyle olmamaktadır. Artan hayat pahalılığı karşısında en az geçim indirimi miktarları pratikte hiç bir işe yaramamaktadır. Aşağıdaki tablo Türkiye'de 1950 - 1968 arasında uygulanan en az geçim indirimi miktarlarını vermektedir :

Gelir Vergisi gelir dilimlerine ve her dilim için belirlenen oranlar ile kesilir. 1950'den itibaren uygulanan Gelir Vergisi oranları aşağıdaki gibidir :

Örneğin yıllık gelir vergisi matrahı 25.000 lira olan bir kişiden kesilecek Gelir Vergisi miktarı şöyle hesaplanır. İlk 2500 liranın % 10'u olarak 250 lira, ikinci 2500 liranın % 15'i olarak 375 lira, 5000 liranın % 20'si olan 1000 lira, 15000 liranın % 25'i olan 3750 lira, toplam olarak 5375 lira Gelir Vergisi olarak kesilir. 25.000 lira kazancı olan bir kişinin eline net olarak 19.625 lira geçer. 1 milyon ve daha fazla gelirler için uygulanan Gelir Vergisi oranı % 60'tır.

Gelir Vergisi Muafiyetleri

Gelir Vergisi Kanununa göre ticaret ve sanatla uğraşan esnaflardan motorlu nakil vasıtaları kullanmamak şartıyla iş yeri açmaksızın gezici olarak perakende ticaret yapanlar Gelir Vergisi ödemezler. Ticari, zirai veya mesleki kazancı nedeniyle Gelir Vergisine tabi olan kişilerin ayrıca esnaf muafiyatinden faydalanma hakları yoktur.

EN AZ GEÇİM İNDİRİM MİKTARLARI (YILLIK, TL.)

Uygulama dönemi		Bekâr	Evli				
Ücretler	Diğer kazanç ve iradlar		Çocuksuz	1 Çocuk	2 Çocuk	3 Çocuk	4 Çocuk	5 Çocuk
1/1/1950 28/2/1958	1/1/1950 31/12/1957	540	900	1080	1080	1260	1260	1440
1/3/1958 31/12/1964	1/1/1958 31/12/1964	810	1350	1620	1620	1890	1890	2160
1/3/1963 31/12/1964	—	1080	1800	2160	2520	2880	3240	3600
1/1/1965 31/12/1965	1/1/1965 31/12/1965	1080	1800	2160	2520	2880	3240	3600
1/1/1966 31/12/1967	1/1/1966 31/12/196[illegible]	1080	1800	2160	2520	2880	3240	3600
1/1/1968	ücretler	3600	4680	5400	6120	6840	7560	8280
	1/1/1968 diğer gelirler	1800	2880	3600	4320	5040	5760	6480

Kaynak : Devlet Gelirleri Bülteni, T.C. Maliye Bakanlığı, Bütçe Yılı 1971, s. 99.

1/1/1950'DEN İTİBAREN UYGULANAN

Kanun No.	Uygulama Tarihi	% 10	% 15	% 20	% 25	% 30	% 35
5421	1/1/1950	—	2.500	5.000	10.000	20.000	20.000
6908	1/1/1958 (*) 1/3/1958 (**)	—	2.500	5.000	10.000	20.000	20.000
193	1/1/1962 (*) 1/3/1963 (**)	2.500	—	7.500	–	15.000	—
202	1/1/1963 (*) 1/3/1963 (**)	2.500	2.500	5.000	15.000	—	30.000

(*) Diğer kazanç ve iratlar

(**) Ücretler

Kaynak : Devlet Gelirleri Bülteni, T.C. Maliye Bak., Bütçe Yılı 1971, s. 98

GELİR VERGİSİ ORANLARI

% 40	% 45	% 50	% 55	% 60	% 65	% 68	% 70
20.000	22.500	—	—	—	—	—	—
20.000	22.500	25.000	50.000	125.500	—	—	—
30.000	—	70.000	—	157.500	—	—	217.500
—	60.000	—	50.000	225.500	225.500	285.000	—

Sabit Oranlar

1) 5.421 sayılı kanunda 100.000 TL. den fazla gelir için % 35
2) 6.908 » » 300.000 » » » » »
3) 193 » » 500.000 » » » » »
4) 202 » » 1.000.000 » » » » »

Çiftçilerden işletme büyüklüğü ve yıllık satış tutarı esaslarına göre küçük çiftçi olarak kabul edilenler vergiden muaftırlar. Küçük çiftçi muaflığından yararlanmak için kıstas ürünlerin bir yıllık satış bedeli tutarının 30 bin lirayı geçmemesidir. 1961 yılında saptanan bu miktar bugün için çok düşük olup, muafiyetten yararlanan çiftçilerin sayısı sınırlıdır.

Muafiyetlerden ayrı olarak bir vergilendirme dönemi içinde tarım faaliyetlerinden elde edilen net kazancın 5000 lirasından Gelir Vergisi kesilmez.

Gayrimenkul sermaye gelirlerinden de bir yıl içinde elde edilen gelir 5000 liranın altında olduğunda vergiye tabi değildir. Ancak, 5.000 lirayı aştığında gelirin tümü üzerinden vergi kesilir.

Gelir Vergisi Çeşitleri

— Ticari Kazanç

Ticari kazanç her türlü ticari ve sınai faaliyetlerden elde edilen gelirdir. Net kazanç, bir yıl içinde elde edilen toplam hasılattan çeşitli giderler düşüldükten sonra kalan miktardır ve vergileme bu miktar üzerinden verilen beyannameye göre yapılır. Ticari kazancın elde edilmesi ve devam ettirilmesi için yapılan harcamalar, işçiler için yapılan tedavi, ilaç, sigorta primleri gibi her türlü harcamalar, işle ilgili seyahat ve ikamet giderleri, işte kullanılan taşıtların giderleri, işletme ile ilgili bina, arazi giderleri, tüketim vergileri, ve Vergi Usul Kanununa göre ayrılan amortismanlar gider olarak kabul edilir ve toplam hasılattan düşülür.

— **Zirai Kazanç**

Zirai kazanç her türlü zirai faaliyetlerden elde edilen gelirdir ve 1961 yılından itibaren Gelir Vergisine dahil edilmiştir. Gelir Vergisi Kanununa göre zirai kazancın saptanmasında iki esas uygulanır. Yıllık hasılat tutarları 150 bin liranın altında olan çiftçilerin gelirleri götürü gider esasına göre tesbit edilir. Götürü gider uygulamasında toplam hasılattan bölgelere göre her yıl Bakanlar Kurulunca tespit edilen belli bir yüzde gider olarak düşülür. Bu oran % 70'den daha düşük olamaz. Yıllık kazancı 150 bin liranın üzerinde olan çiftçilerin kazançları zirai işletme hesabı esasına göre, iki sene üstüste 500 bin liranın üzerinde olanlar da bilanço hesabına göre tesbit edilir. Buna göre net kazanç toplam hasılat ile ödenen veya borçlanılan giderler arasındaki farktır. Daha sonra çıkarılan yasalarla kazancını bilanço veya işletme hesabı esasına göre tesbite zorunlu olan çiftçiler istedikleri takdirde götürü gider esasına göre vergi ödeyebilirler. Götürü usulde masraf oranını saptayan Bakanlar Kurulu politik yollardan etkilenebildiğinden ve saptanan miktar gerçek masrafın üstünde olduğundan, büyük toprak çiftçilerince bu usul tercih edilmektedir.

— **Ücretler**

Ücret, işverene tabi olarak belli bir işyerinde çalışanlara ödenen miktardır. Ücretlilerin ödedikleri Gelir Vergisi, ücretlerinden peşin olarak çalıştıkları işyeri tarafından kesilir. Diğer kazançlarda olduğu gibi ücretlerde yıllık beyanname verilerek giderlerin düşülmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Ayrıca ücretler ödenmeden kesilen verginin işletme tarafından devlete ödenmesi için 20 günlük bir mühlet tanınmıştır, ya-

ni işletme bu miktarları 20 gün için faizsiz kredi şeklinde kullanma avantajına sahip olur.

— **Serbest Meslek Kazançları**

Serbest Meslek Kazançları bir yıl içinde serbest meslek faaliyetlerinden elde edilen toplam gelirden bu faaliyetle ilgili giderler düşülerek tesbit edilir. Kazançtan düşülen giderler arasında işyeri kirası, çalışılan yer kendi mülkü olduğu takdirde amortismanı, aydınlatma, ısıtma harcamaları, işle ilgili seyahat masrafları, ve işle ilgili aletlerin sağlanması için yapılan harcamalar vardır. Bir çok özel harcama da genellikle işletme masrafı olarak gösterilir ve vergi matrahını düşürmekte kullanılır.

— **Gayrimenkul Sermaye İradı**

Gayrimenkul Sermaye İradı arazi, bina, madenler, ticaret unvanı, telif hakkı, işletme hakkı, ve benzeri mal ve hakların kiraya verilmesinden elde edilen gelirdir. Net gelir, toplam gelirden bir yıl içinde bunların bakımı ve idamesi için yapılan giderler düşülerek hesap edilir. Gayrimenkul Sermaye sahipleri eğer isterlerse giderlere karşılık toplam hasılatın % 20'sini götürü olarak ödeyebilirler.

— **Menkul Sermaye İradı**

Menkul Sermaye İradı, nakdi sermaye dolayısıyla elde edilen temettü, faiz, kira ve benzeri gelirlerdir. Net gelir, toplam gelirden menkul kıymetlerin muhafazlası için ödenen depo, sigorta gibi harcamalar ve Gelir Vergisi dışında ödenen diğer vergiler düşülerek tesbit edilir.

Gelir Vergisi Ödeme Şekilleri

Gelir Vergisi, vergi sorumlusunun vereceği beyanname üzerinden kesilir. 3 çeşit beyanname vardır. Yıllık beyanname bir yıl içinde elde edilen toplam gelirin vergi dairesine bildirilmesidir. Muhtasar beyanname işverenler veya vergi tevkifatı yapan diğer kişiler tarafından kesilen vergilerin matrahları ile birlikte her ay vergi dairesine bildirilmesidir. Münferit beyanname ise dar mükellefiyete tabi olup da yıllık beyanname vermeye mecbur olmayanlar tarafından verilir.

Yıllık beyanname ile bildirilen gelir üzerinden kesilen Gelir Vergisi, Mart, Temmuz ve Kasım aylarında olmak üzere 3 eşit taksitte ödenir. Götürü esas üzerinden kesilen Gelir Vergileri ile Serbest Meslek Kazançlarından kesilen Gelir Vergileri ise Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere 2 taksitte ödenir.

Dolaysız vergiler içinde en büyük paya sahip olan kalem doğal olarak gelir vergisidir. 1952 - 1974 yılları arasında gelir vergisinin gelirlerden alınan vergiler toplamı içindeki payı ortalama % 74 olmuştur. Kişilerin kazançlarından alındığına göre gelir vergisinin belli başlı gelir gurupları arasındaki dağılımı Türkiye'deki vergi sisteminin adaleti açısından önemli bir ölçüt olma durumundadır.

Aşağıdaki tablo gelir vergisi ödeyen gruplar arasında vergi dağılımının yıllara göre nasıl geliştiğini göstermektedir.

GELİR VERGİSİ ÖDİYEN GRUPLAR ARASINDA YILLARA GÖRE VERGİ DAĞILIMI

(Milyon TL.)

Yıllar	Tüccar, sanayici, çiftçi serbest meslek erbabı ve diğer		Sabit Gelirliler		Toplam	
	Miktar	Yüzde	Miktar	Yüzde	Miktar	Yüz
1962	687	36	1238	64	1925	100
1963	946	43	1268	57	2214	100
1964	961	40	1452	60	2413	100
1965	1172	44	1496	56	2668	100
1966	1376	43	1846	57	3222	100
1967	1629	41	2318	59	3947	100
1968	1809	41	2626	59	4435	100
1969	2048	32	3167	68	5215	100
1970	2306	34	4457	66	6763	100
1971	2730	29	6763	71	9493	100
1972	3780	32	7925	68	11705	100

Kaynak : Devlet Gelirleri Bülteni ve Bütçe Gelirleri 1973 Yıllığından hesaplanmıştır.

Tablodan da izlenebileceği gibi gelir vergisinde de temel yük ücretli ve maaşlılar üzerindedir. Başka bir deyişle 1962 - 1972 yılları arasında ödenen her 100 TL.'lik gelir vergisinin ortalama olarak 62 TL.'sini ücretli ve maaşlı emekçi halkımız ödemiştir. Bu rakam 1971 yılında 71 TL.'ya kadar yükselmiştir. Diğer yandan 1962 - 1972 yılları arasında fiyatlar % 99 oranında artmıştır. Bu, fiyatların söz konusu 10 yıllık dönem içinde yaklaşık olarak 2 misli artmış olduğu anlamına gelir. Bilindiği gibi enflasyon gelir bölüşü-

münü kârlar lehine, ücretler aleyhine değişimine yol açar. Yani söz konusu dönem içinde gelir dağılımı ücretli ve maaşlılar aleyhine değişmiştir. Buna rağmen yine aynı dönem içinde ücretli ve maaşlıların gelir vergisi içindeki payları artarken, tüccar ve sanayicilerin payları düşüş göstermiştir. Örneğin 1963 yılında tüccar ve sanayicilerin gelir vergisine katkıları % 43 iken, bu oran 1971 yılında % 29'a düşmüştür. Ücretli ve maaşlıların katkıları ise 1963'te % 57 iken 1971 yılında % 71'e yükselmiştir.

Resmi göstergelerin de açıkça ortaya koyduğu gibi Türkiye'deki vergi sistemi zaten adaletsiz olan gelir dağılımını daha da adaletsiz bir durum getirerek, emekçileri yoksullaştırmakta, hakim ittifakı oluşturan sömürücü sınıfları ise daha da zenginleştirmektedir. Görüldüğü gibi emperyalist - kapitalist sistem içinde az gelişmiş bir ülke olan Türkiye'de de vergi adaletinin gerçekleşemiyeceği bu somut delillerle kesinlik kazanmaktadır.

Gelir vergisi uygulamasının, gelir dağılımındaki adaletsizliği arttırmasının temel nedenleri şöyle sıralanabilir :

— Gelir vergisi kaynaktan kesilen ücretli ve maaşlılar dışında kalanların etkin bir şekilde vergilendirilmemesi ve bu kesimin çeşitli yollardan vergi kaçakçılığında bulunması. Örneğin, ticaret sektöründe 1959 - 1968 yılları arasında 32 milyar 243 milyon TL. vergi ödenmesi gerekirken sadece 14 milyar 215 milyon TL. vergi ödenmiştir. Kaçırılan miktar 18 milyar 28 milyon, kaçakçılık oranı ise ortalama % 56'dır. Diğer yandan yine aynı dönem içinde serbest meslek ve hizmetler sektöründen 3 milyar 971 milyon TL. vergi alınması beklenirken, ödenen vergi 845 milyon TL. olmuş-

tur. Başka bir deyişle bu sektörde de % 78.8 oranında vergi kaçırılmıştır.

— Gelir Vergisi Kanunu'nda ücretli ve maaşlılar dışında kalan bazı kesimlere tanınan ayrıcaklıklar.

— Spekülatif kazançların vergilendirilmemesi.

— Gelir vergisinin yüksek bir gelir düzeyinden sonra müterakki (daha çok geliri olandan, daha fazla vergi alabilmek için vergilerin müterakki olması; yani vergi oranlarının ilerleyen oranlar olması gerekmektedir) niteliğe sahip olmaması.

— Enflasyonun ücretlilerin ve maaşlıların gerçek gelirlerinde büyük düşüşlere yol açmasına rağmen, bu kesimden alınan gelir vergisi oranlarının sabit kalması. Öte yandan ücret ve maaşlarda bir yükselme olması, ücretli ve maaşlıları daha yüksek bir vergi dilimine sokmakta ve bu arada enflasyon ücret ve maaşlardaki artışları yutmaktadır. Fakat ücret ve maaşlardaki nominal artışlardan ötürü kişi daha yüksek bir gelir düzeyinin vergisini ödemek zorunda kalmaktadır. Bu süreç ile ücret ve maaşlıların eskisinden de daha kötü bir duruma düşeceği açıktır.

Gelir vergisinin kaynağından kesildiği yani ücretli ve maaşlılardan alınan gelir vergisi dışında kalan sanayici, tüccar, büyük toprak sahibi ve serbest meslek erbabının ödediği gelir vergisinin çok düşük düzeylerde kaldığı ve vergi kaçırma oranının çok yüksek boyutlara ulaştığı resmi ağızlardan da defalarca açıklanmıştır. Türkiye'de vergi beyannamelerinin ancak % 1,5'unun denetlendiği düşünülürse vergi kaçırmanın hiç de zor olmadığı anlaşılabilir. Türkiye'de ücretli ve maaşlılar dışında kalanların gelir vergisi yüküm-

lülüklerinin hemen hiç denetlenmediğini söylemek yanlış olmaz.

b) Kurumlar Vergisi

Kurumlar Vergisi tüzel kişilerden alınan vergidir. Sermaye şirketleri, kooperatif şirketleri, iktisadi kamu teşekkülleri ile dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler Kurumlar Vergisine tabidir. Bu verginin 1962 - 1972 yılları arasındaki miktarları ve toplam vergi geliri içindeki payı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir :

KURUMLAR VERGİSİ

Yıl	Kurumlar vergisi Miktarı (Milyon TL.)	Toplam Vergi Geliri içindeki payı	Mükellef sayısı
1962	359.7	5.6	4.235
1963	415.0	5.3	4.704
1964	447.0	5.2	5.266
1965	522.0	5.3	5.333
1966	651.1	5.5	5.570
1967	830.6	5.9	6.375
1968	940.5	6.0	6.665
1969	1.245.4	6.7	7.019
1970	1.568.5	6.8	8.144
1971	1.501.3	4.8	8.839
1972	2.089.6	5.4	8.901

Kaynak : Bütçe Gelirleri Yıllığı, 1973, s. 6 - 7.

Kurumlar Vergisine tabi olan sermaye şirketleri, anonim, komandit ve limited şirketler ile aynı özelliklerdeki yabancı sermaye şirketleridir. Kooperatif Şirketler yerli ve yabancı üretim, tüketim, kredi, satış, yapı ve benzeri kooperatiflerdir. İktisadi Kamu Teşek-

külleri, devlete, özel idarelere ve belediyelere ait olan ve sermaye ve koopratif işletmelerinin dışında kalan ticari, sınai ve zirai işletmelerdir.

Muafiyetler :

Darphane ve Damga Matbaası, Milli Piyango İdaresi, askeri fabrika ve atelyeler, Tekel işletmeleri, okul, genel kütüphane, hastane, öğrenci yurtları, sergiler, fuarlar gibi kamu idareleri tarafından işletilen kurumlar, su, elektrik, havagazı işletmeleri, ordu evleri Kurumlar Vergisine tabi olmayan kurumlardan bazılarıdır.

Ödeme Şekilleri :

Kurumlar Vergisi, bu vergiyi vermekle yükümlü olanların bir yıl içinde elde ettikleri net kurum kazancı üzerinden hesaplanır ve vergi sorumlusunun vereceği beyannamedeki miktar esas alınarak bu miktar üzerinden kesilir. Şirketlerin şubeleri, alım satım acenteleri, imalathaneleri için sermayeleri ayrılmış olsa dahi ayrı beyanname verilmez. Bu vergi kurum kazancından sermaye şirketleri ve kooperatif şirketlerde % 25, diğer kurumlarda ise % 35 oranında ve 6 ay ara ile iki taksitte ödenir.

c) Gayrimenkul Kıymet Artış Vergisi

Gelirden alınan vergilerin bir türü olan Gayrimenkul Kıymet Artış Vergisi, bina, arazi, arsa ve üzerlerindeki binaların devredilmesinden veya karşılıklı trampa edilmesinden doğan değer farklarından alınan vergidir. Toplam vergi gelirleri içindeki payı 1973 yılında % 0.6'dır. 1971 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır.

ç) Mali Denge Vergisi

1972 yılında Tasarruf Bonosu sistemi kaldırılarak % 3 nisbetli bir vergi olan Mali Denge Vergisi yürürlüğe girmiştir.

2 — SERVETTEN ALINAN VERGİLER

a) Emlak Vergisi

Emlak vergisi, uzun yıllardır uygulanan ve işlerliğini yitirmiş olan Bina, Arazi, Buhran ve Savunma vergilerinin yerine kondu. 29.7.1970 tarihinde 1319 sayılı yasa ile çıkarılmakla beraber 1972 yılı mart ayında yürürlüğe girdi ve 17.7.1972 tarihinde de 1610 sayılı yasa ile emlak vergisi oranları değiştirildi. Bu değişikliğe göre, emlak vergisi oranları sahibi tarafından mesken olarak bizzat kullanılan binalarda bina sahibinin bildirdiği bina değerinin binde 4'ü, diğer binalarda bina 6'sı, arazide arazi değerinin binde 3'ü, arsalarda ise, belediye içi nüfusa bağlı olarak binde 5,8 ve 10'dur.

b) Motorlu Kara Taşıtları Vergisi

Türkiye'de motorlu kara taşıtları ilk kez 1957 yılındaki Hususi Otomobil Vergisi Kanunu ile vergilendirilmiştir. 1963 yılında bu kanun kaldırılmış, yerine Motorlu Kara Taşıtları Vergisi Kanunu kabul edilmiştir. Bu yasayla motorlu araçlar kullanım amaçlarına, ağırlıklarına ve yaşlarına göre vergilendirilmektedir.

c) Veraset ve İntikal Vergisi

Ölen bir kişinin mirasçılarına geçen varlığı ve bu kişinin hayatta iken yapmış olduğu bağışlardan kesilir.

3 — MALLARDAN ALINAN VERGİLER

a) Dahilde Alınan İstihsal Vergisi : Yurt içinde üretilen malların fabrika satış bedeli üzerinden alınır. 1957 yılında yürürlüğe girmiş, muamele vergisinin yerini almıştır.

b) Akaryakıt İstihsal Vergisi : Akaryakıt üzerinden alınan üretim vergisidir.

c) Tekel Maddelerinden Alınan İstihsal Vergisi :

Üretimi ve satışı Tekel Genel Müdürlüğü'ne ait olan mallar, tütün, alkollü içkiler, çay, tuz, kibrit ve kahveden alınan vergilerdir. Yıllar itibariyle vergi miktarları ve toplam vergi gelirine oranları aşağıdaki gibidir :

Yıl	Vergi Miktarı (Milyon Tl.)	Toplam Vergi Gelirine %'si	Yıl	Vergi Miktarı (Milyon Tl.)	Toplam Vergi Gelirine %'si
1962	401.1	6.3	1968	606.4	3.9
1963	478.6	6.4	1969	1810.0	9.0
1964	475.8	5.5	1970	1994.0	8.7
1965	484.9	5.4	1971	2290.2	8.6
1966	517.0	4.3	1972	2459.5	5.1
1967	731.2	5.2			

ç) İşletme Vergisi

Gerekli ihtiyaçlardan sayılmayan bir kısım mal ve hizmetlerden alınan vergidir. 1970 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu vergi, fiyatlara eklendiğinden tüketici tarafından, tesbit edilen belli oranlarda ödenir. Bu oranlar çeşitli mallar için % 5 - % 30 arasında değişmektedir. İşletme Vergisi, işletme sahipleri tarafından verilen beyanname üzerinden 6 eşit taksitte ödenir. Ödenmiş vergi miktarları ve vergi gelirine oranı aşağıdaki gibidir :

Yıl	Vergi Miktarı (Milyon TL.)	Toplam Vergi Gelirine %'si Yıl	%'si
1971	328.8	1.0	
1972	463.6	1.2	

d) Şeker İstihlak Vergisi : Şeker tüketiminden alınan vergidir. Şeker fiyatının üzerine eklenir ve Şeker Fabrikaları A.Ş. tarafından hazineye ödenir.

e) Taşıt Alım Vergisi

1970 yılında yürürlüğe giren Taşıt Alım Vergisi, kamyon, otomobil, arazi taşıtları, motosiklet, minibüs ve benzeri taşıtların alım satımında, bu taşıtları satın alanlardan alınan bir vergi çeşididir. Bu vergi, muamelenin yapıldığı yerin vergi dairesine verilen beyanname üzerine kesilir. Taşıtların ağırlığına ve yaşına göre artan vergi oranları tesbit edilmiştir.

Yıl	Vergi Miktarı (Milyon TL.)	Toplam Vergi Gelirine %'si
1971	248.1	0.8
1972	434.4	1.1

f) Emlak Alım Vergisi

Bu vergi gayrimenkul satışlarından alınır ve nisbeti binde 70 olarak tesbit edilmiştir. Tapu Dairesine yapılan sözlü beyan üzerine kesilir.

Yıl	Vergi Miktarı (Milyon Tl.)	Toplam Vergi Gelirine %'si	Yıl	Vergi Miktarı (Milyon Tl.)	Toplam Vergi Gelirine %'si
1962	90.0	1.0	1968	286.6	1.4
1963	114.0	0.9	1969	373.7	1.6
1964	129.0	1.0	1970	443.9	1.3
1965	164.0	1.2	1971	647.1	1.6
1966	186.0	1.1	1972	892.0	1.7
1967	232.2	1.2			

4 — HİZMETLERDEN ALINAN VERGİLER

a) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

Banka ve sigorta şirketlerinin yaptıkları muameleler dolayısıyla nakden ve hesaben aldıkları paralar bu vergiye tabidir. Bu verginin oranı % 25'dir. Kambiyo muamelelerinde oran kambiyo satışlarının tutarının onbinde beşidir. Yıllar itibariyle ödenmiş miktarlar ve vergi gelirlerine oranları şöyledir:

Yıl	Vergi Miktarı (Milyon Tl.)	Toplam Vergi Gelirine %'si	Yıl	Vergi Miktarı (Milyon Tl.)	Toplam Vergi Gelirine %'si
1962	216.1	2.6	1968	685.4	3.6
1963	316.9	2.9	1969	844.0	3.6
1964	341.6	2.9	1970	1111.8	3.4
1965	388.2	3.2	1971	1536.8	3.8
1966	491.7	3.2	1972	1956.9	3.9
1967	592.3	3.1			

b) Nakliyat Vergisi

Türkiye sınırları içinde petrol boru hatları ile yapılan yerli ham petrol taşımaları ve umuma mahsus vasıtalarla yapılan yük taşımaları ve belli bir tarifeye göre yapılan yolcu taşımaları nakliyat vergisine tabidir. Bu vergiyi nakil vasıtalarının ve petrol boru hatlarını işletenler öder.

c) PTT Hizmetleri Vergisi

Posta, telgraf, telefon hizmetleri PTT Hizmetleri Vergisine tabidir ve bu vergi PTT İşletme Genel Müdürlüğü tarafından ödenir. Verginin matrahı hizmetler karşılığı alınan ücrettir. Vergi nisbetleri posta hizmetlerinde % 8, telgraf ve telefon hizmetlerinde % 10'dur.

ç) Bina İnşaat Vergisi

Belediye sınırları içinde yapılan ilave ve tadiller dahil olmak üzere her türlü bina inşaatı inşaat ruhsatının alınmasında Bina İnşaat Vergisine tabidir ve inşaat ruhsatı alanlar tarafından ödenir. 1970 yılında yürürlüğe girmiştir.

d) Spor - Toto Vergisi

Spor - Toto İdaresi tarafından ödenir. Verginin matrahı kolon başına alınan ücrettir. Verginin nisbeti % 20'dir ve her ay içindeki gelirlerinin vergisi bir sonraki ayın 20'sine kadar beyanname verilerek ödenir. 1970'den beri yürürlüktedir.

5 — DIŞ TİCARETTEN ALINAN VERGİLER

a) Gümrük Vergisi

İthal edilen mallardan alınır ve ithal eden kişiler tarafından ödenir. Bu vergi ithalatçıdan toptancıya, perakendeciye ve tüketiciye kadar kolayca yansıtılabilir. Yıllara göre miktarlar ve vergi gelirine oranları şöyledir :

Yıl	Vergi Miktarı (Milyon Tl.)	Toplam Vergi Gelirine %'si	Yıl	Vergi Miktarı (Milyon Tl.)	Toplam Vergi Gelirine %'si
1962	600.7	9.4	1968	1169.9	7.5
1963	628.0	8.0	1969	994.9	5.3
1964	747.0	8.7	1970	1264.3	5.5
1965	910.5	9.3	1971	1814.1	5.8
1966	1202.2	10.1	1972	2285.4	5.9
1967	1218.8	8.7			

b) Akaryakıt Gümrük Vergisi : İthal edilen akaryakıttan alınan gümrük vergisidir.

c) İthalde Alınan İstihsal Vergisi : İthal edilen mallardan gümrük vergisine ek olarak bir de istihsal vergisi alınır. Bu oran yurt içinde üretilen mallar için ödenen istihsal vergisine eşittir.

ç) Akaryakıttan İthalde Alınan İstihsal Vergisi : İthal edilen akaryakıttan, yurt içinde üretilen akaryakıttan alınan oranda bir istihsal vergisi alınır.

d) İthalat Damga Resmi

İthal edilen eşyalardan alınır. 1963 yılında ithal edilen malların gümrük değerinin % 5'i olan İthalat Damga Resmi daha sonra çıkarılan kanunlarla % 25'e kadar yükseltilmişse de 1970 devalüasyonundan sonra % 10 oranında indirilmiştir. Vergi miktarları ve vergi gelirine oranları aşağıdaki tablodaki gibidir :

Yıl	Vergi Miktarı (Milyon Tl.)	Toplam Vergi Gelirine %'si	Yıl	Vergi Miktarı (Milyon Tl.)	Toplam Vergi Gelirine %'si
1963	240.0	2.0	1968	953.3	4.6
1964	214.0	1.7	1969	1340.7	5.7
1965	246.9	1.8	1970	1074.9	3.2
1966	314.9	1.9	1971	1131.1	2.8
1967	611.7	3.0	1971	1349.9	2.7

e) Rıhtım Resmi

1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Deniz yolu ile yurt dışından gelen malların CIF değerleri üzerinden alınır ve Gümrük İdareleri tarafından tahsil edilir. Rıhtım Resminin oranı % 5'dir.

f) Dış Seyahat Harcamaları Vergisi

1963 yılında yürürlüğe girmiştir. Her çeşit dış seyahatlerdeki harcamalardan alınır ve bankalarca döviz satışlarından dolar başına 4.5 lira olarak kesilir. Ödenmiş vergi miktarları ve toplam vergi gelirine oranları aşağıdaki gibidir :

Yıl	Vergi Miktarı (Milyon Tl.)	Toplam Vergi Gelirine %'si	Yıl	Vergi Miktarı (Milyon Tl.)	Toplam Vergi Gelirine %'si
1965	100.4	1.3	1968	200.9	1.2
1964	110.9	1.3	1969	271.8	1.4
1965	117.9	1.2	1970	257.5	1.5
1966	138.6	1.2	1971	310.2	0.9
1963	146.6	1.2	1972	395.8	1.0

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SINIFLAR VE VERGİLER

A. Tekelci Sanayi Sermayesi :

Tekelci sanayi sermayesi büyük bir çoğunlukla anonim ve limited şirket şeklinde örgütlenmiştir. Şirketin sermayeye sahip kişilerden ayrı bir hukuki niteliği olduğundan kurumlar vergisi ödenir. Kurumlar vergisine ek olarak üretimde bulunulduğu sürece dahilde alınan istihsal vergisi eklenir. Şirket kârlarının hisse sahiplerine dağıtılmasında ise hissedarlar gelir vergisi ödemek zorundadırlar.

Kurumlar vergisi müterakki değil, sabittir. Yani kâr ne kadar artarsa artsın, vergi oranında herhangi bir artış söz konusu değildir.

Hissedarlar genellikle şirketin yönetici kademelerinde görev alırlar. Şirket bu kişilere çok yüksek maaşlar öder ve bir çok harcamaları şirketin masrafı şeklinde işlenerek vergi matrahından düşülür. Bir işçi işe geliş dönüş yol parasını masraf olarak gösterip ödediği verginin azaltılmasını isteyemez, ama bir anonim şirket hissedarı Avrupa'ya yaptığı bir gezinin tüm harcamalarını şirket hesabında «masraf» olarak işleyebilir. Bu ve benzeri yollarla kurumlar vergisi matrahı düşük gösterilir.

Türkiye'de yaygın olarak görülen faturasız alım - satım veya faturada belirtilen miktarın isteğe göre az veya çok yazılmasıyla masraflar yüksek, gelir düşük gösterilebilir.

Kurumlar vergisine tabi anonim ve limited şirketlerin diğer işletmelere bir üstünlüğü de «hızlandırılmış amortisman adleri» uygulanmasıdır. Bu uygulamaya göre, anonim ve limited şirketler yaptıkları yatırımın daha büyük bir oranını yatırım miktarı ta-

mamlanıncaya kadar her yıl masraf olarak işleyebilmektedirler. Böylece vergi matrahı (vergilendirilecek gelir miktarı) düşürülmekte ve şirketin elinde yeni kaynaklar ortaya çıkmaktadır.

Üretim aşamasında satış fiyatı üzerinden ödenen istihsal vergisi de çeşitli paravan şirketlerin kurulmasına yol açmaktadır. Özellikle «genel satıcı» adı altında kurulan şirketlerin işlevi, üretilen malların satış fiyatının fabrikadan çıkışta düşük gösterilmesidir. Örneğin toptancılara 5 liradan satılacak bir ampul, fabrikadan doğrudan doğruya toptancıya satılırsa, yüzde 20 olarak varsayacağımız bir istihsal vergisiyle 1 lira vergiye tabidir. Fakat eğer araya bir «genel dağıtımcı» konur ve ampuller fabrikadan bu şirkete 2 liradan satılır ve bu «genel dağıtımcı» 5 liradan toptancılara mal verirse, ödenecek istihsal vergisi ampul başına 40 kuruştur. Diğer taraftan toplam kârın bir şirkette görünmesiyle iki şirkete bölünmüş görünmesinin ödenecek toplam vergi üzerinde önemli bir etkisi vardır.

Vergi matrahını düşürmek için kullanılan yöntemlerden biri de bir taşla iki kuş vurur. Yasaya göre, Bakanlar Kurulunca «kamu yararına» çalıştığı saptanan derneklere şirket gelirinin belli bir oranına kadar makbuz mukabili yapılan bağışlar, şirketin işletme gideri olarak işlenebilir, yani vergi matrahından düşülebilir. Kuşların biri budur. İkinci kuş ise bu yolla sermaye taraftarı, faşist eğilimli derneklerin finansmanıdır.

Kurumlar vergisine tabii şirketlerin kârları bu tür «toleranslarla» saptanıp Maliye'ye bildirilir. Bildirilen bu kâr ise ya şirketin daha da gelişmesi için his-

sedarlara dağıtılmayarak şirkette kalır, ya da hissedarlara dağıtılır.

Kârların hissedarlara dağıtılması hisse senedi başına ödenen temettü şeklindedir. Hisse sahipleri bu geliri diğer gelirlerinin üstüne ekleyerek müterakki gelir vergisi ödemek zorundadır. Yani bu yeni gelir, vergi beyannamesinde diğer gelirlere eklenir. Gelir vergisi matrahının yükselmesi ise gelir vergisi oranını artırır. Bu durumda kapitalistlerin vergi ödemesine taraftar olmayan toplumsal sistem, bazı kolaylıklar bulmuştur.

Hisse senetleri iki türlüdür: (a) İsme yazılı, (b) elinde bulunduranın (hamiline). İsme yazılı hisse senetlerinin satışı bazı koşullara bağlıdır ve kimde olduğu bellidir. Yani bu hisse senetlerinin temettülerinin sahiplerinin diğer gelirlerine eklenip eklenmediğini öğrenmek mümkündür (tabii şans eseri yüzde 1,5'-luk denetim bu kişiye vurursa ve kanıtlanabilirse). Fakat bundan da kurtulmanın yolları vardır. Eş dost akraba bolluğunda, başka düzenli geliri olmayan kişileri hiisse senedi sahibi göstererek gelir vergisi oranının yükselmesini önlemek meşru (yasal) yollardan biridir. Elden ele dolaşan ikinci tür hisse senetlerinin temettülerinin gelir sahibinin diğer gelirlerne eklenerek vergilendirilmesi olanak dışıdır. «Paranın, hamiline hisse senedinin ve imanın kimde olduğu bilinmez. Bu yolla el değiştirebilen hisse senetlerinin gelirinin hisse sahibinin diğer gelirlerine eklenmesi önlenerek büyük miktarda vergi kaçırılmaktadır. Bu tür vergi kaçırınayı önlemek için hiç bir çaba yoktur. Fakat üzülmeye de gerek yok. Çünkü tüm T.C. vatandaşları genel olarak yasalar ve özel olarak da vergi yasaları önünde eşittir. Yani «akıllı» ve «çalışkan» bir

yoksul köylü de «gerekli koşullarına yerine getirirse» vergi yasalarının bu boşluklarından ve resmi görevlilerin «toleransından» yararlanabilir. Nefesine güvenen borazancıbaşı.

Menkul sermaye iradı nedeniyle gelir vergisi oranının artmasının yol açtığı ek gelir vergisinden «sıyırtmanın» yollarından biri de ortaklar arasında fiilen dağıtılan kârların muhasebe kayıtlarında dağıtılmamış gibi gösterilmesidir. Ortaklar şirket kârını o yıl dağıtmayacaklarını, şirketi büyütmekte kullanacaklarını ve daha sonra çekeceklerini bildirmeleri halinde, ilerde ödeyecekleri gelir vergisine mahsuben sadece yüzde 20 oranında vergi öderler. Beş ortaklı bir şirketin bir yılda on milyon lira kâr ettiğini varsayalım. Yüzde 25 oranındaki kurumlar vergisi çıktıktan sonra net kâr olarak 7.5 milyon lira kalıyor. Bu miktar beş ortak arasında bölüşülürse kişi başına 1.5 milyon lira düşer. Bu miktar hisse sahibinin diğer gelirine eklenir. Toplam gelir bir milyon lirayı aştığından gelir vergisi oranı yüzde 60'dır. Yani 7.5 milyon liralık gelirin hissedarlara dağıtılması halinde 4.5 milyon lira vergi ödenecektir. Ama eğer muhasebe kayıtlarına göre kâr dağıtılmazsa (fiilen dağıtılarak) ödenecek vergi miktarı, gelecekte ödenecek gelir vergisi miktarına mahsuben 1.5 milyon liradır (yüzde 20). Böylece 3 milyon lira da bu yolla kaçırılır.

Bu sistemle sermayeyi vergilendirdiğini iddia etmek elekle su taşıdığını söylemeye benzer. Bunlara rağmen hala vergi ödemekte israr eden «milliyetperverler» varsa, onlara da vergi ödeme süresinde bir «kolaylık» göstermek bir lütuf olmasa gerek. Nitekim bu kurum ve kişiler bir yıl kazandıkları paranın vergisini bir sonraki yıl iki taksitte ödemektedirler. Ya-

ni vergi olarak ödenecek miktar faizsiz kredi şeklinde kullanılmaktadır.

Yasalar karşısında herkes eşittir Gerçi işçiler ve memurlar vergilerini ücretlerini daha almadan ödemek zorundadırlar AMA onlar da «tutumlu» ve «çalışkan» olurlarsa, «gereksiz» yere para harcamadan aldıklarını biriktirirler ve milyonluk işletmeler kurarak «millete hizmet ederlerse,» «işsiz güçsüzlere ekmek kapısı açarlarsa», Devlet Baba onlara da «ufak tefek» ayrıcalıklar sağlar.

Tekelci sanayi sermayesi yasal yollarla ve yasalardaki düzeltilmeyecek ve sistemin gereği olmuş açıklıklardan yararlanarak çok az bir vergi ödemekle kalmaz, «sanayici» oldukları için Devlet Babadan çeşitli şekillerde mali yardım da görür. Bu mali yardım ise emekçi sınıf ve tabakalardan kuruş aksatmadan söke söke alınan vergilerle finanse edilir. Bu teşvik tedbirlerine bu bölümün sonunda değineceğiz.

B. Büyük İthalatçılar - İhracatçılar

İthalat ve ihracatçılar ticari faaliyetlerinden dolayı gelir vergisi ve ithalde alınan istihsal vergisi ödemek zorundadırlar. İthalatçı ve ihracatçıların gelir ve vergi beyanlarının denetlenmesi ise hemen hemen olanak dışıdır. Vergi denetimini yapan uzmanlar ancak yurt içindeki faaliyetleri denetleyebilmektedirler. Yurt dışında ticaretin denetlenememesi büyük kârlar elde eden küçük bir azınlığın çok az bir vergi ödemesine yol açmaktadır.

İhracatçıların yurt dışında ya bir büroları vardır, ya da sürekli olarak iş yaptıkları bir yabancı şirket bulunmaktadır. İhracat doğrudan doğruya bu kurulu-

şa yapılır. Yurt dışı dağıtım bu kuruluş aracılığıyla gerçekleştirilir. İhracat yapan şirketle bu kuruluş arasında yapılan anlaşmayla devlete resmi olarak bildirilen ihracat fiyatı düşük tutulur, gerçek ihraç fiyatıyla göstermelik fiyat arasındaki fark İsviçre bankalarında bloke edilir. Bu gelir vergilendirilemez ve Türkiye'ye transfer edilemez.

Fiyatlarla ilgili olarak ortaya çıkan durum ihracat miktarları için de geçerlidir. Gümrüklerin düzenli işlemeyişi ve sık sık rastlanan yolsuzluklar nedeniyle ihraç edilen miktar resmi kayıtlarda gerçekte olduğundan daha düşük gösterilir ve yurt dışında bloke edilen fark vergiden kaçırılır.

İhracatçılar genellikle başka bir ithalatçı şirketin ortağıdır. Yurt dışında biriken bu fonlar Türkiye'ye ihracat yapacak yabancı şirketlere elden ödeme yapmakta kullanılır. Böylece Türkiye'ye ithal edilen malların fiyatları da gerçekte olduğundan düşük gösterilir. Bu düzenleme ithalatta alınan gümrük ve ithalde alınan istihsal vergisi oranlarının yüksek olduğu mallarda uygulanır. Bu şekilde vergi matrahı düşük gösterilerek vergi kaçırılır.

İthal edilen miktarların (gümrükteki yolsuzluklarla) olduğundan düşük gösterilmesi de aynı sonucu doğurur. Ayrıca resmi evrakta gösterilmeden açıktan yurda sokulan miktar bir taraftan gümrük ve ithalde alınan istihsal vergilerinden kaçırılır, bir taraftan da kaçak sokulan bu malların faturasız satılmasıyla gelir (veya kurumlar) vergisi kaçırılır.

Gümrük muafiyeti uygulanan malların ithalinde ise yurt dışındaki ihracatçıyla anlaşma yapılacak fi-

yatlar olduğundan yüksek gösterilir. Böylece ithalatçının kârı düşük gösterilerek vergi kaçırılır.

Hiç ihracat yapılmadan milyonlarca liralık ihracatta vergi iadesi alan «ihracatçılar» ise bu bölümün sonunda ele alınacaktır.

C. Tefeci - Toprak Ağası - Toptancı Tüccar

Kapitalizm öncesi toplum biçimlerinin kalıntılarının emperyalist - kapitalist üretim biçimine adapte olmuş bir şeklidir. Toprak ağası olup tefecilik yapabilir. Veya kasabada toptancı tüccardır da tefecilik yapmaktadır? Veya her üç işlevi birden yürütmektedir. Biz burada aynı kişide toplanabilen bu üç işlevi birbirinden ayrı olarak ele alıp inceleyeceğiz.

Tefeciler : Yasalara göre, düzenli bir şekilde başkasına faiz karşılığı borç verenler iki tür vergiye tabidir; a) gelir vergisi, b) banka ve sigorta muameleleri vergisi.

Gerek günlük tüketim, gerek de alet, gübre, tarım ilacı alabilmek için mahsul öncesi dönemde nakit para gereksinimi artan küçük üreticiler tefecilere başvururlar. Tefecilerin elinde kısmen kendi kaynakları, kısmen de sahip oldukları topraklar karşılığı bankalardan elde ettikleri büyük kredi olanakları vardır. Tarım kredisi alabilmek için karşılık olarak toprak ve ürün gösterilmesi gereği, küçük üreticiyi tefecinin önünde boynu bükük bırakır. Tefeci bankaya ödediği düşük faizi işletmesinde masraf olarak gösterebilir. Elde ettiği fahiş faiz gelirini ise Maliye'ye bildirmez. Yani beyanname bile vermez. Verilen beyannamelerin yüzde 1.5'uğunun ancak denetimden geçirilebildi-

ği ve beyanname vermeyen çok sayıda mükellefin olduğu düşünülürse, ve buna bir de köylerde denetim yapmanın fiziki zorlukları eklenirse, tefecinin bulunup çıkarılması ancak ihbara bağlı kalır. Fakat çark o kadar güzel kurulmuştur ki. Tefeciyi ihbar eden köylü en iyi ihtimalle bir sonraki yıl borç alamaz ve batar; en kötü ihtimalle de hemen «temizlenir.» Bütün bunların sonucunda tefeci, tefecilik eyleminin gerektirdiği iki tür vergiyi de hiç ödemez.

Toprak ağası: Toprak ağası yasalara göre kendi işlediği toprakların zirai geliri, yarıcıya (ortakçıya) verdiği topraklardan aldığı kira nedeniyle gelir vergisi ve sahip olduğu toprakların piyasa değerinin artması nedeniyle gayrimenkul kıymet artış vergisi ödemek zorundadır.

Daha önce de değinildiği gibi, zirai kazançlarda vergilendirilecek gelirin hesaplanmasında iki yöntem vardır: (a) Gerçek usul: Yıllık toplam satış hasılatı 150 bin lirayı aşan büyük çiftçiler defter tutmak ve masraflarını işlemek zorundadırlar, (b) Götürü gider usulü: Yıllık toplam satış hasılatının 150 bin liranın altında olması halinde defter tutulmaz ve masraflar Bakanlar Kurulu tarafından her bölge için her yıl yeniden saptanan bir orana göre hesaplanır. Bu oran toplam hasılatın yüzde 70'inin altında olamaz. Bu ikinci yöntemde saptanan oran büyük çiftçiler için daima daha kârlı olmaktadır, çünkü politik güçlerini kullanarak ödemek zorunda oldukları vergiyi düşürebilmektedirler. Yasaya göre büyük çiftçilerin gerçek masraflarının gelirlerinden düşürülmesi gerekirken, götürü usul uygulanarak çok daha az vergi ödemeleri sağlanmaktadır. Tarım kazançlarının vergilendirilmesine 1961 yılında başlanmasına rağmen getirilen

ek yasalarla 150 bin liranın üstünde hasılatı olanlar da götürü gider usulünde vergi ödemektedir. Bakanlar Kurulu tarafından saptanan götürü gider emsal oranlar 1963 yılında Eskişehir için % 78, İstanbul için % 95, Elâzığ için % 94, Konya için % 90, Sivas için % 100'dü. Buna göre Sivas çiftçileri o yıl hiç zirai kazanç vergisi vermemişlerdir.

Tarımsal üretimde vergilerin denetiminin hemen hemen olanak dışılığı ve yasalara göre de vergi ödemek zorunda olan mülk sahibinin kendi ayağıyla vergi dairesine gitmesinin gerekli olması, tarımsal üretimden alınan verginin çok düşük olmasına yol açmaktadır.

Bir Maliye Müfettişi bu konuda şunları yazmaktadır: «Köyişleri Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatının araştırmalarına göre... tarımda yaşayan 4 milyon aileden 1.2 milyonunun hiç toprağı yoktur. Buna karşılık 4 bin aile 10.8 milyon dönüm arazi ile tüm ülke topraklarının % 6.5'ine sahiptir. Ormancılık ve balıkçılık istisna edilirse 1971 yılında tarım topraklarından elde edilen gelir 41 milyar liradır. Tarım topraklarının yüzde 6.5'ine sahip 4 bin aile bu hesapla aynı yıl 2.6 milyar lira gelir elde etmiş olmaktadır. Aynı yıl, vergi dairelerine bildirilen tarım kazançları toplamının 600 milyon lira olduğu göz önüne alınırsa, gelir vergisi sistemimizin, tarımda ekonomik gücü elinde bulunduran 4 bin aileyi bile vergilendiremediği açıktır.» (Mustafa Görson, «Tarım Kazancı ve Vergi», Cumhuriyet, 25.9.1975.)

Maliye Bakanlığına beyan edilen 600 milyon liralık tarım gelirinden ise 101 milyon lira gelir vergisi ödenmiştir. 101 milyon liralık tarım vergisinin yüzde

25'ini 4 bin ailenin ödediğini varsayarsak, ORTALAMA 2700 DÖNÜM TOPRAĞI OLAN BİR AĞANIN BİR İŞÇİDEN AZ VERGİ ÖDEDİĞİ ORTAYA ÇIKAR:

4 bin ailenin 1971 yılı geliri :	2.600 milyon lira
toplam toprağı :	10.8 milyon dönüm
Aile başına 1971 yılı geliri :	650.000 lira
toprak :	2.700 dönüm
1971 yılı vergisi :	6.250 lira

Yani ayda 500 lira vergi öder 2700 dönümlük toprak ağası. Tarım vergisinin TÜMÜNÜ BU 4000 AİLENİN ÖDEDİĞİNİ VARSAYSAK BİLE, AİLE BAŞINA YILDA 2000 LİRA VERGİ DÜŞER. Bu miktar yüksek dereceli bir memurun her ay ödediği vergidir.

Toptancı Tüccar: Toptancı tüccar, ticari faaliyeti süresince elde ettiği gelir nedeniyle gelir vergisi ödemek zorundadır. Yaygın faturasız alım satım nedeniyle, gerçek kazanç olduğundan çok daha az gösterilmektedir. Diğer taraftan toptancı tüccarlar mal stoklamakta ve süratle artan fiyatlar sayesinde halkın sırtından büyük gelirler sağlamaktadırlar (tarım ürünleri, yağ, v.b.). Yasalara göre stoklanan malların fiyatlarındaki artış nedeniyle sağlanan normal üstü gelir (ki bu gelir hiç bir çabanın ürünü değildir) ek bir vergiye tabi değildir. Faturasız alım satım (ve özellikle karaborsa olursa) ise bu malların satışı üzerinden gelirin vergilenmesini zaten olanak dışı kılmaktadır.

Toptancı tüccarların vergi kaçırma yollarından biri de taksitle yapılan satışlardır. Peşin ve taksitle yapılan satışlar arasındaki fiyat farkı önemli bir yekün tutmaktadır. Fakat gelir olarak daima peşin ödeme halinde geçerli olan fiyat gösterilir. Yani faturalı satış yapılsa bile, taksitle satın alma karşılığı ödenen farktan vergi ödenmez. Alışverişte tüccarın kârının önemli bir bölümünü vergi dışı bu fark oluşturur. Toptancı tüccar perakendeci esnafa genellikle taksitle satış yapar. Ayrıca dayanıklı tüketim mallarının (araba, buzdolabı, çamaşır makinası, v.b.) satışında da taksitli satış hem tüketimi artırmak, hem de vergisiz bu ek geliri sağlamak için kullanılmaktadır.

Bütün tefeci - toprak ağası - toptancı tüccarlar ise servetlerinin önemli bir bölümünü altın şeklinde stoklamaktadırlar. Dünya ve Türkiye'de sürekli artan altın fiyatları nedeniyle bu servet devamlı artmaktadır. Hiç bir üretici çabanın ürünü olmayan bu büyük gelir yasalara göre vergiye tabi değildir. Türkiye Cumhuriyetinin bütün vatandaşları yasalar önünde eşittir. Yasaya göre herkes, yani işçiler ve yoksul köylüler de, memurlar da altın stoklayıp artan altın fiyatlarından vergi ödemeden yararlanabilirler. Yaşasın «imtiyazsız, sınıfsız milletimizin eşitliği!»

Ç. Gençl Olarak Sömürücü Sınıflar

Yaşamlarını başkalarını sömürerek sürdüren bu sınıfların tümüne özgü bazı faaliyetler de yasalarca ve vergi dışı bırakılmış, ya da vergilendirilmemesi alışılagelmiştir. Şimdi kısaca bunları görelim :

Sömürücü sınıfların gelirinin bir bölümünü, sahip oldukları arazi ve binalardan aldıkları kiralar

oluşturur. II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de kentleşmenin son derece süratlenmesi, kentlerde büyük bir konut talebi yaratmış, arsa fiyatlarını artırmıştır. Bu gelişimden yararlananlar mülk sahibi sömürücü sınıflar, zarar görenler ise bu konutlarda oturmak zorunda olan emekçi sınıf ve tabakalardır.

Türkiye'de en az vergilendirilen gelir konut kiralarıdır. Dükkan kiraları dükkan kiracısı tarafından masraf olarak işlendiğinden kayda tabidir ve küçük bir şans eseri de olsa bulunup çıkarılabilir. Konut harcamalarının ticari işletmeler veya emekçiler tarafından masraf olarak işlenmemesi, bu yolla doğan gelirin hemen hemen tamamen vergi dışı kalmasını sağlamaktadır. Vergi mükellefi beyannamesinde kira gelirini göstermediği taktirde bunun bulunup çıkarılması ve vergilendirilmesi olanak dışıdır. Ayrıca bu arazi ve binaların mülkiyetinin görünüşte ailenin mensupları arasında dağıtılması, gelir vergisi ödense bile bu oranın düşük tutulmasına yol açmaktadır.

Enflasyon dönemlerinde fiyatı en fazla artan şeyler arazi ve binalardır. Bu fiyat artışı ve bunun doğurduğu servet artışı hiç bir çabanın ürünü degildir. Mülk sahibi sınıflar mülk sahibi olduklarından daha da zenginleşirler. Yani para parayı çeker. Gayrimenkul alım ve satım fiyatları gerçekte olduğundan düşük gösterilir. Böylece emlak alım vergisi ve gayrimenkul değer artış vergisi kaçırılır. Vergi ödenmesinin mükellefin beyanına bağlı olması ve denetimin olanaksızlığı arazi ve bina spekülasyonunu yasallaştırmaktadır.

Bankalardaki mevduat gelirlerinin de yılda 500 lirayı aşan kısmı vergiye tabidir. Fakat 500 liralık ge-

lir getiren mevduat her bankanın her şubesi için ayrı ayrı hesaplanır. Yani eldeki paranın bankalar ve banka şubeleri arasında bölüştürülmesiyle bu vergiden de yasal yollarla kurtulunur.

Mülk sahibi sınıflar sahip oldukları tahvillerin gelirlerini diğer gelirlerine ekleyerek gelir vergisi ödemek zorundadırlar. Fakat kimlerin tahvil sahibi olduğunun bilinmemesi, tahvil gelirinin sadece yüzde 20'lik bir vergiye tabi olmasını sağlamaktadır. Bu gelirin tahvil sahibinin diğer gelirlerine eklenmesi halinde ödenecek gelir vergisi oranı çok daha düşük bir yekûn oluşturmaktadır.

İşletme vergisi de mülk sahipleri açısından bazı avantajlar sağlamaktadır. İşletme vergisinin götürü usulden uygulanması halinde işletmeye her yıl için belli bir miktar vergi salınır. Örneğin yılda 50 bin lira götürü usulden işletme vergisi ödeyecek bir dükkan sahibi bu süre içinde 150 bin lira işletme vergisi topladığında bunun 100 bin lirasına gayet yasal olarak sahip çıkar ve Devlet Baba'ya 50 bin lira öder. Yani işletme vergisi adı altında mülk sahiplerine ek bir yasal gelir sağlanmaktadır. Diğer taraftan, tüketicilerden toplanan vergiler ertesi ayın 15'ine kadar faizsiz olarak işletme sahibince kullanılır.

Vergi ödeme konusundaki tüm bu ayrıcalıkların yanı sıra, sömürücü sınıflar Devlet Baba'nın emekçilerden topladığı vergilerle de «teşvik» edilirler. Bu «teşvikler» öncelikle tekelci sermayeye yönelik olmakla beraber, diğer sömürücü sınıflar da bu yağmadan paylarına düşeni alırlar. Bir sonraki bölümde bu «han-ı yağma» ele alınmaktadır.

Emekçi sınıf ve tabakaların ne kiraya verilecek hanları - hamamları, ne bankada paraları, ne de tahvilleri vardır. Spekülasyon yapamazlar; vergi adı altında toplanan işletme vergilerini Devlet Baba onlara bağışlamaz. Hele «teşvik tedbirlerinden» hiç yararlanamazlar. Ama onlar sürekli olarak tek bir şeye teşvik edilirler: VERGİ ÖDEMEYE.

«Onlar ki toprakta karınca
suda balık
havada kuş kadar
çokturlar
korkak
cesur
cahil
hakim
ve çocukturlar
ve kahreden
yaratan ki onlardır,»
yalnız onlar vergi öderler.

Teşvik Tedbirleri

Devlet mekanizmasını elinde tutan sömürücü hakim ittifak, artan devlet giderlerinin büyük bir bölümünü vergiler yoluyla tüm emekçi sınıf ve tabakaların sırtından karşılamaktadır. Ancak iş burada bitmemektedir. Sömürücü azınlık teşvik tedbirleri uygulamalarıyla kârlarını daha da artırmak yoluna gitmektedir. Peki öyleyse nedir bu teşvik tedbirleri?

Teşvik tedbirleri de, vergiler gibi özünde devlete hakim sınıfların yararına bir uygulamadır. Yani teşvik uygulaması emekçilerin sırtından hakim sınıflara ek gelir sağlanmasından başka bir şey değildir. Gü-

nümüzde teşvik uygulamalarının kimlerin işine ve ne şekilde yaradığını görmeden önce, geçmişe bir bakalım. Unutulmaması gereken nokta, vergiler ve teşvik tedbirlerinin devlete egemen sınıflar konusunda çok iyi bir gösterge olduğudur.

Teşvik tedbirleri geçen yüzyılda yani Osmanlı İmparatorluğu döneminde uygulanmaya başlanmış, değişik dönemlerde çeşitli şekillerde uygulanmış, ancak 1960 yıllarından sonra en geniş şekliyle yaygınlaştırılmıştır.

Sermayenin teşvik edilmesiyle ilgili ilk girişimler 1860'larda yapılmıştır. 1866 yılında kurulan Islah-ı Sanayi Encümeni, esnafın birleşerek şirketler kurmasını, ürünlerin daha kaliteli imal edilmesini önermiştir. 1873 yılında ise çıkarılan bir fermanla fabrika kuracaklara gümrük ve vergi muafiyeti verileceği açıklanmıştır. Zaman zaman çıkarılan diğer fermanlar ile bu muafiyetlerin süresi ve kapsamı genişletilmiştir.

1913 yılında ise İttihat ve Terakki Partisinin çıkarttığı Teşvik-i Sanayi Kanun-u Muvakkatesi ile,

a) Devlete ait araziden beş dönüme kadarının sanayiciye parasız verilmesi,

b) Sanayi işyerlerinin arazi ve emlâk vergilerinden muafiyeti,

c) İthal edilecek makinalardan gümrük vergi ve resimlerinin alınmaması,

ç) Ham madde ithalinde kolaylıklar sağlanması,

d) Hükümetin, ihtiyacını yerli imalatçılardan pahalı olsa bile satın alması,

esasları kabul edildi. Ancak yerli sanayicilerin oluşturulması gayretlerini yansıtan bu esaslar önce I. Yeniden Paylaşım Savaşının arkasından Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın çıkmasıyla gerçekleştirilemedi.

1923 sonrası Cumhuriyet döneminde ise Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarıldı. Bu yasa ulusal burjuvazinin yaratılması doğrultusunda maddeler içeriyordu. Ancak özel girişimcilerin desteklenmesi ülke ekonomisinde hiç bir değişiklik yaratmadı. 1930'lardan sonra uygulanmaya başlanan devletçi politika, yani kamu girişimlerinin ağır bastığı dönemde bile özel sermayeye pek çok ayrıcalıklar tanınmıştır. Özellikle devletçi poiltikanın terkedilmeye başlandığı 1940 yılında çıkarılan Milli Koruma Kanunu ile devletin çalışmayacak durumda olan işyerlerine hissedar olarak katılması, özel girişimcilerin işine yaramayan makinaların devlet tarafından satın alınması, belli bir malın ithalinde bir özel şirkete tekel hakkı verilmesi, özel girişimcilerin üretiminin devlet tarafından satın alınması, ucuz ve kolay kredi sağlanması esasları gündeme getirildi. Ancak bütün bu tedbirler sanayi burjuvazisinin geliştirilmesi ve ekonominin yönlendiricisi haline gelmesini sağlayamadı.

II. Yenidan Paylaşım savaşından sonra ve özellikle 1957 - 58 yıllarından sonra, devlet mekanizmasını elinde bulunduran hakim ittifak kendi çıkarları doğrultusunda daha sistematik tedbirler almakta gecikmedi. 1960 sonrası başlayan plan uygulamaları bu gelişmeyi kanıtlamaktadır. Bu planlar özel kesime 'yol göstermek' ve onu 'yönlendirmek' gerekçesiyle işçi sınıfının, yoksul köylülerin, küçük üreticilerin, memur, esnaf ve zanaatkarların sırtından yerli tekelci burju-

vaziye teşvik tedbirleri uygulanması için zemin hazırlamış oluyor.

Gümrük muafiyeti, yatırım indirimi, ihracatta vergi iadesi, v.b. gibi yollardan teşvik gören dışa bağımlı çarpık sanayileşme, yani uluslararası tekelci sermaye ile bütünleşmiş yerli tekelci sermaye sömürüsünü yoğunlaştırıyor.

Şimdi gümrük muafiyeti, yatırım indirimi, ihracatta vergi iadesi gibi teşvik tedbirleri adı altında dönen dolapların nasıl çevrildiğini ve bugüne kadar neler yapıldığını görelim :

a) Gümrük muafiyeti : Yatırımlarda kullanılacak makina, teçhizat ve hammaddelerden ya hiç gümrük alınmaması, ya gümrük vergisi oranlarında yapılan indirimler, ya da gümrük vergisi ödemelerinin uzun dönem için takside bağlanması şeklinde yürütülmektedir. Örneğin 1964 yılında yürürlüğe giren 474 sayılı yasada, yatırımlarda kullanılmak amacıyle ithal edilen makina ve teçhizattan alınan gümrük vergisinin beş yıllık bir sürede taksitlerle ödenmesi öngörülmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı'nda yapılan bir çalışmaya göre, bu uygulama sonucu hazinenin 1970 yılında 450 milyon, 1971 yılında 750 milyon ve 1972 yılında 1 milyar 150 milyon lira vergi kaybına uğradığı görülüyor. 1972 yılında şirketlerin ödediği kurumlar vergisi miktarı ise sadece 2 milyar 90 milyon liradır. Yani sadece gümrük muafiyeti yoluyla tekelci sanayi sermayesine verilen ayrıcalık, tüm kurumlar vergisi mükelleflerinin ödediği verginin yarısından fazladır. Gene DPT tarafından yapılan bir çalışmaya göre 1972-74 döneminde gümrük muafiyeti yoluyla kaydedilen vergi miktarı 15-20 milyar lira olarak tahmin edilmekte-

dir. Halbuki tüm anonim ve limited şirketler, iktisadi kamu teşebbüsleri, dernek ve vafıkların 1962 - 1972 yılları arasında ödediği toplam kurumlar vergisi miktarı 10 milyar lirayı biraz aşmaktadır. (Gümrük muafiyetiyle ilgili rakamlar için bkz. TİB Bülteni, Ağustos 1975, s. 17.).

b) Yatırım indirimi : Yatırımcıya, yatırımın yüzde 50'sine kadar bir değeri ödeyeceği kurumlar vergisinden düşme hakkının verilmesidir. Örneğin 100 milyon lira yatırım yapan bir tekelci kapitalist, yatırımdan doğacak kardan alınacak kurumlar vergisi 50 milyon lira oluncaya dek bu vergiden muaf tutulacaktır. Bu yolla 1964 - 67 yılları arasında toplam yatırım tutarı 1.7 milyar lirayı bulan 189 projenin 1.1. milyar liralık kısmı yatırım indiriminden yararlanmıştır. 326 milyon lirayı bulan indirim sonucu 130 milyon lira vergi kaybı olmuştur. 1968 - 69 yıllarında ise yatırım indirimi nedeniyle tekelci sanayi sermayesine bağışlanan vergilerin miktarı 321.5 milyon liradır. Bu tür teşvik tedbirleriyle sanayinin gelişeceği, plan hedeflerine ulaşacağı, bölgesel eşitsizliklerin ortadan kalkacağı egemen çevrelerce iddia edilmektedir. Oysa 1969 - 73 yıllarında teşvik belgesi almış olan özel sektör imalat sanayi yatırım projelerinin toplam sabit sermaye yatırımlarının yüzde 32'si İstanbul - Kocaeli, yüzde 19'u Çukurova sanayi bölgelerinde yoğunlaşırken, Gaziantep için bu oran yüzde 2.2, Malatya - Elâzığ alt sanayi bölgesi için yüzde 2 olmuştur. Bu da göstermektedir ki, bölgelsel dengesizliğin giderilmesinde de teşvik uygulamasının hiç bir rolü olmamaktadır. Bütün bu teşvikler yatırım malları sanayiinin gelişmesini, yani ülkenin gerçek anlamda sanayileşmesini sağlamamış; teşvik tedbiri denilen şey genel olarak hakim ittifaka ve

özel olarak da yerli tekelci sanayi sermayesine emekçi halkın sırtından yeni kâr olanakları yaratmıştır.

c) İhracatta vergi iadesi: Bu teşvik tedbiri gereğince, ihracatçı bir şirket yaptığı ihracatın değerinin belli bir bir yüzdesi kadar olan bir bölümünü vergi iadesi yoluyla ihracat sonucu aldığı paraya ek olarak devletten almaktadır. Son alınan bir kararla eskiden ihracat değerinin yüzde 30'u ile sınırlanan bu oran yüzde 45'e çıkarılmıştır. 1963 yılında 261 sayılı yasa ile yürürlüğe giren ihracatta vergi iadesinin görünürdeki amacı, sanayi ürünlerine dış pazarlarda rekabet edebilme olanağının yaratılmasıdır. Yani eğer Türkiye'de buzdolabı üreten fabrikalara sahip kapitalistler yabancı ülkelere ihracat yapacaksa ve başka şirketlerle rekabete girebilmeleri için yardıma ihtiyaçları varsa, Devlet Baba bu yardımı kendilerinden esirgememekte, buzdolabı ihraç fiyatının belli bir oranını bu kapitalistlere bağışlamaktadır. Bu işleyişin «kılıfı», ihraç edilen malın fiyatının oluşumunda etkin olmuş olan vergilerin devlet tarafından geri verilmesidir. Fakat hiç bir malın maliyetinin yüzde 45'i devlete daha önce ödenmiş olan vergilerden oluşmamaktadır. Yani ihracatta vergi iadesi azami oranının yüzde 45'e çıkarılması, soygun düzeni için artık bir kılıfa bile ihtiyaç duyulmadığının göstergesidir. «Vergi iadesi sistemi, diğer bütün teşvik önlemleri arasında yolsuzluğa en uygun bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. Vergi iadesi sistemi içinde yapılan yolsuzluklar müfettişler tarafından yakalanarak rapor haline getirilmiştir. Bu sistem içinde yapılan yolsuzluklar üç kategori içinde toplanmaktadır: Bunlardan birisi düşük kaliteli bir ürünü yüksek kaliteli bir ürün gibi göstererek yine yüksek fiyatla yurt dışına çıkartmaktır. Müfettiş ra-

porlarında bu tür yolsuzluklara klasik bir örnek olarak kemer ihracatı gösterilmektedir. Bu örneğe göre kaliteli kemer diye küçük bir imalathanede yapılan basit kayışlar yurt dışına çıkarılmaktadır. Bu kayışların ihracatından dolayı vergi iadesi alabilmek için kemerleri satmak gerekmemektedir. Satılmış gibi göstererek kemilerle nakledilen kayışları Ege denizine dökmek yeterli olmaktadır. Bu işlem karşılığında, kayışların maliyetinin çok üstünde bir parayı Merkez Bankası'ndan çekmek mümkün olmaktadır. İkinci ve yaygın bir yolsuzluk türü ihraç fiyatlarını çok yüksek göstermektir. Vergi iadesi, ihraç fiyatının bir yüzdesi olarak verildiğinden ve vergi iadesi adına yapılmakla birlikte gerçek vergi yüküyle ilişkilendirilmediğinden fiyat ne kadar yüksek gösterilirse vergi iadesi de o kadar yüksek olmaktadır. Gümrük memurlarıyla anlaşmak bu yolsuzluğu gerçekleştirmek için yeterli olmaktadır. Bir üçüncü vergi iadesi yolsuzluk türü ise ihracat yapmadan ihracat yapmış gibi görünmekle gerçekleştirilmektedir. Bu tür yolsuzluk, mobilya alanını aşan bir yaygınlığa sahiptir. Örneğin henüz müfettişlerin incelemesine konu olmamış bir alanda, zeytin ihracacısı işbilir bir işadamının bir tek zeytin ihraç etmeden 32 milyon lira vergi iadesi hak kazandığı ileri sürülmektedir. Bu tür yolsuzluğun yapılabilmesi için yerli gümrük memurlarıyla anlaşmak yetmemekte, karşı tarafta da işbilir bir işadamının bulunması gerekmektedir. Böylece vergi iadesi sistemi çok büyük yolsuzluklara yolaçmanın yanında ihracat istatistiklerinin de güvenilirliğini azaltmaktadır. Yolsuzluklar yoluyle Türkiye'nin ihracat istatistikleri şişirilmiş olmaktadır.» (Cumhuriyet, 26/9/1975)

Bu yoldan ihracatçılara aktarılan fonların toplamı

1964 - 73 yılları arasında tam 2 milyar 807 milyon lira olmuştur. 1970 - 74 döneminde ise dokuma, giyim, gıda, kimya, demir dışı metaller ve deri-kösele sanayilerine toplam 3 milyar 302 milyon lira vergi iadesi yapılmıştır. Kurumlar vergisiyle ilgili olarak verdiğimiz rakamlar hatırlanırsa, Devlet Babanın tekelci sermayeden pratikte hiç vergi almadığı ortaya çıkmaktadır. Dolaylı vergilerin yüzde 90'ını, gelir vergisinin yüzde 75'ini emekçi sınıf ve tabakalar öderken, tekelci sermaye çok az bir vergi ödemekle kalmamakta, ödediği vergiden çok daha büyük bir miktarı «teşvik tedbirleri» adı altında geri almaktadır.

ç) Yatırım kredisi: Yatırım kredisi alan tekelci kapitalistlere normal kredi oranının altında bir oranla kredi sağlanmaktadır. Piyasada geçerli faiz oranıyla bu oran arasındaki fark ise devlet tarafından karşılanmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalardan da görüldüğü gibi, hakim ittifakı oluşturan sınıf ve tabakalar, yani tekelci sanayi kapitalistleri, büyük ithalat ve ihracatçılar, tefeci - toptancı tüccar ve toprak ağaları hemen hemen hiç vergi ödememektedir. Diğer taraftan emperyalistlerle bütünleşmiş olan ve hakim ittifakın yönlendirici gücü olan tekelci kapitalistler (sanayi ve dış ticaret) teşvik tedbirleri adı altında emekçi sınıf ve tabakaların ödediği vergilerin bir kısmına devlet aygıtı aracılığıyla «yasal yollarla» el koymaktadırlar. Yani vergiler aracılığıyla emekçi sınıf ve tabakalar yoğunlaşan bir sömürüye maruz bırakılmaktadır. Bu yolla yapılan sömürü ise daha da «gizlenmiş» olmakta, «milliyetçilik» maskesi altında istediği gibi at oynatmaya çalışan sermayeye çeşitli avantajlar sağlamaktadır.

SONUÇ

Vergileri sınıflı toplumun çeşitli aşamalarında ele aldık ve toplumsal değişimde çelişkilerin vergiler konusunda odaklaştığı, bazı örnekleri kısaca inceledik. Bu genel yaklaşımdan sonra Türkiye'deki vergi sistemini sınıfsal açıdan değerlendirmeye çalışmak daha kolay oldu.

Tarihte diğer toplumlarda olduğu gibi günümüzde Türkiye'de de sınıfların devrim durumundaki mevzilenmesi vergilere ilişkin tavırda yansımaktadır. Bir tarafta çok az vergi ödeyen ve ödediğini «teşvik tedbirleri» maskesi altında geri alan uluslararası ve yerli tekelci sermaye ile hemen hemen hiç vergi ödemeyen tefeci - toprak ağası-toptancı tüccarlar, diğer tarafta hemen hemen tüm vergi yükünü sırtlayan emekçi sınıf ve tabakalar; işçi sınıfı, topraksız ve az topraklı yoksul köylüler, kırsal alanlardaki küçük üreticiler, esnaf, zanaatkar ve memurlar. Bu emekçi sınıf ve tabakalardan toplanan vergiler bir tarafta devletin hakim sınıfların çıkarına yönelik harcamalarını karşılamaya, diğer taraftan da «teşvik tedbirleri» gibi yollarla sömürücü sınıfları beslemeye kullanılmaktadır. Emekçi sınıf ve tabakalar için hayatın daha da zorlaşmasının etkenlerinden biri olan vergiler toplumsal çelişkilerin giderek daha da keskinleşmesine yol açmaktadır.

EK

1920 - 1972 DÖNEMİNDE TÜRK VERGİ SİSTEMİNDEKİ ÖNEMLİ DEĞİŞİKLİKLER

Tarih	Yasa No.	Konu
1337	1	Ağnam vergisi dört katına çıkarıldı.
14.2.1337	8	Gümrük resmi beş katına çıkartıldı.
1337	10	Ardiye resmi on katına artırıldı.
1337	11	İhracat resmi % 50 yükseltildi.
1337	12	Aşar yeniden düzenlendi.
28.2.1337	23	İhracat resimleri yeniden düzenlendi.
1337	24	Temettü vergisi düzenlendi.
1337	26	Tuz resmi kiloda 3 kuruş olarak saptandı.
1337	29	Damga resmi artırıldı.
1337	31,32,33	Sigara, kibrit ve oyun kağıtları istihlak (tüketim) resimleri artırıldı.
21.3 1337	43	Harp kazançları vergisinin tahsili için Maliye Bakanlığına yetki verildi ve birçok resimle vergi artırıldı.
3 8.1337	143	İhracat resmi kaldırıldı.
11.12.1339		Bina, hayvanlar, gümrük vergileri değiştirildi, aşar alınması yeniden düzenlendi ve yeni tüketim resimleri getirildi.
12.2.1340	410	Sayım vergisi (Hayvanlar vergisi) düzenlendi,
1340	423	Belediye vergi ve resimleri geliştirildi.
10 4.1340	472	Nakliyat resmi kabul edildi.
23.11.1341	542	Yol mükellefiyeti (yol vergisi) kabul edildi.
17 2.1341	552	Aşar kaldırıldı ve arazi vergisi geliştirildi.
1341	575	Damga ve tuz resimleri artırıldı.
1341	616	Mektep vergisi kabul edildi.
1341	724	Şeker tüketim vergisi kabul edildi.
1341	725	Petrol ve benzin tekeli düzenlendi.
18.2.1926	733	Maktu vergi kondu.
1926	736	Umumi istihlak (tüketim) vergisi kabul edildi.

Tarih	Yasa No	Konu
1926	737	Eğlence ve Hususi İstihlak vergisi yasası kabul edildi.
27.2.1926	755	Temettü ve harp vergileri kaldırıldı, kazanç vergisi alınması kararlaştırıldı.
17.6 1926	797	Veraset ve İntikal Vergisi yasası kabul edildi.
1926	901,903, 905,906	Gümrük yasasında birçok değişiklik yapıldı, vergi oranları artırıldı.
1926	924	İstihlak Vergileri yasasındaki bazı hükümler değiştirildi.
1926	966	Bina, arazi ve kazanç vergileri artırıldı.
31.5.1927	1039	Muamele vergisi kabul edildi.
1.6 1928	1324	Damga vergisi yürürlüğe girdi.
16.5.1929	1451	Tapu harçları yasası kabul edildi.
1.6.1929	1499	Gümrük tarifesi yasası kabul edildi.
1929	1503	Kibrit ve Çakmak İnhisarı Yasası kabul edildi.
24.5.1930		Eğlence ve Hususi Istiklah Vergisi kabul edildi
17.6.1930	1718	Dahili Istiklah Vergisi değiştirildi.
21.6.1931	1833	Arazi Vergisi kabul edildi
4. 7.1931	1837	Bina Vergisi kabul edildi.
1931	1836	Veraset ve İntikal Vergisi değiştirildi.
1931	1839	Hayvanlar Vergisi kabul edildi.
1931	1860	Muamele Vergisi kabul edildi.
1.12 1931		İktisadi Buhran Vergisi ile ücretlerin vergilendirilmesi yoğunlaştırıldı.
1.6.1932		Muvazene Vergisi yürürlüğe girdi.
22.3.1934	2395	Kazanç Vergisi Kanunu kabul edildi.
1934	2430	Muamele Vergisinin kapsamı genişletildi.
1934	2459	Tayyare Resmi kabul edildi.
1935	2503	Adliye Harç Tarifesi
25.12.1935	2882	Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi Kanunu
1935	2097	Hayvanlar Vergisi Yasası değiştirildi.
31.1.1936	2901	Arazi Tahrir Yasası yürürlüğe girdi.
1937		Muamele Vergisi, Kazanç Vergisi, Dahili İstihlâk Vergisi ve Hayvanlar Vergisi arttırıldı

Tarih	Yasa No.	Konu
1938		Adliye Harç Tarifesi değiştirildi. Gümrük Resimleri artırıldı. Muamele Vergisi ve İstihlâk Vergisi değiştirildi
18.1.1940		Millî Korunma Kanunu kabul edildi.
28.5.1940	3843	Muamele Vergisi Kanunu kabul edildi.
31.5.1941	4044	Fevkalâde Vaziyet Dolayısıyla Bazı Vergi ve Resimlere Zam Yapılması Hakkında Kanun ile, Hayvanlar ve Muamele Vergileri, Damga Resmi, Kazanç Resmi, tütün ve alkollü içkilerden alınan vergiler artırıldı; Bina Vergilerine Savunma Vergisi eklendi; PTT, elektrik, havagazı, eğlence, gümrük vergi ve resimleri yükseltildi.
1941	4041	Şeker ve Glikoz İstihlâk Vergileri artırıldı.
1942	4226	Şeker ve Glikoz İstihlâk Vergileri bir kez daha artırıldı.
12.11.1942	4305	Varlık Vergisi kabul edildi.
7.6.1943	4429	Toprak Mahsulleri Vergisi kondu (1946 yılında % 10 oranındaki bu vergi kaldırıldı).
1946	4939	Muamele Vergisi değiştirildi.
1946	4942	Kazanç Vergisi değiştirildi.
1948	5088	Kazanç, Muvazene ve İktisadî Buhran Vergileri artırıldı.
1948	5336	Akaryakıt vergileri yeniden düzenlendi.
1948	5383	Gümrük Vergisi yeniden düzenlendi.
3.6.1949	5421	Gelir Vergisi Kanunu kabul edildi; 1.1.1950'de yürürlüğe girdi.
3.6.1949	5422	Kurumlar Vergisi Kanunu kabul edildi; 1.1.1950 tarihinde yürürlüğe girdi.
3.6.1949	5423	Esnaf Vergisi Kanunu kabul edildi; 1.1.1950'de yürürlüğe girdi.
7.6.1949	5432	Vergi Usul Kanunu kabul edildi: 1.1.1950 tarihinde yürürlüğe girdi.
25.2.1952	5887	Harçlar Kanunu değiştirildi.
1953	6290	Gümrük Kanunu değiştirildi.
	6582	Esnaf Vergisi kaldırıldı, Gelir Vergisinin kapsamı genişletildi.

Tarih	Yasa No.	Konu
1956	6474	Şeker İstihlâk Vergisi oranı artırıldı.
	6802	1.3.1957 tarihinde yürürlüğe giren bu yasayla Muamele ve İstihlâk Vergileri yerine Gider Vergileri kabul edildi.
1957	6908	Geçim indirimi artırıldı, vergi oranları değiştirildi.
1957	6936	Hususi Otomobil Vergisi Kanunu kabul edildi.
1957	6933	İthalatta Hazine Hissesi Alınması Kanunu kabul edlidi.
1957	6962	Gümrüklerde tavizli liste uygulaması genişletildi
1957	7338	Veraset ve İntikal Vergisi kabul edildi.
26.10.1960	113	Af Kanunu: 27 Mayıs 1960 ihtilal idaresinin ilk af yasasıdır. Bazı para cezaları affedilmiştir.
18.11.1960	134	29.10.1960 gün ve 113 sayılı Af Kanununa bazı değişiklikler ve eklemler getirmiştir, bazı para cezaları daha affedilmiştir.
1960	146	Gümrük Giriş Tarife Cetveli büyük ölçüde değiştirildi.
30.12.1960	192	Kurumlar vergisinde sermaye şirketleri ve kooperatif şirketler için vergi oranı yüzde 10'dan yüzde 20'ye çıkarılmıştır.
31.12.1960	193	Gelir Vergisi Kanunu yeniden düzenlendi. Tarım kazançları vergi kapsamına alındı, bazı istisna ve muafiyetler daraltıldı, servet beyanı esası getirildi ve tarife değiştirildi.
1960	197	Gümrük Giriş Tarife Cetveli değiştirildi.
3.1.1961	206	Arazi ve Bina Vergilerinin Matrahlarına Uygulanacak Misiller Hakkında Kanun
4.1 1961	213	Vergi Usul Kanunu yeni baştan düzenlendi.
4.1.1961	210	6802 sayılı Gider Vergileri Kanununda bazı değişiklikler yapılması hakkında kanun
5 1.1961	223	Yatırımlar Finansman Fonu ve Tasarruf Bonoları İhracı Hakkında Kanun

Tarih	Yasa No.	Konu
28.2.1961	281	Bir kısım Vergi Cezaları ile Gecikme Zamlarının Tecil ve Tasfiyesine Dair Kanun
21.6 1961	309	3.1.1961 gün ve 206 sayılı Kanunla Bina ve Arazi Vergilerinde vergi kıymetlerine uygulanacak misiller indirilmiştir.
15 2 1963	185	İthalat Damga Resmi konuldu (yüzde 5 oranında).
15.2.1963	186	6802 sayılı Gider Vergileri Kanununda Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin oranı yüzde 15'ten yüzde 20'ye çıkartıldı.
18.2.1963	196	Dış Seyahat Harcamaları Vergisi Kanunu. Ödemeler dengesi güçlükleri nedeniyle dış seyahat harcamaları yüzde 50 oranıyla vergiye tabii tutuldu.
18.2.1963	197	Motorlu Kara Taşıtları Vergisi Kanunu
18.2 1963	198	Emlak Alım Vergisi Kanunu
18.2.1963	199	Kurumlar Vergisi Kanununun aksayan bazı yönleri düzeltildi.
19.2.1963	202	Esnaf muaflığı, küçük çiftçi muaflığı ölçüleri genişletilmiş, en az geçim indirimi uygulaması ertelenmiş, tarife hafifletilmiş, yatırım indirimi sistemi getirilmiş (normal oran yüzde 30, tarımsal yatırımlar ile ilgili yatırımlarda yüzde 40, geri kalmış bölgelerde yüzde 50) çeşitli gelir unsurlarının vergilendirilmesinde mükellefler lehine düzenlemeler getirilmiştir.
27.6 1963	261	İhracatı geliştirmek amacı ile vergilerle ilgili olarak Hükümetçe alınacak tedbirlere dair Kanun
12.9.1963	325	Kamu iktisadi teşebbüslerinin 1960 ve daha önceki bütçe yıllarına ait bir kısım vergi borçlarının tasfiyesine dair kanun.
27.12.1963	365	Gelir Vergisi Kanununda bütün zirai kazançlarda 5000 lira istisna tanınmış, vergi taksitleri ikiden üçe çıkarılmıştır.
7.1.1964	372	Kurumlar Vergisi taksitleri birden ikiye çıkarılmıştır.

Tarih	Yasa No.	Konu
14 5 1964	474	İthalde alınan vergilerde taksitlendirme kabul edilmiştir.
25 6 1964	483	Gider Vergileri Kanununun aksayan yönleri düzenlenmiş, plastiklerde vergi oranları artırılmış, itriyat ve tuvalet maddeleri vergi kapsamına alınmıştır.
25 6.1964	483	İratsız arsalarda arazi vergisinin oranı binde 5'den binde 15'e, iratlı arsada arsada binde 10'dan binde 15'e çıkarılmıştır.
26.6.1964	484	Gelir Vergisi Kanunu değiştirildi. Küçük çiftçi muaflığı, götürü ticari kazanç hadleri daraltıldı. Ortalama kâr hadleri, gider esası ve gider bildirimi yeniden düzenlendi. Tarım kazançlarında asgari vergi esası getirildi.
1.7.1964	488	Damga Vergisi Kanunu (Mevzuat kodifiye edildi ve vergi oran ve hadleri artırıldı.)
2.7.1964	492	Harçlar Kanununda harçların oran ve hadleri arttırılmıştır.
2 7.1964	491	Yeni inşa edilen binalara Bina Vergisi Muafiyeti tanınması hususu belli şartlarla yeniden düzenlenmiştir. Muafiyet ancak sosyal konutlara tanınmıştır.
2.7 1964	492	Harçlar Kanunu harçların oran ve hadleleri arttırılmıştır.)
10 7.1964	496	3.1.1961 gün ve 206 sayılı kanunla konulan 21.6.1961 gün ve 309 sayılı Kanunla değiştirilen bina ve arazilerde vergi kıymetlerine uygulanması öngörülen misiller, arsalar için yeniden düzenlenmiştir.
28.7.1965	664	6802 Sayılı Gider Vergileri Kanununda bazı değişiklikler yapılmasına ve akaryakıtlardan alınan Hazine hissesinin kaldırılmasına dair kanun (Kaldırılan Hazine hissesi yerine vergilerde artış yapılmıştır.)
28.3.1966	756	Ağaçlar Gider Vergileri kapsamına alınmıştır.

Tarih	Yasa No.	Konu
9 8.1966	780	31.12.1965 tarihine kadarki dönemlere ait vergi cezaları ile gecikme zamlarının affı sağlanmıştır.
2.2.1967	827	Rıhtım Resmi Kanunu (Deniz yoluyla ithalatta yüzde 5 rıhtım resmi konulmuştur.)
12.2.1967	828	İthalde Alınacak Damga Resmi Hakkında Kanun (Damga resmi yüzde 5'ten yüzde 15'e çıkarılmıştır.)
30 3.1967	851	Gider Vergileri Kanunu değişikliği (Akaryakıt İstihsal Vergisi hadleri arttırılmıştır.)
24.7.1967	903	Bazı şartlarla Vakıflara Vergi muafiyeti verilmesi sağlandı.
27.7.1967	930	Tasarruf Bonoları İhracı Hakkında Kanun (Ücret istisnası arttırıldı.) 223 sayılı Kanuna göre alınmış bütün bonolar değiştirmeye tabi tutulmuş ve istihkak sahipleri dışında kalanlarca değiştirilen tasarruf bonoları 1961 ihraçlılar % 20, 1962 ilâ 1967 ihraçlılar ise yüzde 40 noksanına değiştirildi. Böylece Hazinenin borç yükü hafifletildi.
28.7.1967	933	Kalkınma Plânının Uygulanması Esaslalarına Dair Kanun (Yatırım indirimi nispetlerini yüzde 80'e kadar çıkarma ve yatırım mallarından ve ham maddelerden ithalde alınan vergilerde kısmî veya tam muafiyet tanıma yetkisi hükümete verildi.)
28.12.1967	980	En az geçim indiriminin matrahtan düşülmesi yerine buna ait verginin indirimsiz vergiden mahsubu esası getirildi.
31 3 1969	1137	1) Tasarruf mevduatı faizi 200 liradan 500 liraya çıkarıldı. 2) Kurumlar Vergisinde sermaye şirketleri ile kooperatif şirketlerin vergi oranı yüzde 20'den yüzde 25'e çıkarıldı. 3) Gider Vergileri Kanununda Tekel Savunma Vergisi kaldırılarak, Tekel Mad-

Tarih	Yasa No.	Konu
		deleri İstihsal Vergisi kapsamına alındı (azami oran yüzde 70) Akaryakıtların vergi hadeleri arttırıldı ve tablolarda diğer bazı düzenlemeler yapıldı. 4) İthalde Alınan Damga Resminin azami oranı yüzde 15 ten yüzde 25'e çıkarıldı ve bu yetki kullanıldı.
25.10.1969		28.7.1967 gün ve 933 sayılı Kanunla Hükümete verilen birçok yetkiler Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasa'ya aykırı bulundu.
29.7.1970	1318	Finansman Kanunu: Çeşitli Vergi Kanunlarında değişiklik yaptı ve yeni vergiler getirdi. 1) Gider Vergileri Kanununda montaj istisnası kaldırıldı. Tekel dışı içkiler spesifik usulden değer usulünde vergilendirilmeye alındı. Banka ve Sigorta Muameleleri vergisi oranı yüzde 20'den yüzde 25'e çıkarıldı. Petrol boru hattı nakliyatı, Nakliyat Vergisi kapsamına alındı. (Varilbaşına3TL) PTT Hizmetleri Vergisi hizmet çeşitlerine göre ayrıldı. Bina inşaatı ölçü esasına göre vergi kapsamına alındı. (7 — 125 TL/m²). Kolalı içkiler (Yüzde 20) Kola özütleri (yüzde 40) vergi kapsamına alındı. Camlar ve cam eşyalar çeşitlerine göre yüzde 20 ilâ yüzde 50 arasında farklı oranlarda vergiye tabi tutuldu. Bundan önce bütün camlar yüzde 20 vergiye tabi idi. Taşıtlarla ses cihazlarının vergi oranları yeniden düzenlendi ve televizyon yüzde 20 ile vergi kapsamına alındı. 2) Emlâk Alım Vergisinde maliklerince arsa üzerine bina inşaası suretiyle edinmeler de vergi kapsamına alındı.

3) Veraset ve İntikal Vergisinin süratle tarhı esası getirildi
4) Damga Vergisi ve Harçlarda oran ve hadler arttırıldı.
5) Değerli Kağıt bedelleri arttırıldı. İşletme Vergisi perakende satış vesikaları da değerli kağıt kapsamına alındı.
6) Yeni konulan vergiler
   a) Taşıt Alım Vergisi
   b) İşletme Vergisi
   c) Gayri Menkul Artışı Vergisi
   d) Spor — Toto Vergisi
   e) Bina İnşaat Vergisi
   (Gider Vergileri Kanunu içinde)

29.7.1970 1319 Emlâk Vergisi Kanunu çıkarıldı ise de uygulanmaya 1972 mali yılında başlanabildi.

7 8.1970 28.5.1970 gün ve 1267 sayılı Kanunla Gider Vergilerinin oran ve hadlerinde bir misline kadar artırma yetkisi Hükümete verilmiştir. Kararname ile petrol boru hattı nakliyat vergisi ve akaryakıt istihsal vergileri % 30 — 50 arasında arttırıldı. Ancak bu kanun Anayasa Mahkemesince Anayasaya aykırı bulunmuş ve 10.12.1971 tarihinden itibaren iptal edilmiştir.

10.8.1970 Bir Kararname ile Türk Parası yüzde 66 oranında devalüe edildi ve İthalde Alınacak Damga Resmi oranı yüzde 25'den, yüzde 10'a düşürüldü.

31 7.1970 1327 657 sayılı Kanunu değiştiren bu kanun gereğince 1.3.1970 den itibaren Devlet Personelinin maaş sistemi değiştirildi. Yan ödemeler kaldırılarak tek maaş sistemine geçildiğinden Gelir Vergisi hasılatı geniş ölçüde arttı.

10.12.1971 Anayasa Mahkemesi, 28.5.1970 gün ve 1267 sayılı kanunu, Anayasaya aykırı buldu-

		ğundan buna dayanılarak 7.8.1970 tarihinde yapılan Gider Vergilerine ilişkin artırmaları 10.12.1971 tarihinden itibaren iptal etmiştir.
24 2 1972	1544	1267 sayılı Kanunun Anayasa Mahkemesince iptali üzerine çıkarılmış olup, 1267 ye dayanılarak 7.7.1970 tarihinde petrol boru hattı ve akaryakıt vergilerine kararname ile yapılan arttırmalar 10.12.1971 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere kanunlaştırılmıştır.
26.6.1972	1598	Mali Denge Vergisi Kanunu ile Tasarruf Bonosu sistemi kaldırıldı ve yüzde 3 oranlı bir vergi haline getirildi.
17.7.1972	1610	Emlâk Vergisi oranları değiştirildi. (Sahibi tarafından mesken olarak bizzat kullanılan binalarda binde 4, diğer binalarda binde 6, arazide binde 3, arsalarda ise, belediye içi nüfusa bağlı olarak binde 5,8 ve 10 dur. Emlâk Vergisi ilk olarak 1972 mali yılında uygulandı. Özel İdarelerce uygulanan Bina, Arazi, Buhran ve Savunma Vergileri kaldırılarak Maliye Bakanlığınca uygulanan Emlâk Vergisi sistemine geçildi.
26.12.1972	1648	İthalde Alınan Damga Resmi Kanununun yürürlük süresi 5 yıl daha uzatıldı.

SINIFLI TOPLUM, DEVLET VE VERGİLER

Tüm İktisatçılar Birliği ekonomi biliminin halkımızın kurtuluş mücadelesine yararlı hale getirilmesini savunmaktadır. Sınıflı Toplum, Devlet ve Vergiler kitabı sınıflı toplumlara özgü bir olgu olan vergileri sınıflı toplumun çeşitli aşamalarında incelemekte; toplumsal değişimde çelişkilerin vergiler konusunda odaklaştığı noktalarda kitle eylemlerinin ortaya çıkışı ve sömürücü sınıflar arasında vergi konusunda patlak veren çelişkiler örneklerle ele alınmaktadır. Diğer bölümler ise Osmanlı vergi sistemi ile Türkiye'deki vergiler ile Türkiye'deki sınıf ve tabakaların ödediği vergileri kapsamaktadır. Bu kitabın başta işçi sınıfı olmak üzere tüm halkımızın emperyalizm ve onunla bütünleşmiş yerli tekelci sermaye ile onlarla işbirliği halindeki tefeci - tüccar ve toprak ağalarının en büyüklerinden oluşan hakim sömürücü ittifaka ve tüm sömürüye karşı mücadelesine yararlı olacağına inanıyoruz.

Tüm İktisatçılar Birliği

Asımlar Matbaası — ANKARA 1976 7,5 TL.